

Antiquae Lectionis Tomus ...

Bipartitus, In Qvo L. Vetera Monumenta, Nunquam Visa, Pauculis Exceptis -
Quorum Catalogum versa pagina indicat

Canisius, Heinrich

Ingolstadii, 1604

Titi Bostrensis Episcopi libri III. contra Manichæos.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-64177](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-64177)

31.
TITI
BOSTRENSIS
EPISCOPI
LIBRI TRES

Vnà cum argumento libri quarti aduersus
Manichæos,

Nunc primùm in lucem editi.

Interprete

Francisco Turriano Socie-
tatis IESV.

E 2 S.Hie

S. Hieronymus Catalog.

script. Ecclesiast.

Titus Bostrenus Episcopus sub Iuliano & Iouiano Principibus, fortes aduersum Manichaeos scripsit libros, & nonnulla alia. Moritur autem sub Valente. Hec S. Hieronymus. Scripsit etiam Commentarios in Euangelium S. Luca, qui Graecè exstât in Bauarica Bibliotheca. Latine vertit & publicauit Theodorus Peltanus Societ. IESV Theologus. Plura de Tito Baronius Tomo IV. Annalium, anno Christi 362. num. 154. & anno 363. num. 142.

Trithem. de script. Eccles. Titus Episcopus Botrenns, vir in diuinis scripturis eruditissimus, & in secularibus literis egregiè doctus, ingenio acer & vehemens, multa fertur cudisse opuscula, quibus memoriam sui nominis cum gloria transmisit ad posterorum

rum

rum numero subiecta feruntur. Contra Manichaeos libr. 2. Commentariorum Euangelij lib. 1. Et alia complura. Claruit anno Domini 340. Et sub Valente Imper. mortuus est. Hac Trithemius, qui errat, cū ait duos tantū libros contra Manichaeos scripsisse. Constat enim fuisse quatuor: quartus autem in nostro apographo desideratur; argumentum tamen illius superest.

E 3

TL

TITI EPISCOPI
BOSTRENSIS ADVERSUS
MANICHEOS

Argumenta quatuor librorum.

Argumentum primi libri.

*Argumen-
ta hec ex
Græco
versa
sunt.*

Primus liber continet confutationem præcipuorum capitum, quæ sunt penitus aliena, & cum communibus notionibus natura in fitis, & anticipatis pugnantia.

Argumentum secundi libri.

Secundus liber docet, & explanat non peccare hominem ex quodam malo æterno, & sine principio, ac Deo contrario, quod quidem non est. & nullum esse malum secundum substantiam in iis, quæ sunt esse; nec ullam inæqualitatem in nostris rebus, ac vanè & valdè impiè gubernationem vniuersi improbari, & reprehendi. Deniq; omnem de prouidentia disputationem summatim complectitur, docetq; minime

minime necesse esse suspicari, ex rebus vllum esse
se secundum principium Deo contrarium.

Argumentum tertij libri.

Tertius liber pro lege, & prophetis disputat. quippe cum totum vetus testamentum à Deo datum sit; & nihil eorū, quæ in eo facta, aut dicta sunt, probabilem accusationem eius, qui fecit, & dixit, habeat; sint quæ omnia cum nouo testamento consentientia, vt nec ex hac parte necesse sit cogitare aliquod secundum principium Deo contrarium.

Argumentum quarti libri.

Quartus liber nouum testamentum ab illorum Blasphemia in Deum defendit; vt qui nullam prorsus communionem cum eo habeant; & frustra, ac vanè quasdam partes eius ad constituendam suam impietatem per vim trahant. quod quod id, quod diabolicè subiiciunt, nihil eos iuuat ad ea stabilienda, quæ contra Deum dicunt.

Este liber quartus non comparat in nostro apographo.

TITI

TITI EPISCO-
PI BOSTRENSIS
CONTRA MANI-
CHAEOS
LIBER I.

Vibus studium est, causas eorum, quae homines
 peccant, à Deo remouere, aiunt, sanctum, & ve-
 rum esse Deum. huc spectant tales, & hoc eis, p-
 positum est tueri. Cum enim non negant, procu-
 rare Deum res nostras, rectè, ac verè hominibus
 peccata eorum assignant, alioqui parum quid sa-
 nare qui voluerunt, in grauiorem & difficiliore
 impietatis aegritudinem inciderunt; Dei providentiam, quae in vni-
 uersitate rerum cernitur, negantes. Manichæus verò, qui à barba-
 rie & furore nomen ducit, nocentiore adhuc contra impietatem re-
 medio abusus est; cum enim demonstrare voluisset, non esse Deum
 auctorem mali, malum ei opposuit ingenitum, vt ait, ingenito, viuū
 viuo, semper obfistens ac repugnans, & nunquam non negotium
 & molestias inferens, quodq; ab eo funditus extingui & interire ne-
 queat, vtpote aeterna, & completa substantia, tanquam ingenita: sic
 fugiens fumum, vt est in prouerbio, in ignem incidit. Etenim ne
 videatur Deus, vt Manichæus existimat, nostrorum malorum esse in
 causa, ex toto quodam, & integro malo apud se fructum fingit per-
 cipere. Quid enim, si res tractat Deus, vt Manichæus ait, toleranter
 & sapienter? at nunquam opinione huius, bello & pugna carebit;
 quo

& vr̄es-
 s'v.

quo quid potest de Deo quod minus eum deceat, cogitari?

Quod pius quidem sit apud homines, totis viribus confiteri Deum non esse iniuriarum, & maleficiorum auctorem, prima doctrina Ecclesie Catholice studuit profiteri. Cum autem querimus, quomodo nos peccamus nolente Deo, ut peccemus? de grauioribus nos Deum accusamus, cum a leuioribus eum, sicut ille, defendere volumus.

Sed qui viam veritatis ex sanctis scripturis & ex communibus notionibus cognitam habemus, pergamus firmè ad talem quaestionem, piam argumentationem pro Deo concludentes, nos ipsos studio veritatis accusando: non enim ut verbo accusationem eorum, que in nos inter nos peccamus, declinemus, decebat in Deum impios esse, poscentes ab eo, quæ sunt contumeliosiora omnibus, & quæ nequaquam sunt.

Præterea qui existimamus peccata apud homines sanabilia esse, utpote quæ non à principio quodam contra eos effluant, sed alio modo à nobis fiant, quem disputatio suo tempore explanabit, non solum non sumus in Deum impii non audentes coniecturam facere non posse Deum propter difficultatem resistere vitio, quod ei non inest, sed quæ à nobis vitiosè aguntur, nitimur in eis cessare, cum iis, qui aduertunt, demonstramus, quæ à nobis principium ducunt, ut fiant, per nos etiam, ne fiant, finem assequi, tametsi non apud omnes, non enim hoc generale in singulis est, sed in singulis eorum, qui studium adhibuerunt, iudicium tamè vniuersi est, posse esse in singulis. verum tamen qui barbarè cum impietatem excogitauit, fingens malum sine principio, contra Deum verè principio carentem, ac solum, & hoc secundum principium insanè constituens, non solum malum collocat in ordine æquali Deo, tamquam hoc honorare velit, quod scilicet odit, sed mala, quæ ex malo, quod principio caret, insanabilia penitus esse, cum necessariò affirmat, facit infidiosè, ut existiment qui ei credunt, iniustitiam non posse apud homines corrigi, ita ut anticipata voluptate peccatorum, pro conuersione desperatio obiciatur, quasi fieri non possit, ut impetus vitij, quod principio caret, coërceatur. præterquam si quis cupiditate gloriæ, quod plus boni, ut isti fingant, habere videatur, studium adhibeat, ut, quo ad fieri potest, non peccet, ut manifestum faciat, non aliundè, quam à se peccatum proficisci. Existimabitur tamè apud ipsos melior esse propter admixtionem naturæ, qui non natura, sed labore, & sudore usus est, qui quidem putabit se laudari cum alioqui vera laude priuetur, veram. n. glori-

gloriam ex labore ac studio virtutis proficiscentem relinquēs, si quidem pietati erga Deum studebat, necessitatem naturæ rapinam esse falso ducit, qui vtilitatem industriæ ad impietatem in Deū adhibet, vt nec animus ignauit & inertitæ dedit, cum malè agit, pungatur, si qui dem alteri cuidam principio actiones adscribit: neq; qui studio vti, laude dignus habeatur, quippe q. in id cogitatione incumbat, q. est omnium atrocissimum, institui scil. ad impietatem aduersus Deum.

Cum verò Manichæi ratione creationis mundi à Deo facti non intelligerent, non solum actiones hominum à ratione auersas excutientes, eo modo, quæ diximus, lapsi sunt, sed etiã plurimas creaturas, immodè ferè oia in crimen vocauerunt, quæ nullã tamen vituperatione verè admittunt, mala autè hæc appellauerunt, in aliis q. de missionem contrariorū boni scil. & mali, vt loquuntur, mentientes, in aliis verò malum simplex, & vnius forme reprehendentes. quantū in ipsis tuit, oia confuderunt, appellantes mala, quæ minimè mala sunt. Si enim iniustitiã, in qua hoies sunt, quæ sola est iniustitiã accusarent tanq. malū, sic etiã oportebat nomen, & opinionem de ea munire, tanq. quæ esset, dum est actio; aut non esset, dū non est actio, non autem oportebat introducere principiu ipsū cōtra Deū, fuisset tamen eorū error affatim circūscriptus, & terminatus. nunc autè cum ferè oia, quæ fabricata sunt, mala esse dicant, blasphemiam in Deū in infinitū auxerunt, & producunt tanquam certa, & ratione, ac iudicio probata omnes bestias, & feras, nō putantes oportere facta esse hæc à bono, non solum eorum opinione inutilia, sed hominibus nocentissima, quamuis demonstrari possint vtiliora, & commodiora esse quam ea, quæ verè hominibus conducere videantur. ac multa quidem alia connectunt ad accusationem rerum, & gubernationis vniuersi.

Dabitur vero opera, vt nihil tam eorum, quæ dicta, q. quæ dicenda sunt, disputatio non ratione cōclusum relinquat. fingunt enim cogitatione duarum naturarū contrariarū admisionem, & his, vt eis videtur, res oēs distribuunt. vndenam, inquit, mala, si hæc non ex aliquo principio sūt? Si quis verò percunctet, qualia peccata in hoies confertis? quæcūq; fabricatus est Deus & totam ipsarū rerum compositionem ac gubernationem vituperant: vt iam si quis demonstraret omnia benè, & necessariò facta esse, & fieri, necesse est, excidat eis, & auolet ratio contrarij principij. cum enim, ea quæ infra sunt, non intellexissent, quomodo habeant de iis, quæ sunt supra, sunt commenti neq; percepissent, quomodo, ea, quæ videntur, disposita sint, id, quod

non

non videtur, calumniati sunt; & cum studere viderentur, vt cognoscere, quia non cognouerunt, in maiorem ignorantiam inciderunt, etenim veluti in tenebris quærent, quæ de iis, quæ apparent, ignorabant, non solum non inuenerunt, quod quæere videbantur, quin potius maiores ignorantia tenebras sibi offuderunt. nos vero primo de duobus principiis contrariis, quæ ponunt, differentes ad conclusionem argumentationis de vniuerso veniemus, esse scilicet bona, & necessaria oïa, & illa maxime, vt superius dixi, in quæ maximum impetum, & incursum faciunt, quasi omnium concessu mala sint, præterea etiam omnium rerum gubernationem, atq; illa, in quibus severitatem providentiæ, qua, quæ magis necessaria sunt, procurantur, improbant; & non solum hæc, sed de iis etiam, quæ apud homines iniuste sunt, neq; propter hæc principium mali contra Deum oportere cogitare. docuimus enim hæc etiam bonitatem Dei, qui nos fecit, declarare; & neq; ab hominibus fieri secundum voluntatem Dei, nec ex principio quopiam contrario in nos ferri.

Igitur aggrediamur deinceps ad principium impietatis illorum commentitia, inquirentes, vtrum notiones naturales contraria principia rerum admittant, si enim ne consentientia quidem admittunt, multo minus pugnantia. scribens igitur ille ipse furens Manichæus, vbiq; incipit; erat Deus, & materia; lumen, & tenebræ; bonum, & malum in omnibus summe contraria; vt in nulla re alterum cum altero communionem, & societatem haberet, ambo ingenita, & viuētia, igitur aut disiungent se; aut si fuerint, simul amica, & nequaquam contraria esse apparebit. at pater dicere cum seiuncta esse hæc. igitur vtrumque cum altero finitum, & terminatum erit secundum substantiam, & neutrum incircumscriptum, & infinitum. circumscribere autem Deum secundum substantiam, & non nosse, & confiteri infinitum esse, quomodo non est admodum impium? quandoquidem non solum circumscribi, & terminari substantia Dei videbitur, sed à malo, vt ille ait, hoc accipere. Quod quidem extra communes notiones est, quæ menti suggerunt, vt eum vbiq; esse noscat, & natura incomprehensum.

Præterea etiam, si hæc necessario à se dissident, non solum Deus opinione illius insana naturæ circumscriptæ esse videbitur, sed in priuato loco esse, & residere propè contrarium. quæ enim à se mutuo arcantur, propriis, & priuatis locis circumscribunt. excutiēda igitur sunt hæc, si ambo cōtraria tanquam ingenita antiquiora locis erant,

aliquando rursus prius erant communiter à pugna inter se libera. Sin vero disiunctio substantiæ vtriusque, simul ex æternitate fuit, antiquior erat locus substantiæ vtriusque, vel simul cum illis ingentus. si autem antiquior, ut iam ambo videantur vtriusque loci propagines, non sunt hæc ingenita, nec æterna, quod quidem locis, ex quibus hæc exiterunt, videbitur inesse. Si vero locus est simul cum illis ingentus, erant plura ingenita, & non iam duo, necesse enim est, ut alia sint illa loca præter hæc, quæ in illis sunt, sine quibus nec esse possunt.

Ad hæc poscendum est ab istis intermedium, & vtriusque interiectum, quod alterius cum altero communitatem arceat, & prohibeat, ne finibus inter se commista, rursus rationem, ac naturam contrariorum tollant. Quid igitur erit istud, quod ambo illa disterneret, & intersepiat? opus enim habet, apud istos cuiusdam tertij commentum fabulæ. An dicturi sunt nobis, esse murum adamantinum, aut aliud quid delirum? Cuius nam providentia hoc quicquid sit, interseptum esse dicent? vtriusque enim contrariorum hoc assignare velint tanquam postea immisissum, non reperient exitum in hac causa: neque se hinc expedient, reuocata enim ascendendo ad antiquius, disputatio rursus deprehendet contraria inter se separata, tanquam nullo modo contraria. Sin vero neutrius providentia interseptum, quod declarant, esse dixerint, necessario fatentur introducere se aliquid ingentum, quod neutrius substantiam participet, ut omnino dirimendo separet hæc: atque ita fiet, ut reperiantur turbam ingenitorum ponere, qui duo ingenita esse dixerunt.

At tamen hoc, quod determinat, & interseptum est siue murus est, siue terra sine domibus, siue aliud quodlibet, nunquid, alicubi quidem habet basim, alicubi vero culmen? Atqui perspicuum est, infra quidem habere basim. Sed ubi, & quantum? supra vero culmen, sed ubi, & quantum? supra enim & infra nomina fabricationis mundi, ante fabricationem sunt apud istos, at qui oportet etiam interseptum profundius, & altius esse quam ea, quæ determinantur, ne si quid ex parte inferiori, aut superiore deficiat, aditum contrariis præbeat, ut simul sint. Si autem cum umbra & sole comparent illud, quod interseptum vocant, putabunt quidem nihil habere commune umbram cum sole, conuincetur tamen, deceptos esse eos turpiter à Manichæo, umbra enim communicatione solis, & præsentia fieri solet mole quadam interposita, quæ communicationem, & præsentiam solis ad alteram partem transmittit, nihilque aliud umbra est, quam
iudici-

indiciū luminis corpore quoquam interiecto impediti, nocte enim, cum non adest lumen, nec pars umbræ esse potest. vbi igitur umbra est, ibi lumen, quæ enim vltra umbram sunt, lumine collucent, præterquam, cum id, quod umbram facit, multa altitudine superat id, quod illuminat: & malum in lumine habitans lumen esse apparebit, nisi murum maximè ridiculum positum habent. Quomodo enim umbra esse poterit lumine materiam ex omni parte collustrante, nisi quid in medio prohibeat, & lumen omnino ab ea excludens umbram efficiat? in lumine non videbitur posuisse pro muro ridiculo; quod interpositum si non sit, & quam maximè distinet, perpetua erit communitas malo cum lumine.

Rursus, meridianam partem malo tribuentes, somnium fabricæ describunt. vbi enim erat meridies ante meridiem? Locus autem in mundi fabrica alius alio inhonoratior non potest esse. quod enim ad leuam est in occasum aspicienti, ad dextram rursus est aspicienti in orientem. Verum absurdissimum est hoc barbaricum dogma. duo enim prorsus principia quomodo principia sint, aut appellentur? siquidum principium est, quod omnibus est antiquius, & omnium tenet principatum, & imperium, quorum neutrum in neutro duorum esse potest. esse enim ambo eiusdem temporis, & cognata, rationem eorum inter se principatus, & excellentiæ tollit. immo quæ non solum à principatu potestatis inter se libera sunt, vt pote contraria, sed natura pugnant, quomodo cogitari possunt habere omnino principatum? Quod si ratio principatus neutrum horum incolumē seruat, quomodo principia vocabuntur?

Quomodo rationes naturales admittent, vt sint duo secundum substantiam contraria, vbi primò quidem, nomen substantiæ commune est vtriusq;? primum igitur, quatenus vtrumq; substantia est, perspicuum est conuenire inter se, & non esse contraria. deinde ambo sunt animalia; præterea a qualiter ingenta. Quorum autem eadem sunt nomina, & eadem descriptio, horum substantia quomodo contraria, aut pugnant esse potest? siquidem nomina res significant. dicitur enim de vnoquoq; quod vnumquodq; est, vt, esse potest. itaq; cognoscimus vim nominum esse res. vtrumq; igitur eorum, quæ Manichæus contraria putat, substantia viuens, & ingenta nominatur, manifestumq; est, cum talis error principium ducta barbaris, esse etiam apud eos sublatam communium notionum consecutionem. integra enim atq; eadem est vtriusq; ex aquo descriptio,

quæ non modò omnem contrariorum suspicionem eicit, sed neque differentiam vllam in iis, quæ nominant, esse permittit.

Aiunt autem Manichæi affectu hoc quidem bonum, illud verò malū, qualitates videlicet ante substantiā intelligentes, nominata enim similiter in vtroq; substantia, (sunt n. ambo substantia viuens, & ingenita) superuacanea est, deinceps sunt veluti qualitates contrariæ, etsi enim non decet, nominare in Deo qualitatē, esse tamen prius quodāmodo est cogitatione, q̄ talem esse, substantia autem significatur, cū dicitur substantia viuens, & ingenita; præterquā si dicant propria accidere ambobus contraria, quod est omnium stultissimum. ingenito enim nihil accidit, cui enim non accidat esse, huic neq; taliter esse acciderit. quod non est, non accidit.

*Superna-
eanea sunt
præter-
quam, &c.*

Qualitates igitur contrarias licet in rebus inuenire, substantias verò nequāq; albū enim & nigrū contraria sunt, vtrumq; in corpore eadem substantia, sunt autem talia partim contraria inter se, partim non contraria, primum namq; subter vnum genus sunt. vtraq; enim sunt color. Deinde etsi contraria esse videntur, tamen aspectum variè delectant, neutrum enim illorum immoderatione hunc offendit. immodè etiam virtus, & vitium in anima. atq; hæc quidē contraria non solā in eadem substantia, sed in vno genere nominantur. vtrumq; enim est habitus, quæ tanquā accidentia insunt in anima, à qua abesse possunt; anima, in qua hæc sunt, alias aliter affecta, & disposita, vt liqueat, aliud esse de substantia loqui; aliud de iis, quæ substantiæ accidunt.

Atqui fit aliquando, vt album quidem, & nigrum abesse non possint ab iis, in quibus insunt, nemo tamen ab his vnq; illa, in quibus hæc sunt, nominauit. nullus enim cum voluit significare lac, potius nomine albi abusus est, q̄ vsus nomine substantiæ imposito speciei, ne pro vno multa significare videatur, quibus inest albus color. quia etiam coruum non declaramus nomine nigri, sed nomine auis, & speciei. hæc igitur & huiusmodi qualitates inseparabiles sunt, virtus autem & vitium in anima ex qualitatibus, quæ accidunt, sunt vt magis conueniat, vt minimè videatur substantia hominis ab his nominari; sed oportere hanc propriè significare. nemo igitur quid est homo, ex vitio, quod alicui inest, significauerit. sed primò speciem substantiæ dixerit, deinde quis sit, adiicit; postea qualitatem in eo dicit.

*Quid est
homo id
est substan-
tia ho-
minis.*

Qualitates igitur contrarias, sicut ante dixi, in iis, quæ accidunt, reperiri possunt partim quidem separabiles, partim verò non in Deo autē oīs qualitas eiecta est, quando quidē nihil eorū, quæ de eo dicū-
tur,

tur aliud est præter ipsum. simplex enim est, & compositionis expertus. cogitatione tamen, ut superius dictum est, prius est esse, quàm talem esse.

Quamobrem rursus dicimus, si utraq; eorum, quæ Manichæus contraria esse dicit, substantia viuens, & ingenua sunt, non enim negabunt, vel ambo bona ut magis ad id quod bene pièque sonat, propter verè bonum, ipsum contrarium, quod dicit, quod minimè est, trahatur, non enim dicemus, vel contra, si ambo mala: quod enim ingenuum est, omninò bonum est, continuo igitur Deus cum ingenuus sit, nequaquam habet hoc ipsum non ingenuum esse tanquam malum, sed tanquàm bonum certè. Quæ igitur sortitio ista eandem rem, & nomen apud Deum quidem pulchram, & bonam esse, contra verò malam apud malum, ut isti aiunt, in generatione quidè inueniri queat differentia, differentia tamen, & non contrarium, in eo verò, quod est ingenuum esse, quod potest esse differens, nedùm contrarium? Quamobrem omnino fieri non potest, ut ingenuum ingenito contrarium sit, si quid enim sit, nullum eorum debet nec esse, nec appellari contrarium, ut in omnibus rebus nulla sit cum contrario communitas, ac societas.

Scilicet in-
genium.

Si enim non sit omninò contrarium, quatenus ei communitas cum altero est, non est contrarium. contraria tamen sunt esse, & non esse. *fortasse vero nec hæc contraria sunt, non enim pugnant.* quod verò est, non est contrarium ei, quod est. si autem quomodo est, pènitus cum eo, quod est, conuenit, vnum & solum, quod verè est, omnibus erit principium ut sint.

Sunt enim
in Deo si-
mul, qui
vocat ea
quæ non
sunt tan-
quam ea,
quæ sunt,
sicut Apo-
sit.

Aiunt præterea etiam ipsi, oportere omnia, quæ sunt Deo contraria, appellare materiam, verbi gratia, si Deum appellemus lumen, contrarium vocemus tenebras: si bonum, illud malum. Si tamen appellaremus Deum ipsam illam veritatem, patet vocandum esse contrarium mendacium. Quod autem verè est, ut opinati sunt, quomodo erit mendacium? quod enim est, si dicatur non esse, mendacium fuerit. Quod verò verè est, quod facit, ut verum sit esse aliquid, nunquàm erit mendacium. Si enim dicat esse, verum dicit; si verò non dicat esse, ut non dicat verum, nequàm dicit non esse, ut mentiat. quod si dicat non esse, notione mentitur, non est igitur ipsum mendacium, verè enim est.

Deinde si vocant isti bonum immortalitatem, malum vocabunt interitum, at cuius erit interitus ipse interitus? boni enim non poterit, sin erit sui ipsius interitus multis sæculis à se interiuit, & frustra, ac vanè eum esse, cogitatione fingunt. quomodo autem erit inte-

inte-

interitus, aliud namq; tollit interitus, non seipsum. si verò seipsum, neq; principio subsistere potuit. videbitur enim magis se ipse interimere, quam esse. interitus enim immortalis non potest secundum communes notiones cogitari. quod autem est ingenitum, necessario est ab interitu liberum, & æternum, vnde & immortale. supra mortale enim est quod ingenitum est. si autem hoc habet materia vt nunquam facta fuerit, quod maius est, quomodo non hoc, quod minus est, non ei inest, nunquam scilicet interitum cepisse? Si autem non capit interitum tanquam æterna, neque sui ipsius est interitus, & non erit substantia ipsius interitus.

Sed qui ex Schola Manichæi profecti sunt, huiusmodi disputationes cum audiunt, vnde, inquirunt, ea ordinis perturbatio, quæ in rebus cernitur? at sæpè dictum est propter ignorantiam diuinæ gubernationis & quomodo res dispositæ sint, falsam & impiam cognitionem sibi comparasse propter inscitiam eorum, quæ scire sibi videbantur, quæ peius, quam si ignorassent, sciuerunt, & quod verius est, amisso, quod quærebant, priusquam quærent: disputatio verò nostra cum tempus erit, quæ putant perturbationem ordinis rerum, bonum ordinem esse: à Deo altissimo proficiscentem conficiet & concludet; & quæ ipsi dicunt mala alia quidem in actione tantum posita, alia verò secundum substantiam, minimè mala esse docebit.

Erat, inquit Manichæus, tempus, cum materia, sine ordine ferrebat; & generabat, & crescebat, ac multas potestates producebat, aucta igitur euehebatur nesciens substantiam boni. postquam vero magis euecta nouit terram, & lumen boni, nitetur ascendere ad ea, quæ non erant propria, bonus vero potestatem quandam mittit, cui nomen, quod ei visum est, imponit, custodituram scilicet præscripta, re autem vera futuram ipsi materiæ illecebram & inuicementum ad moderationem eius à voluntate alienam, quod quidem factum est, cum enim vidisset materia potestatem missam quasi adamans, concupiuit quidem eam, sed ardentiore appetitu prehensam absorbit, & quodammodo tanquam bellua ligata est, vsi autem sunt hoc exemplo, tanquam cantione potestatis missæ sopitam esse. facta igitur est, aiunt, mixtio & temperatio adhuc modum, absorptaque potestate boni, & materia absorbente sic ex vtraque fabricatum esse vniuersum à bono scilicet. non enim malum prouidit ortum mundi, hinc aiunt alia quidem bona esse, alia verò mala facta mixtione illa & duorum coitu per vim contrariam rerum, quæ hic sunt.

Decer-

72028.

Decernit autem omnem quidem animam esse ex parte boni; corpus verò & carnem ex parte materiæ: & iam quidem corpus animam tanquam in carcere detinere; iam verò animam detineri tanquam belluam à cantione. Sic bonus cum materiam decepisset mundi, inquit, factus est fabricator, non quidem quod ipsum fabricari desiderasset, resistit enim ei, sed propter seditionem à malo excitatam, quam corrigere, & moderari cogitauerat, non tamen fieri potuisse, ut venenum mali, quod est in rebus, quas videmus, extraheretur, sequi verò hoc, ut opinati sunt, ex perturbatione ordinis, & ex inæqualitate rerum nostrarum, atq; hunc quidem diuitem esse, illum verò pauperem; hunc gloriosum, illum inhonoratum, & inglorium. & quæcunq; talia sunt. Studium verò boni esse liberare animam à malo, & hanc quodammodo ex materia exhaurire, hoc autem fieri per lunam crescentem, & decrecentem, ut nos videre videmur, re vera, inquit, ipsa in mōdum hydræ impleta, ex substantia infusa in bonum cognatum exinanitur, etsi enim non his verbis, hæc tamen vult dicere, quæ multo honestius à nobis dicta sunt. plurimum enim absurdum, & incredibile est in eius narratione.

σοφιστῶ-
ματῶν

Quæcunq; igitur alia aniliter, & commentitiè loquitur, & scribit, sermone Syriaco vtens, quomodo terra sustinetur, non deuitans poeticam fabulam: quomodo imbres fiunt, & sudores esse principum materiæ, hæc, & alia eiusmodi, quæ præter negotium sui certaminis tractat, superuacuum esset ad confutandum proferre. oportet quæ de singulis delirè scribit, quæ omnibus nota sunt, non pari, ut librum infinitis nugis dilatent, quippe cum satis sit cōfutato capite insanix eius, reliqua contemnere. & si non contingeret, ut necessario hæc caula sermonem de providentia complecteretur, quo demonstrare oportet, omnia esse benè, ac diuinè ordinata, & ineffabile Dei sapientiam prædicare, ridiculum esset vel aliqua saltem confutatione, quæ proposita sunt, digna esse putare, quæ quidem extra communes notiones congesta, sponte sua apud eos, qui mentem habent, conarguantur.

Satis autem erat, postquam non minus demonstratum est, nequaquam duo principia esse præsertim contraria, de homine iam & de reliqua fabrica disserere, nihil tamen prohibet, quin cōsideremus, quomodo proposita incredibilia sunt. Ferebatur inquit, aliquando materia perturbato ordine. Qua ordinis perturbatione? an secum sola? an contra aliquem? omnis enim iniustitia non est sui iniustitia,

G scd

sed altero indiget, in quem fiat. cui igitur non erat communitas cum alio; in quem perturbato ordine ferebatur? aut quæ ratio ipsius perturbationis?

καὶνογενέων.

Generabat quidem, primum nequitia progrediens, & crescebat. igitur ingenita generabat, & non erit locus dicendi, æternam aliquid noui moliri. aut enim natura molietur, atque ita nunquam intermisit rerum nouarum molitionem; si modo appellare oportet nouarum rerum molitionem, contra quæ negotium à Deo susceptum minimè principium temporis habeat; aut si hoc cogitatione vtens facit, rationem habet, & cognitionem; & euerfa est causa nequitie ratione carentis. Si uè igitur ratiocinatione vtens, siue motu rationis experte seditionem mouit, quæ ratio patitur, ut infinitis sæculis dimissa sit huiusmodi seditionem mouere? ex quo enim dicit cohibitam, & retentam esse, punctum temporis fluxisse reperietur, si cum infinitis sæculis præteritis comparatur. Quod enim incipit, & terminat, finitum est. qui autem sunt ex toto infiniti, æterni sunt, & ingeniti.

δὲ μὴν.

Præterea, si ratiocinatione vtens ad seditionem deprauabatur, quomodo non potius aggressio rei, quæ fieri non poterat, interrupta, & rescissa est? tanquam non posset contra sapientiam inuictam incursionem facere? unde factum est, ut cauerent, ne ei rationem & cognitionem tribuerent, ut locum haberet commentum seditionis contra Deum, & necessariò ab ignorantia, & natura non ratiocinate tracta, non expectabit infinita sæcula, dum se armat, & se exercitu sepiat, fiat ad audaciam promptior. si enim copiosior fiebat iis, quos generabat, nequaquam tamen appetitum naturæ augebat; neque motus naturalis quicquam appetitus assumebat. neque accidisset ei primum quidem auferere, atque ita seditionem mouere, hoc enim naturæ ratione vtentis est, quæ ex proposito nequiter agit.

προβαλῶν.

διὰ προβολῶν.

Quomodo autem augeri poterat nequitia (id est satanas) accessione sobolis? si enim iis, quos gignebat, ad nequitiam perficitur, imperfecta erat nequitia, & non erat in summo, & fastigio nequitie. sin vero erat perfecta, & summa secundum rationem propriam; rursus minimè videbitur augeri nequitia per propagationem generatorum, neque fiet audacior, & præfidentior, cum non sit particeps rationis; nec ad auxilium suum adhibebit quos genuit; alioqui videbitur antequam procrearet, imperfe-
cta fu-

ita fuisse non solum nequitia ad nequitiam, sed ad vires, & robur quod alienum est ab ingenito.

Explicans autem modum seditionis huius factę, Qui, inquit, ex ea nati sunt, se mutuo insectati sunt, & deuorauerunt. dura, & graua passi. neque prius desisterunt in seipso moueri, quam lumen sero tandem viderent. his enim verbis vtitur. a se enim ipsi exagitati, cum aliqui nescirent, ita tamen ausi sunt vsq; ad lumen accedere. ecquid his incredibile, & magis commentitium? eos, qui vnam matrem sibi ascribunt, & vendicant, & cognatione naturę iuncti sunt, in se ipsos frustra inuadere, & vicissim membra sua deuorare, & nunquam in hac re cessare? quod quidem si verum erat, prestabat ipsos a se ipsis consumi. & inaniter demens Manichæus *ἀραξία*, id est, perturbationem ordinis vocat in eo quod vtile est. huic enim nequitia ascribit, & assignat perturbationem ordinis ante mundum, quare sic vocat, tanquam doleat, & se misereat materię, quod non prius se ipsa vtiliter, & conuenienter consumpta esset: & tanquam quidam amicus huius, mcerens, ac grauiter dolens, quod sibi nocuisset, quę contra se vtiliter fecit, in iis perturbationem ordinis vocat, cur deberet potius compositionem ordinis excellentissimam vocare. interire scilicet malum a seipso. ille autem ait, in perturbato ordine erant, & sibi inter se nocebant, viso lumine desuerunt.

Igitur insidiatum est lumen vtilitati, si quidem malos a mutua ege liberauit, & tanquam medicina medici profuit ægrotis. at non conueniebat bono, vt parceret malo, & sineret permanere incolume, & non sineret a se ipso consumi. si enim ne a se consumeretur, hoc prohibuit, ipse plane seruauit ipsum. essetque verior *ἀραξία*, id est, aberratio a bono ordine hoc, quod ait, sublatam esse perturbationem ordinis. sic igitur est in libro, qui apud ipsos fertur, seditione inter ipsos orta, prodierunt vsque ad confinium, & viderunt lumen spectaculum quoddam pulcherrimum, & maxime decorum tunc commotione sua in insaniam acti consultauerunt de lumine, quid faciendum esset, vt se cum eo, quod præstantius erat, miscerent. hoc autem cogitare non poterant, sed præ cupiditate melioris arbitrati futuram esse propriam prædam, cum multi essent, exercitum instruunt.

Manichæus, quę sunt omnium pulcherrima, & bellissima, filiis nequitia testimonio suo nesciens tribuit. Etenim si quod est pulcherrimum, & maxime omnium decorum, amanter viderunt, & cupidi-

piditate incensam propriam prædam esse existimauerunt, liquet rectè sensisse. quare consilium capiunt, qui non sunt rationis participes, quomodo se ipsi cum lumine misceant. & relinquatur, vt inuidia esset, non permittere istis frui bono. non enim erat sermo Manichæi constans. Si enim contra se insaniebant, oportebat quidem dimittere eos, vt à se ipsis interirent. Si desiderio luminis tanquam elegantes tenebantur, honestum etiam erat eis, concedere, vt fruere tur. decorum enim, & laudabile omninò est secundum naturam, desiderium boni, quo frui non potuerunt, sicut ait qui dogmata Manichæi scripsit, cum alioqui desiderarent, potuerunt tamen se conficere, & destruere, tale enim penitus est bonum, vt neq; consumi possit, neq; possint insidias ei ponere, qui eius participes sunt. Quomodo omnes simul in militiam profecti sunt, qui non cognouerant, quis resisteret, & aduersaretur? sic enim est in libro, vnde ista Manichæi apposuimus, quod neq; Deum in lumine habitare sciebant; neque se vnquam impunè laturos, si in Dei domicilium inuadere auderent.

Si igitur non cognouerunt contrarium, quod obstabat eis, alienum est prorsus à ratione educere exercitum contra eos, à quibus se repelli nesciebant. par enim erat armari eos, vt aiunt ipsi, igne, & tenebris, si præuidissent, se ab alienis arceri. sed quia omninò ignorabant, nõ solum est credibile, sed plane sibi repugnans, armaturam, & exercitum describere, cum nullus penitus expectaretur, ad resistendum adfuturus. Non minus contrarium est dicere, tum cupiditatem luminis illos habuisse, tum apparatu bellico vsos esse confiteri. armis enim bellicis omnis hostis contra aduersarium se tegit, & munit, non contra id, quod cupit esse præmium certaminis. si ergo non erat aduersarius, quatenus ipsi ignorabant, quomodo non sunt contraria cupere, & belligerare? quomodo autem illud etiam non est magnopere repugnans, eos, qui in iis, quæ secundum naturam sunt, nunquam concordēs fuerunt, inter se ad bellandum conspirasse? simul, inquit, contra lumen consilium ceperunt. Qui enim membris suis inter se vicissim pascebantur, & semper nulla vnquam intermissione facta cõtra se insaniebant, quomodo in iis, quæ præter naturam sunt, ad habendam cupiditatem, & ad commotionem iræ contra Deum concordēs fuerunt?

Si vero iuuisset spectasse lumen, nonnè oportebat duci eos à Deo ad perfectam naturæ mutationem adhibita illis curatione, ad fruendum ipso bono, hoc est, deo perfectè? Quomodo iuuisset spectaculum lumi-

luminis visi profectos ad bellandum cum exercitu? quibus hoc ipsum lumen non permisit contra se ipsos furorem amplius exercere ut quidem exercere oportebat, contra se vero ipsum præterquam oportebat, permisit? Verum in his quidem commentis multum deliramenti est, quæ aliter etiam conuincimus, non posse condonari. nominant enim terram boni (id est Dei) qualem verò terram ante mundi creationem? apud eos scilicet ortum rerum anticipant nomina. prius enim quam fateantur creasse Deum mundum, ait absurdissimus Manichæus, esse quod nondum factum erat. terra namque si quidem fuerat, erat: Sin verò non erat facta, erat simul cum Deo ingenua. Quid verò opus erat Deo terra, qua non fuit vsus? Sed hic insipienter terram Dei vocat, antequam dicat factum esse. nec enim ante creationem poterat testimonium dici de terra facta.

Deinde à Deo quidem creatum est lumen in aspectum cadens, ipse autem Deus lumen est intelligibile, non sensibile. vidit igitur, inquit, nequitia lumen summi boni. si lumen, quod in sensum cadit, nondum erat mundus, nec ortus mundi. Quomodo igitur vidit, quod nondum factum erat? cui enim fuisset vsui, nondum homine, qui vteretur, creato? vtilia enim videnti cognata sunt, non enim Deo, qui ab omni participatione sensibili liber est, vtile erat. Si autem ipsum Deum; quod est lumen intelligibile, omninò vidit similitudine naturæ simile, necesse igitur erat, ut ipsa lumen sensibile vidisset. sensibile autem quorsum fuisset, & in quem vsus ante sensibilia creata? alioqui quomodo tenebræ vident lumen? si enim viderunt lumen, diabolus non erat tenebræ, magnam enim societatem, & conjunctionem habet sensus cum sensibili. naturalis coniectus oculorum propter similitudinem aspectus cum re, quæ videtur, statim exprimit figuram eius propter legitimam naturæ communionem. corpus enim corpus videt. simile in simile intendit aciem. neq; possunt oculi naturæ inferioris quod natura præstantius & excellentius est, videre, nedum quod naturæ contrariæ est. Si autem, quod est naturæ excellentioris, quippe cum non sit contrarium, præterquam incorporeum, ab inferiore utpote corporeo omninò non potest videri. ὅσα γὰρ τὸ ἐναντίον τῷ ἐναντίῳ, εἴ γε ἔστιν, ἄσπαρτον. sanè contrarium à contrario, si modo est, videri non potest. sunt igitur, ista quæ scilicet se vident, cognata & amica, & nequaquam contraria.

Sed plenum est commentum barbara pernicie. ait enim non solum vidit materia, sed decreuit ascendere, tanquam studium quod-

dam adhibens ad demonstrandum habere se communionem, & societatem cum lumine. fortasse eos, qui ex ipsa nati sunt, poenituit, quod infinitis sæculis superioribus non fuissent experti lumen. & quomodo tenebræ adsciscunt, & vindicant sibi lumen? aut quorfum, & in quem vsum volunt tenebræ inuadere lumen? an vt naturam mutant, & efficiantur lumen? an vt nutriantur lumine, alimento naturæ contrario? at ignorans voluit ascendere. etenim si cognouisset, ratio constaret, cur mutari voluisset. nunc autem cum natura sit nequitia & ignorans, integra euersio totius rei, & causa est. Non fuge a contrario.

Quod autem magis à ratione auersum est, ait missam fuisse à bono potestatem, non iam lumen sensibile, sed velut diceret, solem Dei, hanc cum vidisset materia, concupituit quidem tanquam amans eam; impetum verò in eam fecit, & absorbit, & suis potestatibus distribuit, qua via fieri non poterat, vt videret missum ex natura boni, hoc inquit, effectū est, vt absorbere posset missū. vtar enim adhuc amplius eodem verbo, quoniam si vel solum vidit, quod ex substantia Dei propagatum erat, non est nobis opus alio quopiam verbo ad euertendum commentum. vidit enim omnino tanquam simili simile. Quod enim est penitus secundū naturam contrariū, & summè contrariū, nunquam videre poterit contrariū, nec propinquabit ei, quia si vel solum videat, ratio contrarij prorsus tollitur.

Hoc autem addit cæteris, quæ dixit, absurdus, & secum vehementer pugnans, ne opus sit, vt alius contra eum dicat. amant enim, inquit, potestatem illam visam tanquā oblita penitus naturæ propriæ, non illa quidē oblita est, quæ non erat, sed hi sunt suorū commentorū immemores. aiunt enim, priusquā hæc seditionē moueret, nō habuisse cognitionē boni; ne cognitione boni naturam ab ipso accusatam ornent. Nonne amentia est, putare eā, quæ in se non habet, vnde cognoscat esse bonum, potuisse videre, & postquam vidit, desiderasse? longe enim maius est substantiam aspectu videre, quā cognoscere esse. primum non solū nos, sed potestates angelicæ excellentiores, esse quod bonū cognoscimus ac cognitione sola ad pietatem in Deū alimur, tanto verò excellentius angeli, quanto natura sunt excellentiores, videre autē substantiā Dei neq; nobis, nec illis licet. siquidē nos quādiu corpus secundū naturā indui sumus, nec angelos ipsos videre possumus.

Manifestum enim est, & plane concessum, qui videt, simile sibi videre. si quis verò existimet futile esse quod dicimus, videmus enim
solem,

solem, lunam, & stellas, præterea apud nos lapides, aurum, argentum, deniq; mare ipsum, & omnia animalia, ac nullo pacto his similes sumus: aduertat iste, quod et si eorū quæ enumerauimus, diuersæ species sint, at horum omnium genus supremum corpus est. substantia namq; partim inaspectabilis est, vt incorporea; partim aspectabilis, vt corpus. prima igitur partitio omnia hæc tanquam genus separat, & distinguit. Quare corpus, corpus videt; & quatenus corpus, simile & cognatum est videns, viso, quamuis sint diuersæ horū species propter varietatem, & ornatum vniuersi.

Ridiculum enim esset, si quia flos pulcherrimum aspectum habet, & ab auro differt, & quod est floridum differt à viridi, non vterq; vocaretur, q̄ in re est, color. color enim est vterq; tametsi diuersus. idem enim aspectus cum vtroq; coniunctionē & societatem habet. sic oīa corpora sunt aspectabilia, licet differētes sint species. esse autē corpora alia aliis præstantiora, nihil prohibet, quin oīa corpora sint aspectabilia. ex quo fit, vt non sit quod sub aspectū cadit maximè, & præcipuè adorandum ab eo, qui illud cernit tanq̄ ab ipso cōprehensum.

Si igitur materia vidit, quod ex substantia Dei erat, cognatione magna, & similitudine ducta, ad spectaculū venit, nec ampli⁹ opus erat dicere contra hanc fabulā, quæ consistere non potest. si verò etiam desiderauit, quod vidit, de re omnium optima testimoniu illi perhibuit homo stultus, vt videatur nomen quidē nequitie imposuisse ei, substantiam verò bonam esse eidē attestatus. Quid enim maius esse poterat ad probandum bonitatem, q̄ desiderasse bonum? Quod autē dicit apprehendisse, & absorbuisse, vt substantia Dei contraria tanq̄ semine fieret grauida, & distribuisset suis potestatibus. ô furorē amētis! non solum vidit, sed desiderauit. & non tantum desiderauit, sed absorbit. & non solum absorbit, sed etiam retinuit. Hæc omnia perspicuè non contrariam naturam definiunt, sed potius summam, & altissimam cognationem vtriusq; concedunt.

Sive enim succensens, quod quidem rationationis indicium est, siue desiderans absorbit quod vidit, hæc planè ad cōmunitatē nature ptineant. Si enim sumè contraria fuissent, nequaquã vtraq; coissent. vt alia omittā. neq; hoc barbar⁹ aduertit, q̄ potestas à Deo missa, si quidē incorporea erat, nullā partitionē recepisset, vt nullo modo posset diuidi secundū substantiā in cōtrarias potestates, ac multo minus absorberi, quod enim ex pers corporis est, quonā modo absorbeatur? si verò corporea erat, omne corp⁹ sectū, & in frustra partitū, quodāmodo perit,

perit, & non potest vitam suam viuere. igitur vel incorporea erat potestas à bono missa, & nullo modo absorpta est, nec in multos diuisa est, atq; ita ex toto fabula sublata est. vel corporea quaedam potestas erat, & à nequitia deleta est, & interitum cepit, quod est ad contumeliam Dei sceleratius, quin potius ad euerfionem fabulæ valentius, corpus enim per se diuisum, & dissipatum, ac dispersum, (mens enim non diuiditur) quas vires habet ad subigendam nequitiam, quod tantum detrimentum, & contumeliam in naturam propriam accipit, vt videatur deletū esse, & interisse? hoc enim corporis diuisi proprium est.

Quod autem amentius est, si cum voluisset Deus terram eripere nequitia, ex natura propria emisit illud nudum ad contumeliam, & interitum ipsius substantiæ, tot sæculis fessurum, & habitaturum simul cum nequitia, & particeps eius futurum, ac cum ea pariter peccaturum. quod quidem vel vnā horam, aut punctum temporis substantiam Dei passam esse, vt nequitia subiecta esset, & pariter cum ea deliquisset, omnem amentiam superat. Quanto melius erat traditam esse terram, quam substantiam Dei comprehensam esse? si enim non fuisset ferenda incurfio in terram, vt materia ordinem perturbaret, quanto minus ferenda erat tanta feruitus, & naturæ diuinæ subiectio, idq; non ad breuissimum tempus, sed ad vniuersum, & infensum sæculum? vt neq; nequitia peccare desisteret, & Deus cum ea per potestatem ex se genitam peccaret.

Nequiritiam vocat
semper.
Satanam,
προβελαν μάνη

προβελαν
ων.

Vnde consequens est, neq; Deum voluisse mittere nequitia ex substantia sua genitam ad peccandum cum ea, nec illud missum inductum fuisse, & obtemperasse, vt ad tantum malum, & lucem proficisceretur, vt impletur scilicet omni iniquitate, & iniustitia, simul & impietate, idq; pro terrena liberatione terræ non iam tunc captæ, sed capiendæ, tanquam non potuisset Deus aliter huic terræ præesse. Vide quam plane infirmum mentiatur Deum Manichæus in Deum furens, tanquam defensor possessionum alicuius pupilli, & cuius infirmitatem necessarium est confiteri, vt partes patroni impleat. vt enim contra defendens nequitiam nequaquam per se consistentem omnia quidem fecisse contra Deum narrat, seditionem, impetum in res eius, postremo, quod est omnium flagitiosissimum, obtinuisse omni sæculo substantiam eius, eamq; in infinitas partes diuisisse, præfocare, & in seipsa reprimere, habereque eam sociam in omni praua actione, & intemperantia, Deum autem non potuisse locum suum

ullo alio modo neque valenter eripere, neque saltem vacare a peccato quod naturam eius decebat.

Quæ enim id quod ex ipso secundam substantiam genitum est, pariter cum materia peccat, plane in eum, qui genuit, redundat. Sic demum omnem potentiam in Deum testimonio suo tribuit nequitia, Deum verò dicit passum esse omnium durissima. & audeat sub-^{arguere.} iungere, quod potestas Dei missa sopiuit materiam tanquam belluam cantione, non solum summè contraria sermone omni probabilitate carente miscens, & quæ nullo pacto esse possunt secundum naturam, commento suo largiens, sed contra quam vult hic etiam conficiens & concludens. ex utrisque enim ait hunc Deum vniuersum hoc fabricatum esse. Corpus verò hominis esse quidem nequitia; animam verò Dei, siue cum sunt vnius formæ; siue, cum iam ex contrariis composita, quorum neutrum, ut paulo post docebimus, consistere potest. corpus tamen solum, ac per se nihil mali neque cogitat, neque facit, non enim occidit, neque adulteratur, neque latrocinatur, nec aliam iniuriam facit, cum non adest anima.

Atqui ob hanc causam excogitauit Manichæus hypothesis principij contrarij, & missionem contrariorum, ut causa malorum reperiretur. Sed si admistio animæ, quæ Dei est, cum corpore, quod diaboli, causas & primordia iniuriarum, ac peccatorum hominibus præbuit, per se autem non delinquit corpus, melius erat, ut anima à Deo creata non admisceretur nequitia non extanti. nullum enim ex peccatis quæ homines committunt, in vita cerneretur, neque penitus esset. Quod enim esset homicidium nemine occiso? Si per missionem contrariorum, ut est in hac fabula ridicula, non fuisset factus mundus, quod adulterium esset non extante corpore, neque per se concupiscente, nisi anima, quæ Dei est, missa esset in corpus? alterum enim ex duobus relinquitur, aut dicendum esset gubernatione Dei^{diuino} prouida coisse contraria, ut tanquam à bono Deo fieret mundus, atque ita ipse omninò malorum in hominibus auctor esset, siquidem volens vsus est nequitia contra eos, qui futuri essent; aut vi coactum esse à nequitia, & iam nequitiam victoriam deuictio Deo reportasse.

Sed dicam iterum, quale homicidium erat, si neque homo erat, neque gladius, nec aliud genus teli aut instrumenti ad occidendum, nisi per coniunctionem contrariorum ædificatus esset mundus? materia enim per se, ac sola quam nati ex ipsa seditionem in seipso^{Materiam vocat diabolum} mouebant,

H

uebant,

uebant, homicidium quidem ignorabat, non enim habebat mortalem, quem occideret, adulterium nesciebat, quia sponsiones nuptiarum apud eum non versabantur, nec erat calumnia, omnino enim iudicare non poterat, esset cum rationis expertus. cupiditas autem diuitiarum, quæ est omnium malorum radix, ne nominabatur quidem; cupiditas enim diuitiarum apud homines est propter vsum, & necessitatem, qua erat liberata materia. ambitio non participabat perturbationem rationis, quia erat in materia vacuitas rationis. gula, ac ventris vitium, & fornicatio, ac masculorum concubitus apud eam locum non habebant. & vt summam dicam, omnia mala, quæ apud homines feruntur, ante mundum ædificatum minime habebat materia.

Itaque non fuit ligata commiffione, sed potius contra conuenienter eidem causæ amenti, sicut equus campum nactus, cursu fertur ad iniustitiam malorum hominum, quæ enim erant ante mundi fabricationem mala, ex quo mundus est, in mundo versantur. quamuis enim ponamus, vt ille dicit, natos ex materia fecisse seditionem, & furore in se ipsos fuisse percitos, & infinitis malis se vicissim affecisse, & contra lumen exercitum eduxisse, non tamen bibens ea mala, quæ in homine numerauimus, cum illis fuisse cogitatione fingetur, quia non poterant humana mala agi priusquam homo esset. & vbi esse potest, qui dicat, quod ligata nequitia frenata est, quæ neq; malorum humanorum meminerat? postquam verò ligata est, de his accusatur.

Quid autem nocebat bono sola secum ordinem perturbans, & non habens, cui perturbationem ordinis inferret? euertere enim bonum nullo pacto poterat. si autem nitentur inuadere in loca aliena, aliter impetum eius amentem reprimere oportebat, quæ enim prius non nocebat, ordinem contra se perturbans, nunc quidem videtur aliud quid assumpsisse, in quod tanquam in familiare, & coniunctum perturbationem ordinis nocentiorum efficit. continuò dicemus, quod etiam homines per seipfos malefici, volent quidem aliquid mali facere; non habentes autem in quem faciant, ociosi reperiantur, se verò ipsi beneuolè aspiciant ob concordiam ad maleficium. materia autem neq; volebat, non enim consilium capiebat, cum esset expertus rationis; neq; poterat, cum esset sola & per se. igitur quæ à Manichæo vocatur materia, videtur sumpsisse fere à bono per animam veriorum materiam ad operationem nequi-

nequitæ, quam nesciebat. acculabatur enim ante mundi fabricam de perturbatione ordinis nobis ignota, & minime apparente. didicit autem operari manifesta mala, & quæ cernuntur. excitavit ergo belluam cantio, & nequaquam sopiuit, ut ille dicit.

Si autem dicit noluisse Deum, ut fieret mundus, percontandū est, quis erat, qui voluit? an malitia, quæ non habebat cognitionem? Quis est, qui ex vtrisque fecit, quæ sunt? nunquid materia? non esset in admiratione eius operatio. Sed nunquid non voluit Deus, coactus tamen est? si ita esset, magis subiectus fuisset, quam subiecisset atque supervacuaneum esset illum admirari sapientiam Dei vi. coactam, & damnnum eorum, qui futuri erant. quæ enim nullo modo mala erant ante coniunctionem contrariorum, neque saltem nominabantur, hæc post ortum mundi floruerunt.

Quia ab aliquo quod sine cognitione, & ratione fit, non est admirabile in eo: à quo fit.

An non est absurdum dicere, voluisse Deum perturbationem ordinis, quæ nobis demonstrari non potest, à materia tollere, & actionis malorum, quæ videmus, & in hominibus apparent, oimni ordine, & ratione carentis auctorem fuisse? perturbationem namque ordinis, de qua materiam damnabat, verbo solum proferre potuit, non tamen rebus ipsis, & operibus demonstrare. mala autem, ex mixtione ista, contrariorum conficta, & quæ fieri non potuit, oculis cernens insanus homo dissimulare ea non potest. Quare dum docere vult non esse Deum auctorem iniustitiæ humanæ, maxime esse plane confitetur, immo plenius quàm si hoc solum fluderet.

Age iam, consideremus mala, quæ ab hominibus fiunt, ad quem verè pertinent. Aggreditur fortasse introducere mixtionem animæ cum contrariis, quam suspicatus est. Siue ipsa anima sit *μovoαδης*, id est, simplicis, & vnius formæ ex bono apud ipsum, siue ex compositione contrariorum ex parte eius, quod est bono contrarium, facile secundum hoc impium fundamentum, & principium demonstrabuntur mala, quæ fiunt; est igitur anima expers corporis, quæ nullo pacto compositionem secundum substantiam, præsertim contrariorum recipit. Qui enim visi sunt eam componere, non substantiam variam, & à se differentem introduxerunt, sed operationes eius ex iis, quæ videntur, descripserunt, cum non possent exstruere vnam simplicem definitionem qua comprehenderetur.

in d. c. v.

Et si enim variis qualitatibus, quas alias aliter recipit, à se differt, tamen secundum substantiam, quæ opus Dei est, immutabilis est, & non componitur ex diuersis. à contrariis tamen missionibus tantum abest, quantum abest, ut ipsa per se corpus esse videatur. ponamus igitur, ut ille mentitur, si quidem hoc dicere aggrediatur, esse scilicet animam hominis compositam ex bono, & malo, nonne quod in ea est particeps rationis, opinione istius attribuendum est bono, id est, Deo? quod verò ratione caret, nequitia? liquet, nihil aliud posse dicere. excitata ergò cupiditate siue ex corpore, siue ex ea parte animæ, quæ ad nequitiam pertinet, an fortuitò actio prodit? nonne antegreditur in homine consideratio, & consilium, deinde iudicium, & electio actionis, atq; ita desiderium ad effectum perducitur? crimen verò nequitia ex actione, non ex desiderio conflatur, ut si maneat in loco cogitatio desiderij non progrediens ad opus per electionem partis ratiocinantis, primum quidem citò potest definere incensum simul & extinctum. Deinde nequaquam existimabitur crimen non solum commune, sed neq; si iudicetur secundum summum virtutis.

virtutis.

Apparent igitur peccata conuenienter rationi, parti animæ rationis participi assignata esse, & adscripta, & non corpori, nec vlli alij parti huius animæ. ut nequitia quidem ratiocinationis expertis liberata sit à culpa, atq; accusatione eorum malorum, quæ apud nos sunt, quippe cum nec ipsa extet; videanturq; hæc secundum sermonem illius, ex parte Dei depromi: licet nulla alia ratione vera vteremur. Si enim anima non discernens qualitatem cupiditatis, ad actionem sine vlla ratiocinatione procederet, affirmare quis posset quæ inconsideratè, ac præter rationem fiunt, ex parte rationis experte depromi. Sin autem sæpe numero ratio ipsa iam eligit cupiditatem, tanquam praua institutione flexa libens; iam rursus repudiat, cum aliquis metus eam refrenat, aut desiderium virtutis ad se attrahentis: liquet solum rationem esse, quæ rectè, & prauè facta sibi vindicat, & asciscit.

Hic versatur & vertitur ad occurrendum contra excussio eorum, quæ malè à Manichæo probata sunt, non enim, ut apparet, vllum materiæ peccatum est in nostris actionibus, sed animæ, vel partis huius, quæ est rationis particeps quæ Manichæo auctore, ad partem Dei pertinet.

Ad hæc, si accideret, ut in iis, qui pudicitiam colunt, esset institutum,

tum, non excitari cupiditatem, posset quis in impudicis liberare rationem à criminibus, quasi cupiditas rationem ex toto ab actionibus auerteret, quam cupiditatem ille dicit esse ex parte mali, sed si maximè apud eos, qui pudicitiam amplectuntur, hac via, & ratione eam colere reperiat, quod illi cupiditates naturæ ratione frenant, & cohibent, perspicuè concluditur, rationem esse, quæ delinquit, & virtutem colit, quæ vtrumq; & virtutem, & vitium nouit. Quare autem insita nobis sit peccatorum cupiditas, dicemus, cum erit oportu- num, docentes, pertinere hoc maximè ad admirationem creatoris.

Quod autem nunc quæritur, si non satis confectum est, nullo modo peccata nostra esse opus alicuius materiæ, aut nequitia, sed contra solius rationis, licet etiam aliter confirmare quod dictum est. an aliud quid dicere possunt esse homicidium quàm malum, & scortationem, atq; adulterium, & furtum & mendacium? si non aliud possunt, perspicuum est, quod mala erunt. Quid? si iudex occidit eum, qui iniuriam fecit, cædes igitur lege sancitur? atqui idem efficit, qui violentè occidit, & qui lege, sed propositum distinguit factum. quin potius eadem est actio eius, qui cum sua, & qui cum aliena se miscet; sed propositum separat, quæ similiter facta sunt.

Præterea, furari à Manichæo quæ sunt apud eum, vel instru- menta, vel cibos, an non videtur idem opus esse, atq; furtum crimi- nosum facere? non tamen ratione idem est, sed penitus differens. Deinde, si furens homo gladium repetat, quem deposuit sanæ men- tis cum esset, vt necesse sit ei, cui commissum est depositum, mentiri non se accepisse, quid verbis differt mendacium à vera perfidia, nisi proposito asseuerantium discernantur?

Ex his igitur patet actionem, vt plurimum non per se explora- ri, sed mentem vel cogitationem eius, qui suscepit. eadem ratio in contrariis reperiri potest. si quis enim pecuniam, vel alimentum im- pertiat egenti, non vt illi benignè faciat, sed vt laudem eorum, qui vi- dent, aucupetur, nõne perspicuum est, factum quidem esse pulcher- rimum, & benignum, propositum tamen valde humile, & crimino- sum? si quis prolixè precetur, & frequenter ieiunet, religionem, & tolerantiam hominibus ostentans, liquet non esse propter opus lau- dandum; sed propter mentem, quam in iis, quæ fecit, ha- buit, vituperandum. Quin etiam si quis alius temperans sit, & à multis cupiditatibus absteineat non desiderio virtutis, sed vt pecu- niæ parcat, an nõ satis manifestum est, hunc, qui sic est, affectione af-
διαβε-
βαιμένον

fectiones alias vincere, ipsam verò tolerantiam specie extrinsecus apparente pro nequitia animo, & proposito suscipere?

Si igitur sæpè quæ prava existimantur, ex animo facientis honesta esse apparent; vel quæ non prava existimantur, sed contra potius honesta, & bona putantur, voluntate, & proposito suscipientis convincuntur nequitia, quis iam potest contradicere ex magna parte actiones non apud veritatem explorari; mentem verò esse, quæ in iis, quæ aguntur, excutitur?

ἀρετῆς
διωροία.
ἀποτοί-
μας.

Quæ igitur opera ascribemus nequitia? illane, quæ videntur mala, quæ quidem sunt bona, quando ratione virtutis fiunt? Quæ verò ascribemus bono? an quæ apparent bona esse, quæ quidem ratione fiunt? igitur neutra neutri solummodo: Solum rationem, & quod in mente actionem suscipientis præcipuum est, diiudicabimus; vtrum recte susceptum, an secus. quod autem maxime principale mentis hominis est pertinere ad meliorem partem animæ, ut ille tradit, licet infinite insaniant Manichæi, non possunt negare.

Iniquum igitur iudicium pronunciauit Manichæus contra materiam, à se factam, assignans illi, quæ nullo pacto ei conveniebant, si eorum, quæ apud homines fiunt, causa erat. immò contra potius ad partem boni convenienter rationi pertinere existimarentur, si duo quædam principia contraria sunt, ut ille insanè tradit. Dicit præterea studuisse Deum, ut potestatem absorptam, quam vocat animam omnium, rursus ad se reciperet, ne quod erat ex ipso, materiæ alligatum, & in supplicio semper sine vilo sine permaneret. Quid igitur principio hoc protrahebat, ut tot sæculis neque respirare posset, & magis pateretur, quam ageret? si enim in fabula esset, Deum quidem nullam contumeliam in substantiam suam accepisse, neque vel paululum in hæsisse materiæ valde indecoræ, sed alium quendam alienissimum à natura eius, & hunc continuò ereptum esse, ita ut huiusmodi prehensio magis apparendo in speciem, quam succumbendo facta esse videretur, habuisset commentum paulum saltem ad suadendum in mendacio. nunc verò immensum sæculum ponunt, & hoc esse ex natura Dei, manere vinculis constrictum, ut ipse Deus comprehensus esse videatur propter similitudinem eius, qui detentus est, & quia hoc, quod

quod captum tenebatur, ex natura eius erat. unde maiore studio ad se ipsum, ut aiunt, recolligere desiderabat. materia autem simplex erat, & ἀπρόσβλητος, ut potè magis agens quam patiens.

Ex his perspicitur, omnia, quæ ille planus composuit, ad blasphemiam Dei composuisse, qui nihil horum contra se fecit. itaque vult, inquit, & studet, ut ad se recipiat illam virtutem. & hæc est apud ipsos salus expectata, & beatitudo, esse scilicet redditum Deo, quod erat eius proprium. ipse igitur expectat sibi finem, sperans accipere beneficium: siquidem recuperaturus est, quod ex natura eius est, libertatem: ut quæ destruxit, ædificet, & nihil aliud. & spe nutritus sedeat tolerans, & in finem intuens, ut se ipsum quodammodo à nequitia liberet. quod quidem si retardetur, & non citò fiat, ipse sit, qui tarditate punitur.

Supra ver-
ri sepe po-
restatem,
sic voca-
bat Mani-
chæus ani-
mam,

Liquet enim non esse penes ipsum celeritatem finis. olim enim in hacre spem habuit. quoniam aliud ridiculum dicit Manichæus, quod cum ij, qui erant ipsius materia, sentirent se malè perituros lumine paulatim ablato, ex aduerso machinati sunt carnis constructionem, ad vincendas magno vinculo animas. Quare ut ille tradit, perspicuum est, quamdiu illi carnem suppetitabunt, tamdiu anime Dei in hærescent materia & vincetæ tenebunt, eritque penes illos non circumscribi mundum tempore, & non erit in potestate boni finis eius.

Quid aliud dicere potest qui aduertit, quam quod non constat sibi Manichæus, quin potius huc, & illuc se transferens à se ipso redarguitur. qui enim ait, Deum esse fabricatum mundum, quomodo rursus ait eos, qui sunt materia filij, opposuisse ei carnem, tanquam partita esset Deo cum illis fabricatio mundi, & hac quidem ratione facta Deo violentia, concedens verò illis hoc tanquam munus, non completeret vniuersum secundum propriam voluntatem.

di. tñs
vñs.

Tanquam autem causæ suæ & principij oblitus planus, dicit futuram esse pestiferam materiae ademptionem, & ereptionem virtutis illi admittæ, qua posuerat frenatam esse perturbationem ordinis in illa principe materia. si enim cū adest, nequitiam ligat; rursus recedens relaxat, erit magna causa lætitiæ ipsi materiæ hæc ereptio. si igitur ad extremum spes ipsi est, rediturum esse ad Deum, quod ab ipso disiunctū fuit, quod à principio decreuit, & ad egit illud subire infirmitatis

nitis

nitis sæculis laborem inanem; & malas sordes, non in eo spem maximam, & beatitudinem ponere, si rursus recuperaretur? materia enim nullo pacto apparet reffrenata, ac repressa, immò contra potius maiorem licentiam ad excogitanda praua opera adepta.

At oportebat, inquit, hanc ligare, cum igitur paulatim abstracta erit virtus detenta, quid fiet? liquet, rursus reuersuram esse materiam ad perturbationem. negat Manichæus: nequaquam inquit, ad extremum enim vincet eam. facietque vt redacta in glebam à se ipsa comburatur. cur igitur non fecit hoc à principio? Vtrum non voluit, an non potuit? si noluit, quomodo rursus volet, penitentia ductus, iudicans, & eligens quod melius est? nonne pertinebat ad bonum aliter à principio funditus delere nequitiam, siquidem poterat? sin vero non poterat, periculum infirmitatis in auctorem mundi emergit. Quomodo ergo postea poterit? an viribus, quas non habebat, assumptis vel augetens, vel accessionem, & incrementum adhibens, si enim ambo contraria ingenita sunt, neutrum accretionem, aut imminutionem recipit.

Totum igitur commentum barbari consistere nequit. quid verò? an dicit Manichæus sensu se percepisse maiorem, vel minorem partem virtutis admistæ materiæ ereptam, & ademptam? siquidem, ex quo luna crefcit, & decrefcit, Deus, inquit, paulatim recuperat quod lunæ proprium est. & tamen tot sæculis lapsis neq; genus humanum numero viuentium imminutum est, nec vllum aliud genus quadrupedum diminutionem vllam cepit. quin potius quæ facta sunt solito more fiunt, & desinunt esse. & adhuc magis humanitas in multitudinem creuit. vnde igitur infanus ille opinatur paulatim auferri virtutem, quam fingit admistam esse nequitia? siquidem eadem similiter se habent in mundo. eadem enim est mensura diei, eadem noctis. neq; lumen magis tenue factum est, neq; tenebræ maiores. idem namq; est curriculum solis, & Lunæ, id est, idem ordo, qui à principio factus est, perseuerat.

Percontandum etiam illud, an animæ quæ peccauerunt, & infinitorum malorum in vita ree fuerunt, dabunt pœnas eorum, quæ commiserunt? siquidem dabunt, quod quidem & ipse confitetur, cum ait, in gleba has infigendas esse cum nequitia. reperitur Deus naturam suam punire, quo, quid absurdius & flagitiosius fieri potest? si verò impunitæ, & inultæ erunt, non solum neque dolorem, neque damnum afferet peccatum, sed etiam plus iustitiæ habere videbitur, quando-

radicem suam recusant? potius enim eam amplexi essent, arbitran-
tes requiem suam esse in cognatione positam. siquidem in cogna-
tis sit recreatio; in peregrinis verò & alienis afflictationes. magis
erat illis recusandus Iesus; magis recusandus hic locus, ubi boni,
& æqui sunt; amplectendus verò discessus in abyssum. Contra
verò dum recusant, & cauent, & illuc abire detrectant, immo
ob hanc causam supplices orant, satis indicij dederunt, nullam se
necessitudinem & cognationem cum loco tormentorum habere.
nihil enim seipsum afflicat, & malo afficit. omne autem quod
afflictor, & malo afficitur, ab alio afflictor. necesse enim est,
quod afflictor non sit sui afflictatio, ac cruciatus, sed alterius, quod
aptum natum est, ut afflictor, & malo afficiatur.

Ecce ignis, non comburit se, sed aliud, neque se consumit.
ecce aqua, non inundat seipsam, quæ alia inundare solet, se
verò ipsa non potest. ecce aer, refrigerare se ipse non potest.
quoniam omne quod facit, & cruciat, aliud quid cruciat, &
dolore afficit. si autem abyssus cruciat & dæmones cruciantur
ab ipsa abyssu, estque abyssus locus tormentorum, torquentur enim
dæmones, non iam torquentur à simili, sed alij cum sint, ab alio
torquentur, non ab hac natura, neque substantia, qua scilicet
dæmones sunt, alterius enim substantiæ est abyssus. Atque esse
quidem dæmones alterius generis, ac substantiæ præter abyssu sub-
stantiam satis ex iis, quæ dicta sunt, perspicitur. ipsa verò a-
byssus locus est tormentorum, ac suppliciorum, non tamen æter-
nus, nec ingenitus, sed postea fuit, sero tandem factus, ut ef-
ferret medicina, & opem ferret peccantibus. sacræ sunt plagæ, quæ
sunt remedia, & auxilia errorum. non enim ut sint mali, factæ
sunt plagæ, sed ut non sint mali, verbera inducta sunt. mali enim
dolore plagarum amputant, & præcidunt vitia. idcirco non que-
rimur de abyssu. quin potius tormentis, & supplicij scimus castiga-
ri, ac corrigi eos, qui deliquerunt.

Si autem abyssus est, ubi dæmones torquentur, & suppli-
cio afficiuntur, & substantiam habent, quæ subire potest tormen-
ta, & dolorem sentire, & supplicia sustinent, & habent remun-
erationem poenarum, quibus puniuntur, quomodo ingenti?
quomo-

rentia voluntatis, non naturæ testis est? ac de his quidem satis dictum sit.

Aggrediemur deinceps commentum primum istorum fabulæ exponere, & confutationibus refellere. Malum, inquit, erat, & ingenitum erat, erat autem & Deus bonus. & diuisa loca habitationis, & uterq; apud se ab altero seiunctus. ac separatus quidem Deus à Malo; separatus item à Deo princeps mali, & uterq; apud se erat, & uterque suis imperabat, & gubernabat, ut natus, & aptus erat, malus quidem male; bonus vero bene. malus nocens, & suis rebus nocens, & suis nocere non desinens; bonus semper bonus, & iuuans, & res suas iuuans, & nunquam non iuuans. Omnis enim utilitas à bono cœpit proficisci. cum doctrinis pugnauerunt, extremaque scierunt: inuenire non potuerunt, qui à principio, quæ consecraria erant, non approbauerunt. ac parua quidem sunt hæc, & non multa, satis tamen sunt ad disputationem quæstionis. formam tantum protuli; non excurri ad multitudinem testimoniorum. Quæ enim affinitatem & cognationem cum his habent, quæret Lector, & ex his ad similia, & affinitate coniuncta legendum progredietur.

quæ de
vdy.

Quædam
deesse vi-
debantur
hoc loco,
quæ ad cō-
futationem
eorū
quæ proximi
ex Ma-
nichæi li-
bro recita-
uerat, per-
tinebant:
quorum
confutatio
ordine se-
cutura
erat.

Age nunc, instruamus paremusq; illorum disputationem ipsorum dogmata apponentes. malus quidem erat satanas, bonus vero Deus. & sic res erat. fabulam verto, ut fabulam repudiem, & nisi opponam, quæ exponunt, non possum fabulam euertere. bonus quidem erat Deus, inquit, malus vero satanas. & nunquam non erat, erat enim semper. & à nullo profectus, erat enim, & radix erat, inquit, erat item Dominus, & ipse erat, & radix erat; & radix bona, & radix bonorum. & omne bonum ab hoc profectum est. duæ namq; radices erant; & duo sarculi prouenerunt, sarculi radicibus respondentem. ab illa talia; ab hac talia fieri iactant.

Institamus hic, deinde quæstionem aggrediamur videamusq; argumentationes, & quæ dicta sunt, recordemur, ut argumentationibus conclusiones conficiamus; & ex iis, quæ diximus, fidem faciamus. dicemus enim istis. si Deus erat radix, & bona radix, & boni fructus, & ex bonis fructibus profusi; ac satanas radix erat, & mala radix, ac fructus mali ex mala radice fusi; cuius radicis Apostoli fructus extiterunt, ut ex fructibus, quod quærimus, cognoscamus? nondum à radicibus argumentum sumo, dicemus enim, mala radix nihil boni proferre potuit: neq; radix bona quiequam mali. Videntur autem Apostoli quandoq; boni, quandoq; mali fuisse. ac sero quidem boni, principio autem mali, mutalq; malos mores. Si

Si enim dicamus esse Apostolos fructus satanæ propter vetera delicta, adhibebunt eis reuerentiam propter Apostolatam, & perfectionem virtutum. Sin verò Dei fructus, quid dicent de antiquis eorum peccatis, & de antiqua vita diabolica? ad pudorem enim, reuocabit eos scriptura, & eorum iudicium redarguet. Si verò non reperientes exitum, & quo se vertant nescientes, nos rursus interrogent, dicantque nobis quoque difficiles esse quæstiones ad soluendum; difficile item ratione concludere; respondebimus, non esse fructus Dei Apostolos, sed factos, & fictos, non enim tanquam fructus ex radice profusi sunt, sed tanquam creaturæ à creatore, & auctore creati, creaturæ enim eius sunt, non tanquam eiusdem substantiæ, cuius imple est. geniti sunt ab ingenito, cum aliquando non essent, postea facti sunt, qui ut essent quidem, ab eo, qui fecit, acceperunt, non substantiæ ex substantia, sed facti hypostasies, bonitate auctoris: atque ita facti, *ἡνὰ προαιρέσει τῷ ἀρχῆν ἔχοντι*, ut voluntate habeant principatum, ait igitur saluator, si quis vult venire post me, si vis perfectus esse, si vis sanus fieri. si is, qui fecit, sic loquitur, per quem pater omnia fabricatus est, intellige voces auctoris, in voluntate posuit leges; in voluntate legitima recondit, voluntatem agentium scit dominam actionum esse.

Sanè quidem ut nos honoraret, voluit verbum, ut communitas actionum in voluntate penderet. si volueritis, inquit, & audieritis me, bona terræ comedetis, si autem nolueritis, nec audieritis me, gladius deuorabit vos. Sed absurdum est prætermittere sermonem de improbitissimis, ac prætereire considerationem de iis, qui turpissime, atque effrenatissima licentia in vita versantur, ne nostrum silentium periculofissimam desperationem eis comparet. non magnopere acufant Nabucodonosorem? non valde reprehendunt Pharaonem? non ad summum fastigium turpitudinis progressos existimant? tanta enim de illorum vita, & instituto ubique iactant. si igitur in illorum animis nullum studium cerneretur, alia ratio esset. sin verò in adeo malis etiam partes aliquæ eorum, quæ bona sunt, reperiuntur, sensus, perceptiones, intelligentiæ, pœnitentiæ, ac supplicationes, quid iam dicturi sunt? si enim hic turpissimus appareat habere partes quasdam virtutis, & mores aliquos idoneos, quid dicent? si enim respondebunt, mistum esse satanam, ut qui fructus ex virtute, ac vitio mistos attulerit, aut fructus hos non esse diaboli; non enim fructus misti, fructus fuerint carentis missione; neque quod non est mistum,

In Epist.
Iude, An-
gelos ve-
ro, qui non
seruau-
erunt suum
principa-
tum, &c.
Siones
bona, qua-
rum com-
munitate
cum Deo
conueni-
unt. Hi
sunt om-
nes sunt
volunta-
rie.
ἀπὸ νοῦ
καὶ νεψω-
τάτω.

flum; radix misli erit; hi autem misli esse, aliquo tempore apparuerunt, & percepisse scientias, & improbitate capti esse. hac ratione apparebunt non esse verae personae, sed fictae cogitatione.

En Pharaon, cum increpatur, remittit, & mollitur, fleatitur mente. & percussa anima non perseverat in duritia. Quin potius duo facit, poscit quod optat, & accusat factum. & non videtur anima oculis capta, sed ad poenitentiam procedens, ac petitionem, & supplicationem amplectens, & in precibus blandiens. si autem natura malus fuisset, quomodo de precibus, & poenitentia cognitionem habuisset? si enim bona est poenitentia, & bona item precatio. si vero natura mala, quomodo malum cum bono mistum fuit? Quomodo ex malo bonum prolatum est? Apparent non intelligere, quae loquuntur. quin potius mente rudi, & inerudita, sputa magis verborum, quam verba proferre.

Nabucodonosor quamvis moribus seuus esset, & fornacem preparasset, & imaginem fecisset, & minis terreret, atque imaginem venerari cogeret, statim ut sancti pueri in fornacem illati sunt, & cedebat flamma, & corpora non attingit factaque est fornax Synagoga, ac pro lamentis hymni & laudes adhibebantur, neque iam tanquam igne carnem vrentelamentatio fiebat, sed ab anima letante cantus celebrabatur, statim inquam prospexit, quae intra fornacem fiebant. honoratusque est angeli spectaculo, misitque vocem, Nonne tres viros in fornacem intulimus? en, quatuor video, & quartum tanquam similem filio Dei. continuo igitur legem de hac re scribit, ut confiteantur Deum, ut testentur veritatem. sit interpretes & enarrator visi. Accusabimus igitur enarrationes, an laudabimus? praecleara res est legatione fungi pro Christo. an hoc in malam partem accipi sinamus? si obire legationem pro diuina scriptura, & testes esse veritatis gloriosum est, obiit autem legationem Nabucodonosor, & scripsit, & ad vniuersam ditionem suam misit, sublata est natura mali. siquidem cum sciret, quod erat bonum, ad doctrinam de bono respexit. si vero doctrinam affectione turpitudinis hebentavit, accusatur. aliud enim est, non posse agere, quod honestum est; aliud vero scire quid est, quod honestum est, non tamen agere posse inclinationi affectus succumbentem.

πρὸς τὸν
αὐτὸν
ἐπαλὸν
γίω.

Quod

Quod si in hominibus non sunt reperti fructus diaboli; & eorum, quos diximus, mores pudendi fuerunt, ipsorumque turpitudine conuicta est, quo demum conuertemus nos? nisi forte ad demones eamus; nisi forte dicant, nullum quidem hominem esse fructum diaboli, demones verò solos fetus, & partes eius esse. sed si hoc dixerint, hic quoque pudendi erunt. Primum verò audiant, si demones sunt fructus diaboli, & nullus homo est diaboli fructus, igitur nulla est diabolo in hac vita cum hominibus communitas. sed potius ab omnibus disiunctus est, ab omnibus alienatus est; cietus est.....

Quia verò in errore, & fallacia adhuc progredientes, magis adhuc fallacia, & mendosa verba proferunt, ne silentio prætermittamus ea. aiunt enim, quod nequitia cuncta antegressa, & sola procedens, se ipsam iniuria afficiebat, & sibi nocebat. postquam verò adfuit in loco veritatis, obstupuit, & repentinum lumen admirata est, pugna sua oblita est, inuasit quod apparuit, rapuit lumen, absorbit spectatum. Iam hic risus multus, & magnum ludibrium. hic omnis fabula Græca protrita est, & victa huius fabulæ habitus. fabulæ enim fabulæ dicuntur, sed tanquam fabulis creditur. hæc autem si ut fabula dicitur, sic tanquam fabulæ crederetur, parum damni fieret. nunc verò vincit fabulas. stulti credunt ei tanquam veritati. Si enim apud se manens, ut dicitis, se ipsam obsedit, cum venisset in fines luminis, vidit lumen, & obstupuit, & à sua pugna liberata est, & adorta est lumen visum, & rapuit, quod spectauit, quomodo non apparebunt hæc non posse fieri, & falsa esse? Quomodo enim sibi ipsa iniuriam faciebat? se ipsa interimebat? se ipsa delebat? Quomodo nunc quidem absorbens, nunc verò generans, si ingenta erat? dissoluebatur enim se ipsam interimens; & non iam esse poterat sibi interitum afferens. Si autem partes suas habebat intereuntes, quod pignus esse potest satis idoneum, non totam interire, partibus natis aptis ad intereundum? Si autem se ipsam generabat, & esse incipiebat, & incipiens esse, generabilis erat; quomodo erat ingenta?

Quamobrem non ab alio, absurda eorum opinio, sed ab eorum nugis redarguenda est. multa enim dicunt secum pugnantes: nec expectant, faciat alius, ut erubescant, sed ipsi hoc aliis invident, & ipsi se erubescunt. Quod enim dissolui potest, & dissoluitur, & potest interire, quomodo fuerit ingentum? quomodo

Opera enim hominum mala opera tenebrarum, & diaboli dicuntur, & sunt secundum imitacionem, & secundum ea est homini communitas cum eo. Deerant hic aliqua.

ICONSU
m. 11
SIV
27

modo à se exiterit? quomodo non ab alio originem duxerit? cum hoc quidem tale liberum sit ab interitu, & impatibile, illud verò tolli, & perire possit, cum non sit à se. quòd si perit, ut dicitis, hoc enim verbis vestris definitis, ac decernitis, confidentes abforberi, & captam, atq; obforptam interitum cepisse, potest igitur capi, & dissolui, & dissoluta, atq; capta, non iam sustentabit ea, quæ sunt non intereuntium. cum verò non habeat naturam ab incommo, & interitu alienam, non iam ingenita esse putabitur. & si ingenita non est nequitia, neq; ortu, neq; sine carere apparebit, cum aliàs quidem non sit, modò verò solum insonare videatur. quod enim est non est substantia, sed morbus quidam, qui substantiis accidit, qui potest à substantiis, & personis separari. Quòd autem deceptor, quod est, ruina & lapsu accidit, ut esset, ipsa ruina & lapsu attestante ademptionem bonorum priorum, testatur quidem Esaias propheta, cum ait, Quomodo, cecidit è cælo lucifer, qui mane oriebatur? cum verò hunc talem eius statum ex lapsu accidisse sciret saluator, antiquum verò statum diuinum, ac splendidissimum, & maxime decorum fuisse, de eo testatur in Euangelio iniquiens, ecce video satanam tanquam fulgur cadentem de cælo. si autem sic natus erat, si sic captus natura, non diceretur tum cecidisse, tum decidisse, quod enim cadit, ex statu quopiam cadit; & quod decidit, ex quapiam abundantia excedit.

Si nominatur in iis, qui ceciderunt, erat aliquando in statu & stabilitate. si autem in iis, qui deciderunt, accusatur, non erat inops, non erat Irus aliquando, cum affluebat bonis copiose. quibus propter morbum aliquem priuatus, in iis qui ceciderunt, numeratur, & habetur. sanè quidem affluentiam eius scriptura fatetur. si enim in eo, quod ait, quomodo cecidit lucifer, nomen luciferi affluentia erat, & qui erat lucifer, ipsam luciferi affectionem, & vim, & affluentiam, & possessionem habebat, & ab hac cum decidit, hac factus est vacuus, inops quidem est illius affluentia Luciferi; vagatur mendicis, & est penè Irus, & in casum, ac ruinam datus, qui olim valde copiosus erat. si autem secundum euangelium ex eorum numero est, qui cadunt, & humi iacent, & in pavimento voluuntur, stetit aliquando, & poterat dicere, Stantes erāt pedes nostri in atriis tuis Hierusalem. poterat audire illud, State succincti lumbos vestros in veritate. & cum posset hoc audire, adhibuit ad cautionem, & firmitatem quod ait scriptura, qui stat, videat, ne cadat. & cum nihil munierit contra hoc, in talibus hodie vertitur, ac voluitur. quod enim semper humi iacet,

iacet, nunquam cadet; iacet. n. humi. quod autem cecidit, & est hu-
mi, non deueniet ab stantibus, & erectis ad cadendum. & quod sem-
per est in inopia, & nunquam accedit, vt affluat, nunquam cadet. sem-
per enim nihil habet, & cadere non potest, quod nihil vnquam ha-
luit. Quod casum, & ruinam sentit, propter abundantiam & rem a-
missam sentit. ac ratio quidem prima opinionem istam conuincendi
tales est.

Sed quia dicunt, quod nequitia adhuc progrediens, ac se ipsam
intendens a roborans & lumini appropinquans, rapuit ex eo, & ab-
sorbit. age legationem, quam pro diabolo contra veritatem susce-
perunt, dissoluere ne defugiamus. extollunt enim his verbis malum:
extenuant autem veritatem; & nervos tribuunt nequitiae; veritatem
verò sine neruis ponunt. etenim si nequitia rapuit, lumen verò rap-
tum est, & quod dominaturum erat, patitur; & quod patitur, patibile
est. patibilis igitur ipsorum opinione Deus est. Satanas verò expers
naturæ patibilis. ille quidem malè affici potest; hic verò malè affice-
re. si enim lumen patibile est, & ipse Deus est patibilis, cum non sit
aliud præter lumen. Quòd si potuit malè affici, & non à se malè affi-
ci, sed ab hoste, & pugnante, & deficere à se, & esse apud deterius, παθῆν.
quomodo à propriis separatum est, quod naturam habet copulatri-
cem? quæ enim secundum naturam apta nata sunt, vt à se ipsis sepa-
rentur, non insunt natura. si autem ingenitum erat lumen, & erat
cum ingenito copulatum, quomodo vnquam separari potuit? quo-
modo à se diuelli, & fieri aliud quam erat? si enim ministravit malo,
idque per vim à nequitia illatam, deinceps nequitiam eligebat, &
quæ sunt nequam, perpetrabat. & ignorabat se; nec se iam amplius
agnoscebat, sed sui potius oblitum erat, putabat enim se tale esse,
quale est malum. si ita erat, apparebunt hæc repugnantia. Quod e-
nim ingenitum est, neq; se ignorat, nec aliud erit, præterquam est,
sed potius tale perseverat, quale erat; nec vnquam à se disiungi po-
tuit, quod nunquam cœpit esse.

Verum quia anilia, & commentitia loquuntur, non intelli-
gentes quæ dicunt, sed ex iis ipsis, quæ dicunt, reuicti, & se δισωπῶ-
μενοι.
erubescences, hoc etiam ad ea, quæ dicta sunt, addamus. si po-
terat lumen commutari, & aliud præterquam erat ipsum, fieri, &
esse apud nequitiam, ac sui obliuisci, & facere, quæcunque ne-
quitia facit, potuit hoc euenire principibus nequitiae; vt magis
potuerint mutari in bonum. si autem mutatio fieri potuit, & varia-
tio,

tio, quomodo non melius erat ex vitio in virtutem mutari, quam ex virtute in vitium? Quomodo passus est Deus & permittit rapi lumen? Quomodo non prohibuit aggressionem? Quomodo non seruauit sua? Quomodo postquam ablata sunt, noluit eorum prouidentiam & procuracionem habere? Quomodo non prius impetum, & conatum coërcuit? Quomodo non magis seruauit, ne caperentur, sed potius capta, & direpta auxilio non honorauit? si ideo fecit, vt lumen cum in malis esset, mala mutaret, quasi mutari possent mala, non igitur mala natura mala sunt, quæ cum mutari possunt, sponsonem in mutatione ipsa accipiunt, non esse natura mala.

Si autem sciebat non mutari, neque natura apta esse, vt mutationem caperent, quomodo frustra fuit, vt bonum iacturam faceret, & lucrum non tribueret malo? Quomodo fuit ipsa mala non mutari, se verò & sua bona mutata neglexit? Absurda est enim hæc præscriptio, ipsum esse mutabilem, quia sua mutantur; non esse autem mutabilem materiam. Atque hoc quidem sic redarguimus, vt prolixum sermonem contrahamus, silentio prætereuntes illa integumenta, quæ obtendunt, illas repugnantias & fabulas & pugnas Gigantum, vt quæ de principio rerum dicta sunt, instar cuiusdam subsidij dicta sint, habeanturque, tanquam semen quæstionum.

Finis libri primi.

AN.

ANNOTATIO TVR- RIANI.

ACTENVS liber primus, & bona
pars secundi, vt ex argumentis pri-
mi & secundi libri in principio ab
Auctore propositis intelligi potest,
si cum his haectenus con-
ferantur.

K 2

Titi

ANNO 1510

IN

ANNO 1510
IN
ANNO 1510
IN
ANNO 1510
IN

1510

1510

Titi

EPISCOPI

BOSTRENSIS

ADVERSUS

MANICHAE-

OS

LIBER SECVNDVS.

K 3 Ducit

TO...
SIV
27

σπυδαίο
λογίων.

λίαν
ἀσύστατον.

Vcit iam nos deinceps ratio disputationis ad differendum sero de Deo, fortassis enim nihil à ludo differunt, quæ hæcenus ad confutationem fabulæ illius dicta sunt. ne igitur risum moueamus prudentibus, commentum valde sibi repugnans accuratius excutientes, quæ autem à Manichæo magis mystica inuenta sunt, quæ sunt cõplura, silentio prætereuntes, aggrediemur iam docere, nequitiam quidem nequaquam secundum substantiam existere, neque inæterit principium vllum principio carens Deo contrarium esse. Vnum verò esse principium omnium, & vnum Deum, qui omnia creauit bona, & ipsius sapientia digna.

Manichæi enim, postquam in disputatione de principiis conuicti sunt, ad hanc dubitationem tanquam difficilem ad enodandum & multas tendiculas, & captiones contra differentiam præbentem deducuntur. Querunt enim, vnde mala existant? nos autem fidenter respondemus, cum vnus sit Deus, qui cuncta fecit, nihil quidem secundum substantiam malum esse, cuncta autem valde bona, & differente bona, & ad varios vsus facta: nihilq; eorum quæ facta sunt, sine ratione factum esse, sed vnumquodque eorum, quæ effecta sunt, paruum & magnum, in cælo, & in terra, & in mari habere in se rationem suæ essentia, fabricatamque esse sapientiam Dei ineffabilem vniuersum hoc tanquam integrum, & totum corpus constitutione partium, & membrorum, vt quidquid ademeris rationi eorum, quæ facta sunt tanquam superuacaneum, & inutile, totum corpus mutilatum esse videatur, siquidem quod in rebus videtur vilissimum, & despicatissimum, absolutioem corporis complet. nihilq; in rebus otiosum est, neq; temere, atq; inaniter factum, nec ad superuacuum ambitionem interpositum.

Sola verò hominum ad nequitiam peccantium in iustitia rectè & iuste, ac vere nequitia est, non tamen ex nequitia principio carente profecta, quam Manichæus, cum non sit, esse excogitauit tanquam

quam ab hac principio carente, quam finxit, proficiscentem. ut satis in superioribus disputatio aperuit, & docebit clarius in iis, quæ sequuntur.

Quamobrem cum de hoc primo actum sit, sic via & ratione progrediemur, docentes nihil esse in rebus malum secundum substantiam. quin potius quæcunq; in sæculo gubernat, ac dispensat Deus, decore, ut sapientiam eius decet, & ad utilitatem eorum, propter quos hæc facit, gubernat, ac dispensat. ornatum igitur extruxit Deus, & de hoc ii, contra quos disputamus, non fluctuant, neq; tempestate iactantur, si enim mundum ornatum & decorum in inornatum mutant, de modo, & causa facti mundi contententur. hominem vero, etsi est pars mundi, tamen quia eum ciuem rationis participem præposuit, ac præfecit Deus, in cæteris aliis, quæ neq; ad nequitiam, nec ad virtutem spectant, ut gubernaret, sibi ipsi reservavit, virtus & vitium ut in potestate eius esset, fecit, ingenerans naturam utriusq; cognitionem. ut instar oculi hanc adducens & adhibens, non solum cum perfecta scientia in vita ambularet, sed esset auctor officiorum virtutis.

διὰ τὴν
μὲν οὖν
ταύτην.

ICONSU
m. 14
SIV
27

Homo igitur iniuste operans, iuste de peccato accusatur. Si enim peccatum committit tamquam non possit ab eo se abstinere, iniustam querelam subit. Sin autem cum posset non facere, facit contrarium, merito accusatur tamquam iniustitiam suscipiens, & peccatum recte ratione criminis appetatur peccatum, quod semper committitur præter rationem, quæ uti potuit. ut sit iam peccatum omne id, quod præter rationem fit. quamvis ex iis, quæ sunt secundum naturam, occasione, & subsidium, accipiant. usus enim eorum, quæ sunt secundum naturam, à ratione auersus, efficit, ut peccatum existat. ratio autem in nobis exploratrix est eorum, quæ secundum naturam sunt. ex quo fit, ut non lateat, cum committitur.

διὸ καὶ
σικὸς.

Si ergo ad exercitationem virtutis rationem nobis insitam exerceamus tamquam corpus temperato motu, sanam hanc, & benevolentem reddemus. Sin vero exercitatione, & accuratione hanc non excoluerimus, languescens obscurior efficitur, ac demum neglecta cecatur, penes nos vero est, ubiq; ratione, quæ in nobis est, uti, & sicut, qui artem ædificandi exercent, sic norma ac regula ad accurationem virtutis adhibita, hanc rationem excolere, tamquam semina in terra sparsa, quæ cum neglecta sunt pereunt.

Hoc loco ambiguitas quæstionis exoritur. Quare tanto periculo

culo

culo obiecti sumus, vt penes nos sit esse bonos, & non esse? vt non omnino boni efficiamur, sed plerumque, non tantum quandoque, mali, necessarium non simpliciter, vtile periculum, alioqui a toto aberraremur, totoque frustraremur. etenim si fecisset nos Deus, vt non possemus peccare, nunquam facti essemus boni. bonus enim apud homines est, qui iustus, & temperatus est. abstinens autem ab iniustitia, sit iustus; & fugiens intemperantiam, temperatus, potestate igitur contrariorum comparatur, & acquiritur possessio contrariorum. vt si quis non habeat potestatem intemperantiae, non possit fieri temperans; non. n. non posse suscipere incontinentiam, facit continentiam: nec infirmum esse ad iniustitiam facit iustitiam, sed posse facere, ratione verò abstinere, ne faciat, hæc est virtus temperantiae, & iustitiæ; & non posse solum, sed à natura inuitari, & titulari, vt aliqua vera laus sit voluisse non facere. hæc enim, & non alia inueniri potest apud homines virtus. Deus enim non est vocandus temperans, aut fortis, & alia huiusmodi; si quidem supra humanam virtutem est. etsi enim dicitur iustus, aliter quàm nos dicitur. homo autem, quatenus homo, quomodo fiat bonus, quærimus. vnicuique enim eorum, quæ facta sunt, mensura naturæ decreta, & constituta est: quam quidem transire & superare non potest; sed deficere potest perfecta, & absoluta virtus. Quæ igitur mensura homini ad virtutem definita est, & vt sit bonum temperantiae, & iustitiæ, & aliarum virtutum? supra hæc enim vt homo sit bonus, fieri non potest. si enim temperantia est continere cupiditates voluptatum, oportet esse in potestate ea, quæ temperantiae sunt contraria, quorum dicitur continentia, quæ est temperantiae nomen, & officium, atque opus. non esse autem in potestate voluptates, priuationem temperantiae planè efficit. similis ratio est iustitiæ, & aliarum virtutum.

Siquis verò contra dicat, oportuisse nos non esse aptos ad suscipiendâ contraria virtutibus, vt intemperantiam & iniustitiâ, sicut Deus, nihil aliud hic dicit, quam oportere nos non esse homines. vt si quis spectaret aquilam in sublime volantem, & succenseret naturæ equi, eamque acerbè vituperaret tanquam dissimilem naturæ aquilæ, cum oporteret equum ex natura equi considerare. Sanè quidem hominem fecit Deus, qui esset homo, animam item cum corpore, quia est habitator mundi corporeus. Hic igitur si fiat bonus, quoad naturam hominis patitur, spectatus, & probatus reperitur. Quomodo autem fiat homo probus, inquirendum est, atque requirendum à Deo,
vtrum

utrum fecerit eum, homo igitur fiet bonus, si sit temperans, & iustus
 si enim liceat meliore modo fieri hominem bonum, accusandus sit
 Deus, qui illo modo praestantiore non fecit hominem bonum. Sin
 autem quantum in natura hominis situm est, nihil melius, opus est
 homini temperantia, & iustitia, aliisque virtutibus. hic rursus quaerend-
 um est, quomodo homo temperatus, & iustus esse potest? vult enim
 qui eum fecit, ut talis sit. igitur temperantia sine comparatione, &
 contentione contrarij fieri non potest; similiter iustitia: alioqui nun-
 quam erit temperantia, neque iustitia.

Quod si hoc modo non possit fieri iustus, & temperatus, non
 aliter fiet homo iustus & temperatus. & tunc merito reprehendatur
 Deus, quia fecit, ut impossibile esset fieri hominem bonum, tempe-
 ratum dico, & iustum, quo quidem modo tantum, & nullo quopiam
 alio futurus erat gloriosus; & sapientia auctoris sui dignus habend-
 us. Si autem qui contra dicit, perseveret contendens oportuisse na-
 tura, & non labore fieri hominem temperantem, rursus hic omittens
 quid sit temperantia, ad eligendum, ac sumendum, quod a ratione
 aversum est declinat, tum quia ponit, & statuit, posse hominem sine
 temperantia & iustitia esse dignum auctore suo, qui eum fecit, tum
 quia non vult considerare, quomodo possessio haturum virtutum
 comparetur, quia quod vinculo naturae factum esset, nunquam es-
 set temperantia, quae minime aliter quam resistens voluptatibus
 cognoscitur; ut pugnans, & vincens eas vocetur, & sit temperantia.
 similiter in aliis. sic sane hominem construxit naturam quidem ne-
 que bonum, neque malum, committens rationi electionem melioris. si
 verò neque bonum, neque malum, quaeritur, quid restet.

Considerandus est puer parvus, in quo cernitur utriusque ex-
 tremi adeptio, id est, neque bonum, neque malum esse. substantia e-
 nim huius bona est, bonitatem verò secundum virtutem nondum
 asciuit. sic item & aurum bonum est natura, ratione verò virtutis
 non est bonum, cum sit inanimatum: similiter preciosi lapides, &
 omnia, quae sunt, unumquodque secundum propriam in aspectu pul-
 chritudinem. haec ratione homo etiam pulcher est, valde pulcher
 substantia & essentia ipsa, bonitas verò per solam virtutem asci-
 citur, labore comparatur. idcirco fecit Deus, ut hoc in potestate eius
 situm esset, si igitur potestatem quidem dedisset Deus, non autem na-
 turae praefecisset cognitionem virtutis, & vitij, visus esset cecum au-
 rigam curru velocissimo praeficere. sin verò ambo simul commiscuit

L pote-

potestatem ad asciscendum, quod melius est, & cogitationem ad discernendam, & muniendam electionem, artificem quidem aurigam mentē adhibuit. Hæc autem currum naturæ saluam, & incolumem agitabit, nisi somnum in studio capiens à voluptatibus deturbetur.

*Qualitates
bonitatis
scilicet, &
nequitia,
sive virtus,
et vitia,
ut dicatur
aut bonus,
vel malus.*

Substantia quidem & natura pulcher est homo, ut aurum, ut lapis pretiosus, ut opus Dei; bonus verò, aut contra malus, proposito hæc enim adiacet ei, tanquam quæ fieri possunt. qualitates verò adueniunt, & adiunguntur secundum institutum, quo ducitur, & secundum electionem propositi, ut nequitia, quæ in actione consistit solum, antequam actioem non existit per se. habet tamen homo potestatem nequitiam quam potest operari, habet, inquam, potestatem eius, non ut eam operetur, sed ut non operans eam, optimus appareat. Si enim non esset penes eum actio, videretur subire invidentiam creatoris, ut haberet impedimentum approbationis, & priuationem libertatis, ut qui non haberet in potestate sua situm, ut esset bonus, ut iam conditio, partesque naturæ, quæ in homine inferiores videntur, verissime superiores, ac valentiores essent. nunc autem nequitia minimè per vim subit, cum non sit secundum substantiam. & si homo non haberet eius potestatem, non esset penes eum fugere eam. fugit enim, non tanquam existat, quod non existit, sed tanquam id, quod ab ipso fieri potest.

*Sicut apud
homines
fit.*

Quomodo autem, qui odit malum, quod optimum est, compararet, nisi illud, quod facere poterat, volens recusaret, virtus enim in hominibus penè nihil aliud est, quam recusatio, ac declinatio vitij. temperatus enim est, qui non est intemperans; & iustus, qui non est iniustus, & similiter in aliis. Deus enim bonus est, non quia non facit iniuriam. tamen si possit, sed quia solummodo beneficus est. Quamobrem solus est bonus, in hominibus verò bonum ex fuga mali primū existit, cuius potestatem necesse est esse ei, qui vult esse bonus, ut sit penes ipsum non facere malum. etsi enim à perfecto præter fugam contrariorum requiruntur etiam actiones, fuga tamen & declinatio deterioris maius quid est ad probationem. hinc fit, ut apud homines nemo vacuus à peccato reperiat. quippe cum probatior sit homo propter difficultatem abstinendi à peccato. quandoquidem hoc potissimum modo signatur virtus, actione autem bonam etiam apud valde malos reperimus.

*κατακ-
τησειται*

Liquet igitur beneficiū esse homini potestatem suscipiendi peccatū, à quo quod se abstinens spectatur, & probatur, & non aliter. libera igitur potestate virtutis & vitij honoratus est homo, habens natura horum cognitionem, quæ in actionem venire possunt, & priusquam veniant,

niat, non sunt. Vbi enim erit quod agitur, si non est, qui agat? Quare
 adest nequitia, cum est actio eius; abest, cum non est. Continuo etiam
 Deus bonus cum sit, & solummodo beneficus, nihil mali facit, neque per ig-
 norantiam abstinere a nequitia, neque quia deest potestas, omnino ab ea se-
 iunctus est. Quomodo enim ignoret nequitiam, quae docet, non adhibere
 eam ad actionem? Quomodo rursus rationi consentaneum est, existimare,
 quia desit potentia, Deus a nequitia abstinere? non enim ille qui est solus
 bonus, quia non potest iniustus esse, bonus est, sed quia perfectam
 potestatem habet non volendi iniustitiam.

Si autem dicamus, non posse Deum aliquid iniustum facere, recte
 quidem dicimus, attamen, non posse, non ad infirmitatem referimus, sed
 ad summam perfectionem non volendi quod iniustum est, & ad immutabilem
 declinationem deterioris. cum enim sit secundum naturam immutabilis, im-
 mutabile est ei non esse quicquam mali facere. Quomodo potest quidem, sed non
 facit natura immutabili non volendi malum. atque ita non est nequitia apud
 Deum, non solum quia non existit per se, sed quia nec est in actione.
 Quia vero hominibus quodammodo non est immutabilis recusatio ne-
 quitiae, & si quis ad virtutem ascendit, solum videtur esse nequitia dum est
 in actione, non autem est ante actionem. sic hominem Deus honoravit fa-
 bricans eum ad imaginem suam, ut sicut ipse libertate naturae bonus est, sic
 homo libertate propositi imitator Dei esset, non abstinens a peccato,
 quia desit naturae ipsi potestas, sed libertate propositi virtutem honorans.

Hec autem satis, abundeque declarant tot mutationes ad virtutem, &
 vitium, quae in hominibus saepe numero reperiuntur. in quibus neutrum
 horum diuturna consuetudine fixum inest. Quorumque enim necessitate na-
 turae facimus, horum mutationem non recipimus. Quaecumque vero ratione
 propositi, & de liberationis facimus, haec in nobis variant, & aliis aliter
 habent ad propositiones, quae in proposito fiunt, non igitur peccare naturale
 est, & necessarium hominibus, sed voluntarium est maleficium. declarat
 autem labor virtutis voluntarium eorum, qui tam acquisierunt, in
 quibus si paulum negligentiae insit, periclitatur possessio virtutis parta.

προαιε-
τικόν.

Si quis vero aduersus hoc producat eum, qui vult quidem quandoque ab-
 stinere a pravis, dicit tamen se non posse; advertat ipse, quod sicut morbus
 corporis diuinus non facile mutat, sic animae habitum non bonum tempo-
 re fixum non est facilis ratio depellendi in longinqua consuetudine. nisi ma-
 ius aliquid bonum subeat, quo antegressum malum expellat. hinc fit, ut saepe
 aliquis cum effrenate in turpe quoddam opus impetum fecisset, vel propo-
 situm esset adulterari, solo aspectu mariti, metu cupiditatem repressit,

Mutatur
morbus,
cui, depul-
so morbo
succedit
sanitas.

aut memoria legam in mentem reuocata. alius cum deliberasset latrocinari, metu supplicii cupiditatem coercuit. sic peccata opera sunt affectionum, non autem ex natura efflorescunt. honoramus autem omnes, & amamus, qui æquitatis participes sumus, leges, quæ maleficos sine vlla excusatione puniunt, sic communi opinione per opera confirmamus non cogi homines natura ad maleficia, sed quia proposito & deliberatione ea eligunt, supplicio dignos declarari.

Sed quia Manichæi aliter etiam nituntur convincere duas naturas contrarias in nobis esse, quia aliquando quidē nos cogitamus mala; aliquando verò bona, aduertendum est, quia naturalis cognitio vtrorumque in nobis inest, necessario nos ad cogitationem eorum, quæ cognoscimus, excitari, nullam quidem iacturam, aut damnum facientes, sed potius totum lucrantes, preposito, & antelato, quod melius est. Quomodo enim in hominibus motus, & excitatio ad melius, testata esset, nisi vtrumque naturaliter cogitari posset, iustitia scilicet, & iniustitia. cognitio namque necessaria est ad diiudicandum; cogitatio verò rimatur cognita, propositum, in quam partem vult, propendet. hæc verò non sunt partes animæ differentes, sed tanquam operationes eius. non tamen inest oculo nostro naturaliter, vt videat aliud si accidat, vel actiones malas, & bonas, ac neutrius causa fuerit, mens enim aspectum recipit, visa diiudicat, atque discernit. sic cogitatio necessario instar oculi mouetur ad ea, quæ fieri possunt, non mouens animam ad ea per vim, sed cognitione naturali hæc attendens. continuò quidem si volumus, simul contraria cogitamus; simul tamen contraria facere non possumus.

ἀφώρῃσι.

In hunc modum actio quidem electione propositi decreta est; cogitatio verò naturalem cognitionem virtutis, & vitij testatur. nisi enim hæc præcognosceremus, nec ea cogitarem, neque quod melius est, eligeremus, prægressa omnino electione deterioris, prauis institutis anticipati. quam obrem magis est studendum, & laborandum hominibus in educatione filiorum, quam agricolis in incremento arborum. Interpretari igitur cogitationem nostram indicium esse duarum naturarum contrariarum, perinde est, ac si quis diceret, esse aspectum mixturem omnium colorum, quia in hæc omnia aciem intendit. Quòd igitur necessario accepit homo vt posset peccare, sic à Deo factus, vt non aliter posset ex virtute viuere, id quòd Deus cum esset bonus & non inuidus, naturæ insitum esse voluit, & quod propter ea, quæ iniuste apud homines fiunt, nullo pacto necesse est putare

ture materiam principio carentem & nequitiam resistere Deo, nec existimare penitus secundum substantiam per se existisse nequitiam, sed in actione consistere, superius demonstratum & conclusum est.

Deinceps de sapientissima Dei gubernatione, & de iis, quæ inanimiter, & temerariè à Manichæo in criminibus ad asserendam nequitiam obiecta sunt, pro viribus dicendum est. multam perturbationem ordinis in nostris rebus accusat. diuitias & paupertatem, sanitatem & inualitudinem, tanquam sit in eis inæqualitas, criminatur. item illud, sæpe maleficium supplicium legum effugere, innocentem verò puniri, quandoq; etiam improbos imperium in alios inuadere. dicendum igitur est, productum esse hominem ab auctore suo in hanc vitam, vt nullum aliud negotium ageret, quam vt solam pietatem & virtutem compararet? hæc enim si acquisiuisset, rectè hanc vitam tranaret. his verò neglectis, periculose demergeretur deceptus. alimentum autem corporis, & vestitum, & reliquum tegumentum dedit Deus ipsi non tanquam dona præcipua, sed tanquam necessaria ad vitam hic tuendam, vt tum corpus habet, tum horum præsidio viuat, tum impigrè laborem suscipiat, & quæ dicta sunt, parcat.

Lumen autem asciuit ei Corporeum naturæ eius conueniens, tum aërem ad ducendum spiritum, & aquã & quæcunq; alia necessaria. hæc enim auctore Deo communia sunt naturaliter cum omnibus hominibus, nec vllus dicere possit minus luminis im partiri pauperi, neq; minus aquæ suppeditari, neq; min⁹ aëris ad respirationem, quæ est ad viuendum maximè naturalis. & alimentum necessarium tamen si non sine sudore suppeditat. aurum autem, & argentum & lapides pretiosos qui habent, ab ipso accipiunt, non tamen plus conferre possint ad facultatem, quam superius diximus, nisi magis etiam impedire, tamen neq; profectio hominibus à Deo proposita, paupertate impeditur, neq; diuitiis facilius efficitur. Sed vtraque conditione studiosis, & maxime industriis, ac gnauis licet constitutam, viam, & destinatam conficere. paupertas enim per tolerantiam & libertatem, opulencia verò per modestiam, & cultum, honoremq; auctoris honorum, quem anteponit bonis ipsis, perficere potest, quod studet, & laborat. vt neq; pauper sine difficultate, & laboribus assequatur virtutem; sed egeat studio, & accuracione, si qua in ipso inest incuria, ne propter paupertatem aliquid illiberale faciat, & dum iniquo

iniquo animo fert paupertatem, animum ſuum, ac voluntatem patefaciat, vt qui magis, quam Deum honoret ea, quæ à Deo dantur. neq; qui diuitiis affluit, poſſit ſibi inſtar rei venalis pietatem, & virtutem comparare, quin potius plus in hac re ſudandum ei ſit. magis enim hic, vt par eſt, fluctuat, & tanquam tempeſtate iactatur mens, cura & ſollicitudine in bona externa, & in animam partita. & niſi exiſtimet eſſe opes omninò πᾶρεργων, ἕξ γων verò ſolum amicitiam cum Deo, demergetur in amentiam integram, non intelligens ſe primò & ſolo bono relicto, ſeruire mortuis diuitiis, quas cum reliquerit aliis, ipſe abibit.

Ex æquo igitur vacat periculo via virtutis; neq; diuiti, neq; pauperi impedita. inter ſe autem diues, & pauper ſolum differunt externarum rerum acceſſione, quæ nihilo plus valet ad id, quod propoſitum eſt, adipiſcendum. atque hoc quidem neceſſario diuina ſapientia diſpoſuit. quando enim pauper exercetur ad tolerantiam capiendam, videns apud alium opulentiam, animus etiam diuitiis exploratur tenuitate pauperis. inutiles enim ſunt opes, ſi non adit paupertas. cui enim benignè faciet opulentus? & paupertas non eſt ſpectata, & probata, niſi aduerſante opulentia. Denique neque diuitem eſſe beatum eſt, neque pauperem eſſe, miſerum. quandoquidem ſolus ille, cui accedit firma animæ ſecundum virtutem felicitas, ſiue diues, ſiue pauper ſit, compos eius eſt, cuius cauſa à Deo factus eſt homo. vt iam opus ſit à Deo accipere, vt ſit, à ſe verò accipere, vt bonus ſit, adiuuante Deo. vult enim Deus, vt homo eum ſit rationis particeps, habeat aliquid à ſe ad glorioſam fiduciam.

Quocirca non admirabimur, neq; beatum prædicabimus virum diuitem maleſicia committentem. neq; ſtupebimus contra Dei prouidentiam, quòd, qui talis eſt, diuitiis affluat. Quid enim amplius habet vir improbus diues? Quid verò non minus habet? vigilæ enim & pericula propter pecunias, dolores verò de conſumptis maiores, quam voluptates de acquiſitis. non enim tam delectat, quod a deſt, quàm cruciat, quod abeſt. & ſemper cupiditas diuitiis augetur. ita vt ſine intermiſſione cogitatio habitet cum affectione eſtrana, corpus verò ſæpenumero cogitatione contabefcat. Demum quæ videtur præſtantior conditio affluentiam opum poſſidentis, difficiliſ, & moleſtior eſt, quàm conditio egentis. ille enim deliciis, & mollicia cubilis vtens, quandoque in varios morbos incidit.

incidit, cum pauper siccitate victus necessarij valetudinem corpori alciuit. at quis dicat non esse corpus excellentius. & magis honoratum, quam bona externa? quod si habitudo corporis valentior in iis perseverat, qui necessarijs moderatè vtuntur, iis verò, qui se ad immoderatas delicias dimittunt, simul robur & firmitas corporis relaxatur, an non liquet hac parte, & hac ratione inferiores esse diuitias paupertate? præterquam si quis reperiat, q̄ egeat necessarijs, quod quidem nunquam studioso virtutis accidit.

Nunquid voluptas ciborum sumptuosorum permanet cum sensu eorum, qui semper vsi sunt eis, an valde vilis efficitur diuturno vsu? vt iam nihilo plus habeant isti in eo, quod ad delicias & voluptatem adhibent. semper enim quod consuetum est, facillè contènitur. Pauperi autem quod tenue, & vile est, propter sanitatem suauissimum est. Si quando verò sit ei, quod sumptuosum est, peregrinũ, & nouũ ducit ad fruendã relaxationem. vt hac ratione, qui rectè cogitet pauperem reperiat prestare diuiti. morbus autem & bona valetudo quæ necessaria sunt. Sanitas enim valet interdum ad iniustitiam & offensionem virtutis, morbus item aliquando ad euertendum, & refutandum peccatum valet, iuuatur enim sepe numero ratio externis fluctibus. interdum experientia inualetudinis de beneficio bonæ valetudinis admonet ad declinandum maleficium. esset autem despecta sanitas, si vniuersè per se permaneret, nihilq; quod eam impediret, posset contingere.

Si autem ille quidem iustus agrotet, hic verò audax bene valeat, ille quidem cohibetur vnda adiutus, vt vita eius querela, & reprehensione careat, hic verò tanquam desperatus traditus est peccatis. Si rursus audax, & valdè impius morbo conficietur, iustus verò firma valetudine sit, punitur ille quidem sensu supplicij, non vt iuuetur, sed vt alios exemplo iuuet; hic verò, tanquam, qui soluti, vinculis mansuete versari potest, sine agrotatione perseverat. quamuis vtraque prorsus vbique vilia sint; & miser, qui prouidentiam hinc negat, aut accusat, ille enim morbus solus mortifer est, qui animam ad auertendam virtutem male afficit. in quibus igitur ratio salua, & incolumis perseverat, siue agro corpore, siue sano sint, vtriusq; vtilitatem sentient. et si enim non omninò morbus maleficum punit, siquidem leges etiam interdum malefici effugiunt; an propterea desinet lex esse

esse impedimentum maleficis, quia non per omnes Legi subiectos procedit? an admiratio sapientiae Dei hinc etiam, sicut vndiq; declaratur? si enim penitus constaret, nullo pacto posse hominem effugere supplicium legum, qui quodcumq; lege veritum est, admitteret, abstinere peccato, non esset spectatum ac probatum, sed adulterium & incertum. omnes enim metu supplicii, non odio maleficij abstinerent. oportet autem honestum, & probum magis odisse maleficium facere, quam maleficij pœnas dare, quamuis iniuste.

Hinc fit, vt maior pars maleficorum leges effugiat, quoniam non est hoc supplicium delinquentium, sed opinio tantum vindicationis. mors enim naturalis sine supplicio etiam adueniet. Quare alia est ultio, & supplicium delinquentium, cuius effugium reperire non possunt. euadunt autem plures ex nostra vindicta, vt posse latere tormentum, & cruciatus, humanę cogitationis efficiatur. Et vniuersę quod dictum est ad furantem, & mentientem, & grauiora maleficia committentes porrigitur.

¶ πρὸς
στρ.

Sed dicit aliquis, magis torqueretur conscientia hominum, si nullus maleficus deprehensus puniretur. contra verò euenit, vt planè sit hortatio quædam ad maleficium faciendum, quosdam maleficos aliquando non comprehendi à legibus. vnde vtrumq; necessarium est, & incidere maleficum in leges, ac comprehendi ad exemplum vitandi maleficij; & effugere tormentum, & cruciatum cogitationis. Homini enim ad eligendum virtutem & vitium libero, sic factò à Deo, foris accedit, vt quodammodo mens eius adiuuetur, & quasi fulciatur timore, & vacatione timoris, hortationibus, & dehortationibus, morbo, & sanitate, paupertate, & opibus. deniq; omnia, quæ contraria inter se videntur, consonè, ac conuenienter in vnum tendunt, & spectant, vt humanam mentem exerceant, & nemo se dedat somno, quin potius hinc, & illinc pulsus, & excitat⁹, vigilet ad officij pietatis & virtutis obeundum. si verò accadat, vt aliquis puniatur non solum innocens, sed vir admirabilis, & ab eo pœnæ virtutis repetantur, quid nocuerit sustinenti? arguit quidem hoc eos, qui faciunt, non cum, qui sustinet, licet vsq; ad mortem iniquum supplicium progrediatur. qui talis est, anticipatione mortis, quæ pertinent ad vitam futuram meditatus est, cui enim nihil suaue est eorum, quæ multis iocunda sunt, nec acerbum, an non est hic ante mortem huic vitæ mortuus? Qui hic ea, quæ existimantur insidiæ factæ, loco beneficij

neficij & gratiæ ducit, qua expectat post hanc vitam maiora bona consequi, quam ea, quæ relinquere videtur, ad quæ, ab inimicis suis cito dimissus, tanquam beneficos ducit eos, qui ei insidiat sunt.

Alia etiam ratione apud homines necessarium est permitti à Deo tormenta, & cruciatus, vt magis spectata, ac probata sit libera virtutis susceptio, si neq; mortē oppetere reformidet. Iam eū improbos, & auaritię deditos viderimus aliquādo imperiū tenere, & ad magistratus eligi, scire oportet permitti hoc prouidentia, ac gubernatione Dei. cum enim, qui sunt sub imperio, peccatis abundant, iustum supplicium est iniquitas eorum, qui imperio præfunt, qui vlciscuntur, quæ faciunt, & puniunt, quæ committunt: vt maximè pateat, non contingere, vt peccatum impunitum sit. rectus quidem videri potest iudex, quia nequid mali committat, eos, qui committunt, puniunt. Sin autem is, qui iudicat, incipit ea admittere, quæ in aliis vindicet, & punit & quidem impensius, vt suadeat, se nihil mali agere, plane apparet ius firmum, & valde horribile esse incidere in huiusmodi magistratus, ad sustinendas poenas propter improbitatem morum. feruntur autem in scripturis huiusmodi sententiæ diuinæ manifestæ contra eos, qui delinquant.

Manichæus tamen amentissimus, vt dogma nequitie ingentia, & blasphemia in Deum apud eum firmum esset, nullam partem gubernationis Dei prætermisit, quin eam calumniaretur. videmus sæpe iustos, qui deliquerunt, sub ditone, & potestate impiorum esse, vt sic castigentur, sicut cum generosus filius, qui patri non paret, à peregrino, & hospite verberatur, vt dolor plagarum, & ignominia verbera adhibentis delinquentem mutent. vnum enim est ac solum, & verum, vt diximus, quod Deus ab homine in vita requirit, vt efficiat sapienti cogitatione, ne virtutem vlla ex parte offendant. quod quidem si attendat vel solum hoc, beatissimus sit, quamuis nihil aliud in vita habeat. hoc si in vniuerso sermone de prouidentia commemoretur, nulla suspicio relinquatur de inæqualitate & perturbatione ordinis in iis, quæ à Deo gubernantur. si quis enim reperire posset, quod aliis laxata esset via virtutis pia, & sancta, aliis verò clausa, videretur contra hoc caput bonorum esse in inæqualitate accusatio gubernationis. Sin verò id, quo solo potest quis verè beatus esse, omnibus æque communiter propositum est, vt possit esse compos eius, quam oppressionem, aut inæqualitatem poterit quis obiicere quam

M libet

libet accusandi cupidus? quandoquidem habere plus bonorum externorum, rursus rationibus ad æqualitatem reuocatur. vt non minus, vel etiam magis delectetur pauper iis cibis, qui ei adhibentur, quàm diues.

Similiter euenit in iis, quæ ad tegumentum corporis pertinent, quamuis viliora sint sensum informant, quæ ei consueuerunt apponi, vt nemo, quod pl^u est, sentiat; sensu cōsuetudine hebetato; nec alius quod minus est. quia propter consuetudinem non percipit sensu, quod deest. hinc continuò fit, vt barbari, quod maius est, nudo corpore vitam degentes, & sine stragula veste cubantes, & asperis indumentis vtentes, nunquam paterentur, vt relinquerent rationem viuendi gratam, vt qui propter consuetudinem, quid eis deest, non intelligunt: immò qui non possunt hanc relinquere, & potius, ac libentius desinerent rectè valere, & mallent frigora, & ardo-
rem solis tolerare.

Atq; ad vitam degendam, ac iocundè quidem degendam, nemò plusquam alius habet in vita. communia sunt omnibus, quibus natura recreamur, accubationes, & epulares somni; communia alimenta; & eorum fructus, ac iocunditates, si quis prudenter præstantiam quidem eorum prætereat, vsum verò sensu experiatur, & probet. Communes item sunt non minus exactè animarum, & corporum dolores. atque in his quidem magis reperietur ex superantia apud eos, qui in vita plus habere videntur. Quare cum hæc cita sint, vbi erit inæqualitas in gubernatione Dei? qui varietatem, non inæqualitatem in rebus nostris posuit. aliud enim est varietas sapientia, quæ in mundo decorem habet; aliud perturbatio ordinis in gubernatione. Si quis reperire posset alios quidem homines natura ab affectionibus animæ, & corporis liberos, alios verò non liberos; rursus alios sine cibo viuentes, alios cibo alentes vitam; aut alios, qui nequitiam suscipere non possent, alios, qui possent; item alios mortales, alios immortales, rectè iste in æqualitatem gubernationis reprehenderet, & turbationem ordinis, quasi magis fortitione, quam ratione, res nostras Deus procuraret. Sed si idem modus in ortu omnium, vna & eadem naturæ educatio, & eorum, quæ necessaria sunt, sine quibus vita degi non potest, communis est omnibus ex æquo suppeditatio, finis autem omnium vnus, & solus, cum apparcat summa æqualitas in omnibus; vel cæcus prorsus est, qui Dei prouidentiam tanquam non ordinatam
accu-

secufat, vel oculis maleuolis, & inimicis res aspicit, & ob eam cau-
sam non est dignus fide. etenim si perturbatio ordinis in varietate
ineft, decorum varietatis, quod sapientem artificem magnope-
re decet, reprehendit ifte. Pergat etiam improbare varietatem
colorum, & diuerfitatem ac differentiam ciborum, ac potio-
num, quæ mirabiliter fensus recreant eorum, quibus adhiben-
tur.

Hinc profecti funt miferimi homines, qui ad defendendum
fatum videntur fibi confirmare malum inæqualitatis duobus prin-
cipiis introductis. oftentum tamen eft prudentibus nullam in rebus
nofttris inæqualitatem eſſe.

Quia verò bella etiam affignant, & attribuunt nequitia, quo-
modo varia fata, ipſorum opinione, multorum aliquando millium
in vnum tempus, immò in vnam horam incidunt? an vnum fatum
conciliat hos, & copulat inter ſe? an non eſt ridiculum exiſtimare
hoc? ex quo fit, vt inæqualitas fati, quæ eſt grauis morbus errantium,
locum in rebus non habeat. bella autem principium ſumunt ex a-
uaritia; geruntur autem permiſſu Dei. malum enim horum eſt
ipſa cauſa, id eſt, cupiditas, quæ auaritiam parit. quod quidem
malum ab hominibus, non à Deo proficiſcitur, vt in iis, quæ prius di-
cta ſunt, patefactum eſt.

Mors naturæ eſt, non mala. ortus, & mors naturæ ſunt à Deo
ſancita. non quidem vt pereant, qui moriuntur, ſed vt appo-
nantur iis, qui ſunt. non enim eſſet *boni, ſolis hominibus, qui
ſunt largiri, vt ſint, & nati ſint, ſed etiam eos, qui non ſunt,
creando adiungere ad eos, qui ſunt. vt qui ſunt nati curriculo vitæ
ſatis decurſo, vt a curſu requieſcant, mortem accipiant, non quæ eos
ad pereundū ducat, ſe quæ aliter ſingulos pro dignitate transferat. &
qui non ſunt, aditum habeant ad capiendum ortum. mors igitur lege
naturæ ſancita; nō eſt mala. quocunq; modo accidat. nec enim inqui-
rendum eſt de variis caſibus, propter quos accidit. vnus modus com-
munis omnibus cognofcendus eſt, qui eſt diſceſſus animæ à corpore,
non ſine caſu quodam, & neceſſitate: ſed expectandum eſt, quandiu
domicilium naturale durat, & nō diſſoluitur. cum hoc tamen natura-
li domicilio & communi ſimul in eſt quidam metus, qui quidem ne-
ceſſario de ſuſpecto ſupplicio ſuſcipitur; non tamen ab omnibus; ſed
ab iis, quibus mens eſt prompta, & facilis ad peccatum, ad huius enim
ouerſionē metus ille ſuſcipitur. Qui enim degit ex virtute, is quidem

M 2

pecca-

Hoc eſt
Dei

*De bello
iniusto lo-
quitur pro-
ficiente
ex cupidi-
tate insati-
abili, cum
sunt bella
gentium.*

*Quinimo-
di scilicet
bellum
quod à
transfu-
gâ, & cu-
pidâ geri-
tur.*

*Scilicet se-
mel mori.*

peccare desinit, & non opinatur duram esse mortem. qui verò dedi-
tus est peccatis, eadem imprudentia, qua peccat, mortem timet. ne-
cessarium tamen est, ut hanc imprudentiam hic metus consequatur,
ut qui timebat id, in quo non erat timor, verè timeat, quod timere o-
portet, damnum, inquam, ex peccato. Quia igitur gentes peccatis re-
dunt, quorum species vna est insatiabilem esse, ipsæ sunt sibi cau-
sa supplicij, id est, mortis, quod quidem dictum est, non esse verè sup-
plicium, quod natura est omnibus definitum. beneficio autem afficit
eos, qui in bello cadunt, & eos, qui evadunt incolumes, illis quidem
finem peccandi affert, his verò exemplum timoris proponit. afficit
autem beneficio, licet iusti cum multitudine vulgi à vita recedant. si-
cut enim iniustus mors est finis iniustitiæ, sic iustus tanquam victori-
bus quodammodo est initium coronarum.

Vnde hoc per providentiam sapientissimam admirabile eue-
nit, ut quod videtur punire, beneficium fiat. non dico videri punire
per ea, quæ Deus haud dubie facit, quæ acerba, & aspera videntur, sed
per ea, quæ hominibus transfugis permittit, quamobrem bellum
istorum non est opus Dei, sed permissio necessaria. in speciem qui-
dem ad puniendum peccatum, verè autem ad imponendum finem
peccato. ubi quamvis iustus cadat, (iustum autem bellare non deceat)
maius beneficium accipit. maius enim est percipere fructum labo-
rum virtutis, quod piis post mortem contingit, quam desinere pec-
care. Qui autem contra hæc disceptant, priusquam probent bellum
esse ex omni parte malum, partem eius accusant. si enim bellorum
originem ex nequitia per se existente, & ex principio ingenito duci
dicunt, oportebat eos, ipsam mortem, & quidem solam vituperare.
superuacaneum enim est causas bellorum excutere, & inquirere,
cum quod necessariò accidit, in id iudicium non cadat.

Quomodo autem possunt mortem malam dicere, quæ ut Ma-
nichæus fallaciter tradit, animam à materia liberat? quare communi
omnium sententia nequaquam malum est mors. quod enim necessa-
riò omnibus accidit, non est malum. inaniter autem mortem, quæ
propter bella accidit, accusant, quæ nihil amplius affert, quam quod
secundum naturam constitutum est. Si quis verò ipsam causam bello-
rum malam esse dicat, siue ira sit, siue inimicitia, siue avaritia, non
aberrabit à recto, & decenti. tribuendum tamen est hoc hominibus
pravo animo affectis.

Quod autem mors mala minimè est. illa etiam ratione, & via
proba-

probari potest. si enim mors non omnibus definita, & decreta esset, a cecideret, ut iustus semper laboraret in studio virtutis, nullum fructum percipiens, præter sudores; & iniustus in voluptatibus peccatorum immortalis degeret, essetq; valde absurdum. at mors iniustam voluptatem delinquenti reprimat, & cohibet; & iusto labori quietem affert. Etenim quia necessarium est, homines posse peccare, id quod est causa, ut possint ex virtute viuere: potestas autem à Deo data ad comparandam virtutem, apud maiorem partem hominum ad facilitatem peccati declinat, ut admirabilior sit virtus difficultati admista, vilis est utrisque mors iusto, & iniusto: illi quidem quietem à laboribus affert; huic verò peccatorum finem.

Si igitur mors bona est, & non solum non mala, ut ostensum est, & non soluit animam, ut Manichæus opinatur, à materia, quæ non est, sed eo modo, quem diximus; quare principium nequitie in bellis excogitabimus? & non potius solà iniustū animū, ac voluntatem accusabimus? Quod enim inde euenit, quod quidem prouidentie Dei assignabitur, iustum, non ex bello solum, sed quocunq; modo mors accidat, vniuersè bonum esse naturā, in superioribus conclusum & confectum est. Quare bellum est accusandum, non mors, quæ inde accedit, quæ vtiliter constituta est, sed animus ac propositum non iustè bello vtentium, cuius non est auctor, qui res nostras procurat.

Rursus est aliud genus eorum, quæ Manichæus dementissimus accusat, terremotum dico, pestem, famem ex sterilitate, ex locustis, & aliis huiusmodi, tanquam à principio contrario hæc proficiantur. sciunt verò omnes, solere plerumq; omnes homines, paucis exceptis, in rebus lætis, & prosperis laxare mentes, & affectionibus succumbere, nullamq; virtutis, & laborum pietatis memoriam habere, atq; hoc quidem quodammodo consentaneè accedit. postquam enim satietas ciborum & potionum immoderata propter magnam vbertatem hominibus incidit, ventre pinguiore facta, crassitudo mentis & remissio cogitationis accedit. anima autem grauata subiicitur affectibus à ratione alienis. si qua verò calamitas ex iis, quas numerauimus, accidat, minus curant ventrem homines, minusq; voluptatibus inseruiunt; temperantiam autem, & pietatem pro virili confectantur, & quoad fieri potest, meliores mores induunt pressi magis, quam seculis rebus lætificati. Quæ igitur nequitie attribuemus opinionem

Manichæi? illane, quæ sensui quidem acerba sunt, effectu verò valde vtilia? Qui rursus bono iucundant, quæ quandoq; nocentissima sunt? sæpe enim, quos prosperitas ad meliorem frugem non mutauit, luctus, & calamitas conuerterunt. indigent enim homines quandoq; huiusmodi admonitionibus ad excitandam mentem, & vt à multa mollitudine liberentur.

Si enim videremus secundis rebus florentes, à magnis saltem iniuriis abstinere, & parua maleficia committere, posset aliquis cum ratione in hæc inuehi, tanquam contra rationem acciderent. fin verò abundare semper necessariis, obliuionem summam largitoris affert istis; necesse est, vt aliquando calamitatibus memoria Dei excitetur; cui oportebat sine intermissione gratias agere pro nostrarum rerum prouidentia, & procuratione. Vnde admonens Deus homines, talia dispensat, ac gubernat, non perturbationi iræ inseruiens, sed curam amplectens eos conuertendi, quos opus est conuertere. nec enim excellentissima, & perfecta erga homines charitatis esset humanas ægritudines præ lenitate extenuare, & incrementum eis permittere non inerepando. Quin potius contra, ad inhumanitatem hoc spectaret, si cum vellet non recedere ab ea lenitate, quæ speciem tantum habet, insidiosè permitteret in dissolutionem nequitia omnino homines decidere. Dico autem lenia præbere ratione, & ea, quæ acerba putantur, necessario infligere. nec enim pater cum filium delinquentem verberat, inhumanus est. contra potius si hunc ad conuersionem non traduceret, paternam prouidentiam, ac misericordiam habere non videretur. nec enim medicus cum fecat, & vrit vlcus serpens, inhumanus est. imò quanto magis rationem artis adhibet, tanto magis, vt ægrotum sanet, dolorem ex seuerioribus remediis inducit; tanquam interiturnus sit æger ab vlcibus, nisi hoc modo auxilietur ei; sanandus verò, sectione, & vsione adhibitis.

Quamobrem, vt hoc exemplum docet, homines potius quam Deus sunt, qui a spera, & acerba sibi inferunt, qui vsum, & opportunitates temporis proposito proprio per affectus suos præparant. sicut enim medicus non facit, vt opus sit vrere, & tempus vrendi, sed vlcus & medicum adducit, & vsionem vocat; sic humanæ affectiones Deum accersunt ad ea adhibenda, quæ ad curationem pertinent: qui minime patitur, quin hominibus semper

per tanquam operi suo prouida cura prospiciat. commisit enim hominibus vt haberent liberam electionem virtutis, ac probitatis. quod tamen in nobis est infirmum ad affectiones. fulcit, ac firmat per ea. quæ interdum ad admonendum, & increpandum manifesto adhibet. neque perpetuo, quæ austeriora, & acerbiora sunt, inducens, vt necessitate, & vi mœroris libertatem non excludat; neque rursus relinquens nobis appetitum segnitie omninò solutum, ne anticipationes affectionum sine curatione dimittat. vtrumque sapientia ineffabili ad vtilitatem hominum dispensat, & moderatur, qui vniuscuiusque tempus opportunum nouit.

Statim vt videris terræmotum, aut siccitatem, aut incursionem locustarum, simul sane omnes fere homines videas ad metum flexos, & ad supplicandum ei, qui potest hæc depellere. si autem ea, quæ videri solent iocunda, & placida, humanam rationem laxam, ac remissam reddunt, molesta verò & acerba excitant, & ad statum magis pium conuertunt; an non dicat aliquis illa quidem pro corporibus, hæc verò pro animis à Deo gubernari? num igitur quæ animas ad pietatem, & virtutem commouent, appellanda sunt mala? etsi enim sensui sufferentium molesta sunt, & tristia, ad salutem tamen hominum necessariò infliguntur.

Manichæus verò demens semper se secum pugnare ignorat. etenim si accretio materiæ nocet, quis non sentiat, contra quam dicit, accidere? augebitur enim hæc contra homines, qui semper in rebus lætis, & secundis sunt, & delitiis indulgent, & ventri, & voluptatibus infra ventrem deseruiunt. minuetur verò vehementer fame, peste, morte, quæ non permittunt proficere eam ad iniustitiam accretionis. Quamobrem consentaneum erit, vt hæc potius vocaret bona, conuenienter suo fundamento, & principio, quàm mala. sic enim meliorem rationem videretur affectus, quàm si rursus ratione referens iocunda ad alia contraria principia, rursus mala vocasset. vtraque enim sunt bona ratione à Deo data. At ille gaudens peccato ad constituendam & consilandam nequitiam, per se, vt opinatur, consistentem, dolorem capit ex monitionibus Dei efficacibus, quibus meliores facti homines, & sape-

nume-

numero aliqui perfecte ad virtutem traducti, dogma eius falsum esse declarant.

Ad hæc omnia, si non accideret aliquando, ut quæ Deus communiter omnibus hominibus donat, & largitur, prohiberentur, largitionem eorum, ac suppeditationem ad vim alicuius naturæ immutabilis homines retulissent, neq; cum acciperent, gratias largienti egissent, neq; habentes, vnquam petissent.

Priuantur igitur interdum ad breue tempus, ut petant, & rursus accipiunt, ut gratias agant ei, qui dat; agnoscentes ipsum esse, qui præbet, & non alia quæpiam natura suppeditans præter Deum, expers iudicij, & immutabilis. vult autem Deus, ut ei gratias habeant homines, quo digniores fiant, ut dona eius accipiant, non ut ipse fructum aliquem sibi metat, vult autem eos bona petere, ut accipientes ea, cum sentiant, qui suppeditat, qui lætatur dan dis suis. sed magis lætatur, cum dat dignis. tanquam benignitas erga homines quodammodo inhonorata sit, nisi gratis & beneuolis hominibus exhibeatur, quæ valde rationi consentanea tunc apparet, cum ij, qui bona accipiunt, omnibus bonis largientem præponunt.

*Iulianum
Apostatam
dicit.*

Et si ciuitates concidant exorta impietate, sicut nuper contigit, cum ille impiissimus dominaretur, & errorem idololatriæ recoleret, ac renouaret, peccatum interimitur, & error in Deum minuitur. nihil vero amplius accidit, quam mors secundum naturam, & quod sit ad diuinam conuersionem, nequaquam malum est, sed contra potius bonum est, tanquam speciem medicinæ habens. malum verò tantum est, vtilem Dei gubernationem improbare. Qui enim procreationem liberorum reprehendit tanquam augmentem materiam, cum mortem vniuersam improbet, an humanam mentem habere videtur? valde sibi ipsi repugnantia cogitatione fingens? At neque procreatio mala est, quæ facit, ut genus mortale semper viuat, & adiungit ad fabricam mundi eos, qui procreantur. neq; mors quamuis vniuerse interatur, mala est; nec à Deo constituta, ut homines iacturam, & damnum faciant, sed ad vtilitatem summam iustis & iniustis decreta est.

*Δάκρυον
ἄρδον.
Sic enim
mala est
procrea-
tio, malum
erat Mani-
chaÿ natū
esse quo ni-
hil sibi re-
pugnantius
dicere
poserat;
ipse n. pu-*

Quod autem vnicuiq; priuatim accidit naturaliter, hoc si multis confertà adueniat, naturaliter quidem contingit, nihilq; amplius est, quam quod singulis contingit, sed tanto maiorem curam gubernantis, quam illud, quod priuatim accidit, significat, quanto in illo priuato minus iudicij est iudicij diuini in delinquentes. hoc autem general-

generalius propter speciem, quàm habet diuinæ iræ, morientes quidem beneficio afficit, sicut ante explicatum est, viuentes verò conuertit. Siquis verò obiiciat, quamuis multa huiusmodi sæpenumerofiant, nihilominus tamen humanam vitam eisdem maleficiis implicatam esse, similiter hic quidem iudicio meo facit, vt si quis pisces in laeu, aut mari videns, existimet artem piscandi otiosam, & inutilem esse, quia pisces captos non videt, natantes in aquis videt. aut perinde est, vt si quis multos ægrotos cernens, curationem medici nihil esse arbitretur.

*sabat se
verum
dogmata
dere. Do-
cere autē
veritatem
vs puta-
bat, quis
dicat ma-
lum esse?*

Cum enim multi proficiant ad pietatem, & virtutem illis pertimescendis, quæ Deus aliquando sua gubernatione operatur; qui criminandi studio tenetur quòd profectum est, negat, & quòd multi in peccato perseverantes, contendunt, exprobrat.

Atqui neq; nos dicimus habere talia vim cogendi multos, sed dehortandi à peccato gratos, & beneuolos. quæ ad breue tempus inuecta, celeriter quiescunt, ne magis vim afferant, quàm suasionem mutant. rursum verò, quæ erant in consuetudine, exercentur, in quibus animus, & voluntas eorum, qui mutati sunt, spectatur, & exploratur, vt ij sola memoria exemplorum infirmitatem suam fulciant, & stabiliant, qui sunt grati, & æqui. Immo verò potius dicendum est, si cum talia contingant, pauci quidam, & valde rari sunt, qui vitam mutant, an non multò plus ad nequitiam cogitatio hominum profecisset, si per hæc, quæ accidunt, non fieret à peccatis auocatio?

Quòd si nullus hinc vilitatem caperet, quòd quidem fatuum est dicere, prestaret reprehendere homines, qui nec hoc quidem modo inuati volunt, quàm culpam negligentiam in Deum transferre, quasi non amplius studio conuertendi vrentem. qua ratione vrentem est in eos, qui nullum sensum talium capiunt. est autem comperitum iis, qui sunt grati & æqui, non solum aliquos ad perfectam mutationem in melius capiendam metum impellere, sed aliis etiam appetitum, & audaciam ad iniustitiam occulte imminuere.

Veniamus demceps ad rationem creationis, quam iste planus calumniatur. ac primum de tenebris, & nocte inquiramus, quòd potissimum iste mente cecatus vituperat. tenebras enim quæ in nocte apparent, illarum tenebrarum, quas Manichæus cogitat esse quasi per se fieri, intelligit esse indicium, eius scilicet, quòd non est; nihil penitus videns, nec intelligens, sed ad instar cæci hominis in res ipsas offen-

N dens,

*IC...
...
SIV
27*

dens, & incurrens, vocatq; tenebras, & veluti horret, vt non opus habeat disputatione, vt falsitas doctrinae eius argumentatione concludatur, vt qui nomen rei e se ipsa vituperata vsurpet. Dicendum ergo est, vocari quidem has tenebras, non tamē secundum substantiam existerē, adueniunt enim, & recedunt quotidie, suntq; consequentes in modum vmbrae. non sunt enim creatae per se, vt substantia, nequam mundo autem creato, est vmbra. nascitur enim homo, qui per se est, sequitur autem eum vmbra secundum molem corporis, & neutiquam cum eo ipso fabricata est, sed aduenit vt situm, & locatum est corpus, & vt est luminis circuitus, & conuersio. siquidem nox, & tenebrae, cum sit mundus corporeus, solummodo sunt consequentes, non autem sunt fabricatae in modum substantiae creatae.

Cum enim sol diurnum cursum absoluit, & vertitur ad recessus proprios, necesse est ea, quae sunt intra mundum, omnia inumbrari, cum sit extra, quod illuminat, sic Deo volente, causas. Cur ita voluerit paulo post, pro viribus dicemus. Illud statim dicendum est, quae habent molem corpoream interdiu in contrariam partem luminis positi vmbrae iacere. & transferunt simul cum lumine in contrarium vmbrae. & vbi est vsq; ad meridiem sol, ibi est post meridiem vmbra. vbi autem vmbra post meridiem, sol est post hunc. vmbra verò diurna vmbra est, & non omnino tenebrae. quia quod conuenit cum sit vndiq; apertum, locis etiam, quae vmbrae habet, praebet luminis participationem. itaq; si domum quampiam ex omni parte bene claudas, & neq; vel angustus aditus luminis relinquatur, noctem efficiet etiam in meridie. hoc autem fit in nocte sole loca sua ambiente, & circum eunte. Vnde nox est priuatio luminis, potest autē hoc, quod fit, clarius percipi, si quis considerat, alicubi esse & manere noctu solem, interdiu verò nusquam esse tenebras, sed penitus dissolui, & tolli. Quare substantia luminis facta est, non autem tenebrarum.

Considerandum verò est, quam sit necessaria nox. primum, est communis requies omnibus. somnus enim diurnus magis necessitatem noctis declarat, cuius quidem tempus tam longum non sufficit hominibus, vt a sensibus requiescant. & diurnum somnum capere non aequaliter omnibus licet: in nocte verò communis est omnibus & aequalis mensura ad requiescendum, nullā inaequalitatem habens ad auaritias vite, & plus habendi cupiditates. quod quidem non minus equalitatem creatoris testatur, tanquam vni generi hominum, aequaliter prospicientis. Deinde, si semper esset dies, & spatio Dei non succederet,

deret nox, non possemus metiri tempus non diuisum in partes. Diuisio autem diurni temporis facit, vt liceat tempus per has particulas numerare, nisi autem tempus discerneretur, in multis rebus non posset hominibus ratio vitæ iniri, & constare; & quod maius est, non esset voluptas luminis fruendi, si non essent tenebræ nocturnæ in proximo eo modo, quem diximus, lumen enim corporeum continuum neq; quod lumen esset, cognosceretur. lumen enim dicitur, & est, vt a tenebris distinguatur, non igitur esset, vt esse apparet admiratione dignum à Deo creatum, nisi comparatio eius, quod videntur contrarium, illud ostenderet.

Quamobrem oportet gratias agere Deo sapientissimo creatori, cum propter alia multa, tum maxime quia fecit, vt lumen sentiremus, & cofrueremur, quod quidem esse nõ aliter discernere potuissemus.

Est autem obstupenda ineffabilis Dei sapientia, quod cum tot, & adhuc plures necessariæ hominibus & oportuna vtilitates ex tenebris existant, tamen quia erat nomen, & res tenebrarum, non fecit eas secundum substantiam, sed fecit, vt venirent, & recederent; vt quasi essent, ea, quæ diximus, & adhuc plura commoda præberent: & quasi non essent, minime mundi fabricator accusaretur, extra culpam igitur & querelâ est nox, quin potius, vsu est omnibus modis mirabilis.

Sed aiunt, latronem noctu latrocinari, sed quid hoc contra noctem? si enim non contingeret de die latrocinari eos, qui latrocinari volunt, oporteret tempus nocturnum accusare. Sed quia latro opportunitatem furti expectat, siue die, siue nocte incidat, animus maleficium facientis, non tempus est crimini dandum, verum tamē si maleficus nocti pareret, dormiret sane, hoc enim solum nox iubet.

Præterea considerandum est, similiter inter se contraria videri lumen, & tenebras, veritatemq; & mendacium, quod enim est lumen corpori, hoc est veritas animæ; & quod tenebræ oculis, hoc ignorantia, & mendacium menti. homo enim nihil aliud est quam anima, & corpus. vtrique parti suppeditat Deus, corpori lumen: per corpus. n. lumine corporeo fruitur; per animam verò veritate spiritali.

Sicut autem non sunt tenebræ secundum substantiam, solum autem eas aduenire permillum est, sicut ostensum est, sic etiam mendacium non manet ab aliqua substantia per se existente, quâ ille principiu ingentiu vocat, neq; est substantia quæ piâ per se existens, ac vitæ pens. Sed sola cogitatione esse, concessu est, & aduenire, atq; recedere simili-

similiter vt tenebras. idq; valde vtiliter, & necessario. nisi enim cogitatio mendacij esse posset permissu Dei, veritatis optio non esset in hominib⁹. Ipectata, & probata, frustra nominaretur, nisi permissum esset, esse mendacium cogitatione. nemo enim esset amicus veritatis, nisi potestatem haberet cogitandi mendacium. non dico esse mendacium adiunctum veritati, sed quod optio veritatis non videretur esse, nisi potestas mentiēdi adiaceret. quōd quidem veracibus pdest, non veritati. oportet enim cum, qui verax est, vt penes eū sit mentiri, à quo cū abstinēt, verax est. Possē ergō mentiri affert hominib⁹, vt veritatem mendacio anteponant. Sicut positæ tenebræ, sensum luminis mouent, & excitant; tamen sicut lumen in tenebris lucet (dissoluit enim eas adueniens, quippe cum non sint secundum substantiam) sic veritas vincens mendacium, omninō conuincit, quōd non est, cogitatione esse propter potestatem cogitationis, id est, quia cogitari potest. quomodo enim potest quis veritatem eligere, si suscipere mendacium non est penes ipsum?

Sensu. n.
percipi-
mus lumen
absesse.

Si igitur ostendi posset esse tenebras secundum substantiam, & non aduenire, & recedere, sicut dictum est, ponere etiam posset falsa, & mendosa substantia. Sin verō, nec ille, nec alius ostendere potest non dissolui has tenebras, quæ ad instar vmbre fiunt, vt lumen quidem noctu existat, tenebræ verō interdiu non sint; liquet neq; mendacium, quod cum tenebris similitudinē habet, per se existere instar substantiæ, sed necessario permitti, vt cogitatione tantum sit, idq; ad electionem veritatis.

Quia verō lumen secundum substantiam per se existit, plane existimare licet esse veritatem per se secundum substantiam, vt similitudinis ac proportionis ratio limitatē, & perfecte seruetur; eequid prohibet, quin Deum ipsam per se veritatem esse existimemus, & reputemus? Si enim Deus est lumen, lumen autem intelligibile, non aspectabile, lumen scilicet sicut veritas, lumen enim spirituale, nihil aliud est, quàm lumen veritatis, Deus tamen cum lumen, & ipsa per se veritas sit, à mendacio abstinēt, non quia deficit ei potestas, sed quia non vult vnquam mentiri. Si autem non potest, non enim absurdum est, sic loqui, ideo non potest, quia nunquam vult.

ad vna
p. 102.

Quibus enim velle & non velle diuersè accidit, recte & rationi conuenienter his attribuitur, posse; Deo autem quoniam nunquam accidit velle, confitendum est non posse eum mentiri, sic tamen, quia scilicet non potest velle; non autem quia non potest ad instar eius, cui

causæ infirmitas, & deficit potestas. creaturam enim impediri, & cōstringi natura, lumen, inquam, corporeum non habere penes se, ut sit lumen, sed penes auctorem luminis esse, non est alienum à ratione sic dicere: auctorem verò subiectum esse necessitati nature, valde absurdum est cogitare, ut non videatur penes ipsum esse verum dicere, sed à natura per vim cogi. cum alioqui ipsum solum sit. quod quidem est. iis tamen, quæ creavit, imposuit, ut natura & necessitate essent, quod sunt. Deo tamē nemo imposuit, ut necessitate nature esset veritas. Supra naturam igitur est, qui naturas fabricatus est, ipse autem liber est à necessitate nature, sic enim vere bonum esse confitebimur.

Igitur ex iis, quæ dicta sunt, patet, per se mendacium non esse; mendacem verò esse eum, qui mentitur. à mentiente enim vocatur mendacium; non autem mentiens vocatur ab eo, quod non est mendacium enim non potest esse antequam cogitetur, similiter tenebræ non sunt creatæ, sed subierunt, factæ umbra vniuersi, præterquam quod tenebræ nō solum subire permittæ sunt, sed valde etiam vtiliter. Cogitatio verò mendacij electionem veritatis apud homines declarat. cum verò anteponitur veritati mendacium, nocentissimum est, idque valde consentaneè. mendacium enim ab hominibus excogitatum est, tenebræ verò corporeæ à Deo positæ sunt. Idcirco oportet illud quidem fugere; hoc verò non vituperare, quod necessitudo à creatore positum est.

Vituperat autem non has solum iste inauditæ contra Deum blasphemie inuentor; sed etiam animantes, quæ naturam suam sortitæ sunt à creatore, more inimici, qui omnia accusans, in creaturas Dei inuehitur. Sed blasphemiam amentem, & vecordem istius deceptoris in huiusmodi animantibus sermo noster redarguet.

Omnes enim feras, ac bestias, quadrupedes, ac serpentes cum vituperat, perinde mihi facere videtur, ut si quis seruus deditur peccatis, & improbiſſimus, alia quidē Domini, & auctoris sui approbet, odio autem habeat, & criminetur flagellum solum, quod apparet, qui ipso quidem odio ostendit, quàm necessarium sit flagellum appositum. homines enim faciles, & parati ad capiendam obliuionem contra Deum, si nihil haberent in fabrica mundi, quod dignum esse metu appareret, amplius quidem procederent animo, & voluntate contra Deum, accusati verò essent non rectè, utpote nulla re earum, quæ apparent excitati. etsi enim natura inest nobis libertas ad eligendum quod melius est, tamen propter, ignauiam facile in obliuionem

nem incidimus. multa igitur sunt, quæ necessario cogitationem nostram ad Deum timore excitant. sicut rursus plurima, quæ hanc cogitationem per benignitatem, & bonis fruendi copiam & facultatem ad agendas gratias creatori mouent. vtrisque enim erudimur, & instruimur iis, quibus tanquam bonis fruimur; & iis, quibus tanquam horribilibus & pertimescendis conuertimur.

τ. 2. 2. 1.

Quod igitur sequum est natura, horribile est, sed non malum. malitia enim & nequitia affectio cogitationis sunt. appetitus autem naturalis sic factus, ab omni culpa, & crimine liberatus est, Deus autem misericordia erga homines motus, fecit, ut metu, & horrore bestiarum ratione carentium, probitatem, quæ ad partem rationis competere pertinet, consecutemur. & nihil in huiusmodi bestiis, ac feris malum, quod enim non nouit, quod est, quomodo malum est? ut iam non minus sic redarguatur, quod Manichæus tradit de nequitia, quæ finxit, & ingenitum principium vocat. non enim tribuit ei cogitationem, & cognitionem nequitia, ne si reperiat habere sensum boni, hæc ratione appareat, non esse nequitiam. cognitio enim boni testimonium est nature non male. Manichæus verò, cum nequitiam statuit, ratione carere, & cognitionem priuatam esse, eam etiam priuat cognitione eius, quod ipsa est.

Si enim sentiat, & cognoscat, quod mala est, sentiet omnino contrarium euadens bona. Siquidem malum ratione deprehenditur sensu & comparatione boni. ut si manifestum sit malum, contrarium quoque sit manifestum. omne enim contrarium probatio, & index est contrarij, cognitione tamen & iudicio. Sine cognitione enim neutrum est alterius iudicatio. Si igitur nequitia se ipsam ignorat, & cogitatione non suscipit malum, non erit nequitia, frustra, & vanè accusabitur. nequitia enim libera à ratione, similis est phrenetico, id est, furioso in febre, aut in alio casu, qui, quod facit, nescit, cui omnes ignoscere consueuimus. ac magis quidem ad luctum flectimur, à nequitia cum liberantes; cum sine causa percutit, aut etiam occidit, si gladium reperiat. Sic omnibus hoc manifestum patet: & hoc iudicium commune est ac nature consecrarium, non nominare malum, si ignorat, quod facit. Si igitur neque id, quod cognoscat, bonum necessarium vocabitur, sequitur neque id quod seipsum & quid sit, ignorat, nequitiam esse, quorum alterum neque ipse admittit; alterum verò per errorem, & contra communem existimationem statuit. sic neque fera vlla mala est, cum sit rationis experta, homo verò male moratus, malus est, qui ratione utens capessit, quæ non ignorat. accessio enim rationis ad naturam nequitia

crimen

erimen inducit. præparat enim ratio cognitionem actionis susceptæ quia priuatio cognitionis priuatio est culpa, & criminis. Sic homo utrumq; cognoscens virtutem scilicet & vitium, ab eo, quod eligit, nominatur, antecedit enim electioni cognitio, prius autē q̄ cognoscat, dum puer paruus est, à neutro extremo nominatur, id est, neq; bonus, neq; malus dicitur. Quamobrem ex omni parte liquet, virtutem & vitium rationi, & post rationem electioni attribui, bestia igitur, quæ non sunt rationis participes, non sunt nequam, nec à nequitia productæ, quia si illa ita se habeat, non est nequitia.

Præterea videre licet sæpenumero, quod est in serpentibus nocentissimum; venenum dico à medicis absolutissimis ad medicinam adhiberi, & mista cum iis, quæ possunt auxiliari, grauissimos morbos interdum depellere: & ex ipsis carnibus, aliis generibus, & herbis admixtis optimum remedium corporibus confici. Similiter in aliis bestiis, quædam enim partes, & membra, & sanguis, sola, ac per se ægro- tantibus conducunt. Quomodo igitur sunt ex nequitia, quæ ex parte sunt vitia, & iuuant? Hæc igitur omnia ducenda sunt vitia propter homines tantum; non autem appellanda sunt bona, neq; mala, quæ hominibus tantum necessario metum iniiciunt, vt ad melius institutum se conuertant, & otium bestiarum, atq; vocatio earum à vocando, apud homines otium, & inertiam prohibet. sunt enim posita ipsa instar flagelli apparentis in domo, vt metuant famuli, ac ministri, si quis eorum se dedat otio, aut si quis domi delinquat. Si verò contingit videre has, quas diximus, bestias nihil nocere improbis, admiremur in Domino tolerantiam malorum. nihilominus tamen considerare oportet flagellum propositum, contra verò si boni incidunt in has feras, aduertendum est, quod Dominus bono delinquenti prospicit, & cauet, non autem ei qui valde desperatus est, ille enim peccat, quæ curari possunt; hic verò reseruatur ad supplicium, quod euadi non potest. huiusmodi enim exempla permulta in diuinis scripturis videre ac legere licet. magna itaque cura est Deo de hominibus, quamobrem omnibus modis proposuit, quæ eum ad timorem mouerent, & excitarent, vt neque somnus illi à creberrima molestia liber esset, quin hic etiam à quibusdam feris, & serpentibus impeditus, cogitationem instar stimuli pungeret, ac multa quidem sunt, quæ humanam infirmitatē iuuant, vt ergo homo recordetur Dei, eiusq; memoriam habeat, mirifice per ea, quæ corpore patitur, à morbis animæ liberatur. & per ea, quæ pati posset, quamuis nō patitur, ad timorem

con-

ἀπομύ-
χεω.

φειδοί.

IC
m. 11
SIV
27

conuertitur. Incidit quoq; homo neceſſario in morbos corporis, vt peccatum grauiſſimum morbum & qui ſolus vere morbus eſt, effugiat. cui enim non dolet, intemperans eſt; & qui peccat impune, funditus perit.

Si enim tam multis, ac tantis ad timendum propoſitis, ex magna parte homines, ex vacuitate timoris ægrotant, quomodo conuictum, & ſocietatem inter ſe habere potuiſſent, ſi nullus eis metus ante oculos impenderet? mollit igitur duriorẽ mentem morbus. & ſæpenumero naufragium mercatores periuriis aſuetos mutauit, & ruruſ inopia opibus elatum depreſſit. orbitas filiorum correxit auaritię propter liberos deditum.

Quòd ſi non correxit, exemplum ſaltem ſentientibus præbuit, ac liberi quidem nullam proſuſ iacturam aut damnum fecerunt, quin immò beneficium acceperunt ab inſtitutione malorum parentum liberati. auaritia autem reſellit.

Ruruſ alij cum parentes alioqui probos habeant, moriuntur, aut quia futuri erant indigni genitoribus ſuis, ne bonorum malæ columnæ extrent. aut ſi probi quidem ſunt, euafuri tamen prauæ mutatione morum, ſi creſcerent; beneficio afficiuntur, non permanentes in malum ſuum, omnia Deo prouidentia, & præcognitione ſua gubernante. Admodum itaq; neceſſarij ſunt metus, & variæ, atq; infinite ſunt cauſæ eorum, quæ Deus diſpenſat, ac prouidet; & ſæpe ſæpius eadem propter varias cauſas eueniunt. ille ægrotat propter peccata, vt conuertatur: alius propter virtutem, vt magis adhuc exerceatur. in teſtimonium item alius propter nimium peccatum, vt arguatur. & eiusdem cauſæ variæ etiam cauſæ. ille amittit opes malè eis uſus, Deo ſic illi proſpicente, ac præcauente. alius vt ad virtutem per inopiam ſe exerceat alius ſponte ſua graue pondus diuitiarum abiicit, ne ſint ei impedimento ad virtutem. neque facile quiſpiam perſpicere poteſt abſolutam rationem earum rerum, quæ Deus gubernat, vt hominibus conſulat. pauca uerò quæ comprehenſa ſunt fidem faciunt eorum, quæ non ſunt. Quædam enim ipſe declarat hominibus, vt quodammodo ex iis, quæ ſentiunt, aſcendere poſſint ad eum. alia uerò plurima, obſcuritate contegit, ne contra ſe fiat magiſter non credendi. nec enim decebat omnium, quæ ſigillatim ſunt, demonſtrationes à Deo poſcere: ſiquidem huiusmodi cognitio difficilior, & peior eſt quàm ignorantia. hac enim ratione ſuadet mentem, quod addiſcat. alioqui nihil eorum, quæ Deus gubernat, ad iuſtam gubernationem

bernationem referret. melior autem est in Deum fides, & charitas, & quamuis mens non perspiciat, quæ sunt, confidat tamen rectè gubernanti. siquidem in omnibus rebus adduci argumentis, & probationibus, potius esset perfidia, quàm fides.

Immo pleriq; in veros, & germanos amicos non inquirunt curiose, legitimam, ac germanam amicitiam hoc ipso reddentes, quòd cum amicis sine curiositate versantur. tanquam facilè accusationem perfidiz incurrentes, si nunquam post periculum factum ipsis confideant. sic etiam Deus cum maximè velit, ut simus erga ipsum benè amati, non omnem providentiæ suæ vim & efficientiam declarat. vult enim, ut ei credamus. neq; rursus omnem nos celet, sed quibusdam exemplis quodammodo mentem nostram sustentat.

Qui igitur animo grato, & pio sunt, simul sentiunt, & memoriam semper conseruant instar terræ bonæ fatæ, florescentes in studio virtutum.

Qui verò mentem habent magna gravitate consuetudinis peccatorum obrutam & oppletam, aut anticipatione aliarum contra Deum fictarum cogitationum, quales Manichæus deprompsit, & quales apud alios reperiuntur. pullatur quidem eorum mens, sed repellunt sensum exemplorum, & vtilitatem.

Atq; hæc quidem adiecta sint generatim de providentiâ Dei vniuersorum. erat autem nobis quæstio de omnibus feris, demonstratumq; est rationibus ex natura ductis neq; malas esse, nec ex villo malo principio profectas, viles verò esse hominibus ad incutiendum metum. Si enim, quæ in mundo facta sunt, suauia essent, & hilaritatis plena, nihilq; omnino esset, quod vel sensim perterrefaceret, graue, & durum visum esset hominibus instrui ad non timendum.

Habent autem hæc etiam varietatis ornatum, & decorem cum terrore mistum. præter hæc etiam continuo sunt alia animalia, quæ nec idonea sunt ad alendum homines, neq; possunt præbere eis vestitum; neq; rursus ferina sunt, & sæua, sed solum varietatem mundi suppleant. manifestumq; est omnia animalia mansucta, & non mansucta, & quæ sunt interiecta, vnius creatione, & voluntate permanere, nec à seipsis vicissim interire, variis modis excellenter munita. alia enim prædita sunt iniuncto robore, alia vero infirmiora, velocitate naturali se tuentur; alia aliter armata sunt. & quæ videntur armis carere, alia quædam forma munitionis tuta sunt. aut enim naturam volucrum sortita sunt, aut sub terra latent. sic fabricator mundi orna-

tum confecit varietate. & redigens ad æqualitatem, quæ sunt diuersa, omnibus distribuit tuitionem sui, vt nullum genus horum imbecillitate naturæ proditum, pereat. ad commutationes temporum induuntur tegumentis suapte natura ortis, & pilis densis, ac duris coriis, quæ hieme, & in æstu ad propulsandum incommodum idonea sunt, & quæ faciunt, vt facilius recubent, & requiescant, vt videatur suapte vi, & natura supposita eis stragula. ac partim quidem parum fecunda sunt, aut tanquam difficilia ad capiendum, aut tanquam diuturnæ vitæ. alia verò, quæ facile capiuntur, & ad vtendum quotidie tradita sunt, fecunditate sua durant, & seruantur.

Alimenta verò aliud animal alia habet, atque omnibus abunde apposita sunt, ita vt nulla herba ex iis etiam, quæ mortiferæ videntur esse, natura sit mortifera. quod enim alteri generi nocet, alteri prodest. Salutare autem & pestiferum simul natura quomodo hoc esse potest? differentia autem his vtentium varietatem, quæ in his inest, requirit, vt in animantibus ratione carentibus vestigium quoddam appareat rationis, legis scilicet eius, qui ea creauit, nihil enim horum ignorat, quod sibi cognatum est. neque propter naturam ferinam, & rationis expertem, quod pestiferum sibi est tanquam aptum ad nutriendum adhibet. Quin potius vnumquodque quod sibi commodum est, appetit, & prosequitur. Si enim omnis herba, & radix omnibus esset accommodata, & congruens, minus patefieret, quod lex creatoris etiam in animantibus ratione carentibus viget, & dominatur.

At verò esse hoc quibusdam nocens, aliis autem id ipsum salutare, clarius sapientiam Dei in omnibus prædicat. qua factum est, vt esset in animantibus ratione carentibus vis quædam naturæ, qua ea, quæ apposita sunt, discernere. Quæ si naturaliter in singulis non inesset, merito, ac rectè ea, quæ nocent, accusarentur tanquam à nequitia edita, & orta.

Sin vero in animalibus naturalis quædam vis discernendi, iudicium præoccupauit, & vnumquodque sibi conueniens eligit, omnis videlicet herba, & radix utilis est, etsi non omnibus. varia autem sunt variè apposita.

Hocigitur modo Manichæi, qui omnia criminari studuit, refellenda, & euertenda est accusatio herbarum pestilentium. Sic enim & contra ferrum, & contra ignem mentitur, faciens in his contra quam vult. Qui enim acculat materiam, quam esse inaniter fingit, curfus

rursus apparet tanquam defensor, & patronus eius eis succentens tanquam malis, qui materiam consumunt. ferrum autem, & ignis feminata sunt in terra ab ipso mundi auctore, inuenta verò sunt ratione ab homine, id Deo concedente. Sine his autem penitus manca esset vita hominum.

Etenim si iudicavit Manichæus nocentia esse, quia consumunt & interimunt corpora ferro & igni obiecta, quanto magis apparebunt vilia & salutaria propter usum suum ad omnia necessarium. Si verò abditæ sunt, & latentia in fabrica mundi, hæc autem à principio ratio hominis adinuenit, cui assignabimus rationem hominis hominum iuuentricem, an nequitiam, & materię quæ cognitionem non habet, ut Manichæus est auctor, an Deo? At perspicuum est sapientiam rationis & bonum esse, & munus boni. In quem sua parte insluit inquam ferrum? quod vsui rationis tantum subiectum est, & omni arti seruit, ac ministrat.

At occidit homo ferro, inquit Manichæus. & ad instrumentum accedit malum artificium vtentis. Quasi non esset visum ferrum malum, nisi homo hoc modo ferro vteretur. Si enim vellet scarius occidere, & ab ictu aberraret, an non liquet, animo quidem rem perpetrasse, ferrum verò extra culpam esse? sic quamuis ferro homicidium fiat, non est in crimine, & culpa ferrum, sed qui non secundum rationem vsus est ferro ad secundum. si autem ligno percutiat, aut cuspede feriat, aut propriis manibus strangulet, rursus hæc Manichæus appellabit mala. & omnia apud eum crimini potius dabuntur, quam cogitatio voluntaria.

Omnia enim, quæ dicta sunt cum ferro, neque bona, neque mala sunt, trahunt enim, quo qui vtitur, velit, quæ verò sunt posita instar instrumentorum, & deferunt vtenti, quæ si homini non essent tradita, nec artificia sic perageret, nec utilitates ex artificijs copiosas haberet; & quod plus est, minime ad virtutem exercitatio adhiberetur. non habendo enim apposita instrumenta, quæ ad actionem virtutis, vel vitij accommodari possent, non haberet potestatem virtutem vitio præponendi, ut maximam iacturam fecisse videretur; & à maxima laude excidisse, si propterea videretur non admittere turpe factum, quia non habuit copiam eorum, quibus perficeret quod non omnino non agit, otiosum est, & inglorium.

Sed vide, inquit, quod ex instrumentis provenit, magis necessarium accedit, mors enim non est inuenta ab interfectore, sed à

creatore sancita est. & si quis studeat ferrū, & lignum, & lapidem, ignem, & aquam, & alia eiusmodi tamquam malefica accusare, relicto principio instrumentorum, reprehendat, & accuset id, quod ex instrumentis prouenit, mortem dico, probetque non esse hanc à Deo decretam, & constitutam secundum rationem. atq; ita postremo appellet mala, quæ male adiuuant mortem. Sed si nemo potest probare mortem esse malam, sed contra potius, ut copiose probatum est, vtilem esse, an non superuacaneum est accusare tamquam natura sint mala ea, ex quibus mors accidit? quæ neq; sciunt, ad quæ sint adhibenda ab altero, cui tradita sunt, & ab omni culpa, & crimine sunt libera? cum oporteret hominem solum accusare, qui ea instrumenta tunc mouet, cum non licet, neq; conuenit.

Sic enim verè conclusum, & confectum est, nihil in fabrica mundi esse malum. solum rationem humanam, quæ necessario potestatem accipit, aliquando quidem peccare; peccantem verò ob id solum reprehendi, quia quod deterius erat, præposuit meliori: neq; contra naturam posse aliquid nouare, nec esse penes eum, ut quæ supra sunt, sint infra, sed solum facere ea, quæ secundum naturam sunt, quamuis accusetur facere præter rationem.

Sicut cædes mortem secundum naturam operatur nihil amplius faciens, quam quod est secundum naturam, præterquam quod coarguit eum qui fecit. rursus adulterium, & alia eiusmodi ob eam tantum causam accusantur, quia sunt auersa à ratione. Contra naturam verò à creatore constitutam nihil penitus potest aliquid noui moliri, quippe cum lex eius, qui naturam fabricatus est, sit, & maneat immutabilis. in ipsis verò, quæ naturalia sunt, peccata versantur nullam nouitatem introducentia, solum arguunt, & conuincunt facientem sponte peccare, ut qui non possit aliter ex virtute degere, nisi penes eum sit contrarium agere, quod quidem volens, & libens declinat, ut virtutem comparet. est igitur summæ stultitiæ, & insipientiæ ferrum, aut lignum aut alia eiusmodi in crimen vocare, & non eum, qui his præter rationem vitur.

Si quis verò quærat, quare occiditur homo? rursus dicendum erit, quod sæpius dictum est, quare igitur homo deniq; moritur? quod quidem si malum esse ostendatur, recte culpa in eum, qui constituit, redundat. Sin verò non est mala, permissio tantum eius, qui res nostras procurat, inquirenda est, quare homo in hoc genus mortis incidit, quæ non est secundum naturam mala. & continuo re-

penitur, ex multis, ac variis causis accidere, quas enumerare curiosum fuerit.

Idem enim iusto, & iniusto diversis causis accidit. non ut iustus sit damno; nec iniustus, ut sit supplicio, & vindicta. (non enim quod secundum naturam est, supplicium fuerit) sed ut sit exemplo alius, vel ad prohibenda mala insanabilis. multa quoque aliae causae sunt, propter quas Deus hominem occidi permittit. constat tamen nihil amplius, quam quod in natura decretum, & constitutum est, accidere. licet enim diversus casus accidat febris, satietatis immodicae, aut contra exinanitionis ex fame, frigoris, aestus, aggeris, lapidationis, gladii, ignis, aquae. at in his omnibus vnum est, quod inde provenit. eequid hoc? id scilicet, quod à creatore, recte, & utiliter in vniuerso genere constitutum est.

Sicigitur, ac multis etiam aliis modis demonstrari potest nihil esse in fabrica mundi malum; neque quicquam in gubernatione diuina, quod reprehendi possit, sed omnia in explicabili sapientia facta esse, & providentia ineffabili gubernari, ut non sit facile eorum, quae à Deo facta sunt, tum quae suauius, tum quae tristia & molesta esse videntur, rationem perspicere, ac comprehendere. non enim ut videntur, oportebat patere omnibus diuinæ sapientiae indicia, & mentem Dei, quae nec explicari, neque comprehendere potest, omnino nudam, & apertam esse hominibus, quandoquidem plurima etiam hominis regis consilia interdum exaltantur, ut quod agitur, qua ratione fiat, ignoretur.

Quare non mirum est, si totius gubernationis Dei rationem non percipiunt. quos decet sine curiositate subiectos esse, & silere, & minime contra diuinam gubernationem dicere. Saepe enim pudeet nos in architectum peritum aut edificatorem nauis expertum, aut in fabrum spectatum curiose inquirere, cum quisque eorum, quod artis suae est, facit; quin potius experimento confisi, expectamus, ut opus videamus. contingit etiam aliquando, ut lapsum eorum non lentiamus.

Quid dicemus de sapientia Dei, qui omnem mentem, & intelligentiam Superat, quam quidem oportebat siue eam intelligentes, siue non intelligentes obstupescere, & honorare. Si quis vero quia rationem multorum, quae à Deo sunt, non assequitur, decidat in absurdas de Deo opiniones, miserimus, & valde stultus, & insipiens est, hic ipsa cecitate mentis suae tanquam duce utens, ut Manichaeus, qui

insaniam sceleratissimam contra eos, qui ei crediderunt, excogitavit. qui quia non intellexit, quomodo nostra Deus gubernaret, secundum principium ingenitum nequitiae finxit. ut ab iis, quae sunt supra delaberetur; & ea, quae infra, ut intelligeret non ei concederetur, eam Deum uniuersorum fingens, quae patientiam eius altissimam praedicerent. diuisit enim ea, quae Dei sunt; & eorum plurima ad nequitiam, quae nihil est, retulit. omnibus modis in Deum blasphemus, qui ait, opera bona Dei composita esse ex nequitia.

Quid igitur diceret de principiis corporum, quae quatuor elementa appellari consueuerunt, quae quidem contraria inter se sunt, & perfecte opposita? nullum autem horum potest quicquam per se efficere. Quid enim erit, scilicet ad generationem corporis, siccum sine humido? aut quid calidum sine frigido? Si igitur contrariorum coniunctio efficit corpus, quae nam ille ex quatuor elementis referet ad nequitiam? aut quae ad bonum? si enim Manichaeus in omnibus elementis mixturem boni & mali cogitatione fingit, necesse est diuidere quatuor in duo, & haec scilicet aequaliter separare; vel tria in unum. at quodcumque referat ad bonum, reperietur posse per se nocere; quia nullum ex quatuor elementis est purum, ac merum, & non periculosum, ac continuo quod in mixture redudat, efficitur corpori causa interitus, ut aiunt, qui sunt in his periti, & exercitati.

Si ergo calidum quidem per seurit, frigidum uero refrigerat, siccum autem siccat, & humidum humorem efficit, quod horum Deo attribuet iste planus? ipsum enim corpus totum consentaneum est ex iis elementis mixtum esse, ex quibus compositum est, & per se existit. ut autem unumquodque elementum sit ex mixture eorum elementorum, ex quibus sit mixtio corporum, fieri non potest.

Quamobrem ratio non patitur, ut quodque singulare & indiuiduum elementum in duo contraria principia diuidatur, & mixtio cuiusque eorum introducat. quam enim compositionem excogitabit in sicco deceptor iste? quam mixturem in mero, & puro igne? aut quam coagmentationem in frigido, quod ex toto frigidum est? similiter in humido.

Haec enim unius formae, & indiuidua plane sunt. ut nullum horum per se possit existere, sed aliis iunctum.

Insanit igitur & quidem grauissima insania, cum partem quidem ignis dicit esse boni; partem uero mali. est autem necesse illi hoc facere in elementis, & diuidere, quae diuidi non possunt. siccum enim

enim ex toto sicum est, & per se siccitas simplex est, & vnius formæ. & frigidum neq; cogitatione diuidi potest, cum sit vnum, ac simplex ex toto: similiter humidum, & calidum.

Quid igitur in igne erit Dei? & quid contra erit nequitia? quandoquidem neq; diuisionem recipit, neque mistionem accipit, cum sit purum, & merum. corpus enim diuiditur saltem cogitatione. merum autem elementum quomodo ex contrariis compositum esse videri potest? quidnam contrarij cogitare quis potest in puro igne?

Si igitur vnum quodq; est ex toto periculosum, nullum eorum, per se secundum rationem Manichæo congruet bono, sed potius omnia referentur ad malum: præterea non erunt corpora ex altero composita, quod est alienum à fundamento Manichæi.

Quomodo autem videbitur ei in igne hoc quidem esse salutarem, quod est boni, hoc vero mortiferum, & vrens, quod est mali, nisi insanè fingat. mistionem elementorum, ex bono, & ex malo? quod quidem si putet, cogetur tribuere Deo, quæ vult ex quatuor elementis, quæ ex toto, & indiuidue tali natura prædita sunt. & cernetur confiteri existere ex Deo merum, & per se nocens. diuidit autem insanus naturam ignis indiuiduam, dicens aliud esse in igne salutarem; aliud verò vrens, non intelligens barbarus, in vsu ignis esse diuisionem, non in natura ignis. huius enim nimia propinquitas perniciosa est: moderata verò distantia securam participationem caloris affert. cum alioqui ipsa vis vrendi sola, quæ quidem est ignis, necessaria sit. hæc enim mollit, & liquefacit ea, quæ ad vsum necessario adhibentur. vt nihil aliud sit ignis, quàm vis eius ad vrendum. & nihil aliud necessarium sit ad hunc vsum, quam hoc. Manichæus verò valde ingratus, & beneficiorum Dei immemor ignem vituperat.

Si quis autem ponat quatuor elementa, sicut ille opinatur, ad malum pertinere, quomodo hæc, quæ sunt singula vnius naturæ, contraria esse videantur? Si enim calidum est ex ipso, frigidum ex altero, aut contra, si frigidum ex ipso, calidum ex altero, & sic rursus in alia coniugatione hoc fundamento posito, mistio corporum fieri non poterit. si verò ad excogitationem nequitie referat inuentionem extruendi mistionem corporum, sapientissima apparebit nequitia, quæ alioqui cognitionem, & intelligentiam non habuit, ita vt maximam creatoris laudem, & admirationem ferat, si quidem cognouit, quomodo per se existeret mistio scilicet corporum.

Sed quia solem honorat, & vt existimauit, decernit non habere missionem mali, age videamus de sole pro studio veritatis. videbitur enim esse vnus ex quatuor elementis, substantiæ, inquam, calide, non enim nocet subiectis, sed solum calefacit, & iuuat, quia plurimum distat: quibus autem appropinquat, vrit, & tale solum sterile reddit. & in æstate cum in terram iacit radios puros in meridie, vsq; adeo eam calefacit, vt pauimentum nudis pedibus suppositum instar candij sit.

Sæpe autem homines in flammam solis incidentes nimio æstu interierunt non iuuento prope, quod refrigeraret: efficit autem nigra corpora, & adurit, facitq; plane, quod ignis solet: imo ipse ignem fecunde generat, si quis aquam in vase vitreo soli aduerso admoueat. vis enim radij solis lucido illo aquæ & vitri coacta, & conferta: atq; in angustum quidem transmissa, & adiuncta materiæ, facile ignem concipienti, simul parit ignem, & aperte suadet non volenti contēdere, esse quidem solem speciem ignis, ex operibus verò splendidis ipsius creationis ipsum primum, siquidem natura ignis splendidior est omnibus.

Cum enim omnia alia elementa deorsum ferantur, solus ignis in ea quidem, quæ comburi possunt, insultat, fursum verò supra omnia fertur leuitate sua, aëremq; ipsum conuincit grauiorem esse, quia supra eum in sublime fertur, vt subtilior, tenuiorque appareat quam aër propter cognationem cum sole. Vnde Manichæus cum solem facit diuinum tanquam ex natura boni, videtur similem igni facere, immò talem quendam, qualis est ignis, introducit. Sol enim substantiæ calidæ, ab igne differt ruy *θεος*, efficiencia verò idem operatur, nisi mensura distantia ea, quæ sunt opposita à validiore iactu radiorum defendat. quinimmo omnibus animantibus, & stirpibus nocens existimaretur, nisi simul alia cum eo fabricator mundi ad auxilium fecisset, quæ faciunt, ne nobis, & aliis animantibus noceat; hæc autem sunt latibula, & tecta. stirpibus verò aquæ sunt auxilio, & flatus ventorum.

Quare qui definiunt esse quintum elementum solem, ne contra ea, quæ clara sunt, contentiosè disputent, nec vlla fides habeatur Manichæo scelestissimo, & in Deum blasphemæ, qui solem cum Deo confert, & ex substantia eius esse dicit. Omne enim, quod sub aspectum cadit, cum sit corpus, natura oppositum est inaspectabili, & incorporeo, cuius opus esse potest, & quidem opus valde mirabile, similitudinem verò nature nullam habere potest. Valde

Valde difficile esset enumerare, quæcunq; impia hic planus li-
bris suis inseruit. vituperans enim res omnes tanquam malas, fru-
ctus etiam terræ tanquam nutricios materiæ accusat. ac solem qui-
dem admiratur, & ex bono esse decernit, quæ verò alit calore, stirpes
dico, & femina, non pudet acerbè vituperare, quæ quidem sine sole
qui à Deo factus est, omnino non consistenter. Sicut enim nihil
iuuaret sol, nisi imbres arbores irrigarent, & viles venti perflarent,
sic imbres, & alia sine sole nihil iuarent.

Ille igitur etiam hic vehementer secum pugnat, accusans gra-
uiter, & ad nequitiam referens fructus terræ à sole alioqui auctos,
quem valde admiratur, & honorat. imbres dicit esse superfluentias
præsidum materiæ, qui ex amore laborant aduersus potestates boni,
qui cum ita laborent, sudores eorum esse definit, id quod in eis, vt
ipse putat, abundat, & superfluit.

Nititur etiam docere, superuacaneos esse imbres in mare, &
in loca sola, & quæ non seminantur, effluentes, tanquam adue-
nerit ad ratiocinandum diligenter contra Deum, quasi frustra, &
profusè, ac prodigè aquas consumat, qui præsumma amentia
non videt, quid Deum deceat. Quòd si Deus inops aquarum es-
set, faceret diligenter vt accommodate ad vsu, & necessitatem
effluerent. Sed quia diues est, & tam diues, quantum nemo oratio-
ne consequi potest, hæc ipsa abundans imbrum effluxio demon-
strat mare, ex quo aquæ in aërem feruntur, per imbres irrigare. so-
litudò verò, & locus, qui non exceipit semen, necessario pluui-
am accipit ad suppeditandum fontibus, & aliquando iter facien-
tibus, vt inueniant aquas collectas. Denique vt terra expers plu-
uiæ sole arderet, non sanciuir: vt plurimum enim aut per flumi-
na, aut per imbres vniuersa terra rotam à Deo accipit.

Sive igitur non pluat, præsto est Manichæus & qui cum se-
ctantur, ad blasphemiam Iudaicam; siue pluat, non definit inaniter
accusare, & reprehendere Deum. & panem si in manus ad vescen-
dum sumant, primum discipuli blasphemiz Deum maledictis inse-
ctantur. atque ita ingrati satiantur. & quasi nihil fructus ex crea-
tura perciperent, linguam soli in eam acuerunt, immò in aucto-
rem eius, & tanquam inimicissimi Dei, ea, quæ sunt creata,
participant, idq; succentes, quod eis indigent.

Procreationem liberorum contumeliose vituperant, volentes,
vt corpora sine ea miserentur, qui serui quidem sunt necessariz sue-

cessionis à Deo sancitæ, sed non voluptatis, inimici autem per omnia veræ, & germanæ virtutis, ac pietatis, tanquam accusantes humani generis perpetuitatem, & volentes alicubi sistere processum eius naturalis, sancientes legem Deo, & bonitati eius succensentes, quæ eorum blasphemiam patienter tolerat.

Cum alioqui naturalis quidam appetitus concubitus ob eam causam corporibus constitutus, & ordinatus est, ut animalia ferè necessitate motuum naturæ ad efficiendam successionem ferantur, sapientia infinita creatoris qui hoc statuit, etenim quia laboriosi sunt partus muliebres, laboriosæ item viris & fœminis educationes liberorum, valde autem necessariae successiones, appetitus quidem naturaliter mouet, & quodammodo vim adhibet, ratio autem sancte demonstrat præstabiliorem esse successionem voluptate, & extraculpa est voluptas corporum, si quidem rationem, & legem auctoris sequatur.

Qui autem sapius voluptatem capientes, opus quod inde necessario prouenit, odio habent, & mandant sic committere corpora præter edictum, ut conceptus concludant, & eiciant, & pariter tampestuosos & maturos non expectare, quippe cum hoc solum sit graue, & difficile, hi inquam, qui inimici naturæ excitati sunt, & insanire contra Deum vniuersi didicerunt, Quare, inquit, insita est corporibus libido corporum commiscendorum?

Sed quomodo esset in hominibus decor pudicitie priuata, nisi natura esset quod titillaret, & ratione coerceretur? vbi esset apud mulieres virginitas, aut apud viros intractatio nuptiarum, nisi ratio amorem sanctitatis haberet, quæ naturaliter certans eos, qui recte cupiditatem insitam reprimunt, & domant, victores declararet? idque non ad contumeliam naturæ, sed ad exercitationem tolerantie, & sanctitatis? sic sane cibis, & potionibus delectamur, non criminosa voluptate fruente, naturalis enim hæc est, & tamen ieiuniis nos exercemus, non quod est supra naturam contra naturam exercentes, sed tolerantiam amplectentes, & Deum per humiliationem placantes, & propitium reddentes, nunquam exercitationem ieiunij susciperemus, nisi fames esset in corpore.

Vbi que igitur appetitus acciscit laudem & moderati vsus ciborum, & abstinentiæ pro viribus, non enim vsus eorum, quæ secundum naturam sunt, peccatum parit. vini quidem moderata potio salutaris esse potest, vitium verò ebrietatis per intemperantiam introductum.

Similiter vsus cibi secundum naturam moderati culpa vacat, gula vero arguitur, & reprehenditur propter nimium, & quia est preter rationem. sic etiam vitæ legitimo, & moderate appetitu miscendi corporis, omnino caret crimine, præter legem autem, & immoderate vitæ crimen affert incontinentia. Manichæus igitur, & eius asseclæ nihil ratione perspicientes, omnia furenter contumelias affecerunt, tanquam omnis cupiditas sit mala, cuius quidem modus, & temperamentum legitimum extra culpam, & crimen est, abstinencia vero pro viribus spectata laus est admirabilis virtutis.

Si enim quis abstinens laudabilis est apud Deum, non male in potestate eius est, id cui abstinencia officium est perfecte virtutis, maxima enim iactura fieret, si in potestate eius non esset, tanquam non posset edi virtus per abstinenciam, nisi enim contrarium fieri possit, non potest fieri malum. neq; rursus fieri potest bonum, nisi possit malum, ut sæpe demonstrauimus. Manichæus autem bonum, & virtutem in honore, cum potestatem, & libertatem vituperat.

Præterea non pudet dicere animatos esse lapides, & introducere omnia animata, & quæ manifesta sunt inanimata, tanquam illa virtus boni in lapidibus etiam contineatur, qui vsq; à Deo quod ab ipsis honoratur, ad ludibrium, & vilitatem deicit, ut naturam boni in lapidibus inanimis ligatam esse dicat. affirmare autem sic se habere ista, quæ dicit, quæ in sanæ iudicium esse dicitur, si enim in lapidibus continetur, quod à Deo missum est, iam vicit nequitia, contra ligato, quod ad ligandum venerat: dicit animæ lapidum, & lignorum iudicium esse sonum in aëre lapidis, & virgæ, tanquam audierit aliquando vocem ipsorum articulata.

Est autem apud nos etiam cogitatio, & sermo animæ, qui nequaquam auditur, quod enim auditur, percussio aëre per instrumentum corporeum, auditur, quod quidem absq; motu rationis in animantibus, ratione carentibus inueniri potest, quæ clamant quidem, sed non articulate, quia ratione priuata sunt.

Est autem proprium corporis licet sit inanimatum, percussio aëre sonitum reddere, quod enim caret corpore, non reddet vocem, quæ audiri queat, quia non percutit aërem, cum sit ab instrumento percutiente liberum.

Quamobrem incorporeæ potestates inanimæ videbuntur, quia nihil quod sensu auditus percipiatur, ab eis ad nos fertur, quod igitur oportebat fieri iudicium corporum profus anima carentium.

ICOMISU
om. 10
SIV
27

vt quæ necessario aërem pulsant, (hoc enim corporis est, non animæ) hoc accepit Manichæus tanquam signum animationis. hinc etiam est, quod grauitèr accusat eos, qui mactant quadrupedes, & volucres, quæcunque homines ad vescendum adhibent, tanquam hæc etiam illa virtus boni animæ, in eisque contineatur. Sic studet, vt modis omnibus contumeliose vituperet, quem bonum scilicet appellat. interrogandus quippe est, cuius pro curatione tradita sunt hæc à principio hominibus ad vescendum? an nequitia tanquam contumeliose in bonum? at non fuit illa tanta rei conscientia, vt quæ cognitionem non habuit, non enim alius creator mundi fuerit; neque Deus, vt ait, creauit, & virtutem ex propria natura produxit ad correctionem materia.

Extiterunt igitur omnia animalia volente eo, qui creauit, & quæ ad alendum homines idonea sunt, & quæ non nemo igitur alius procurauit, vt hæc hominibus in cibum, & alimentum adhiberentur, nisi qui ea creauit. non enim vniuersa natura, quid sibi vtile esset, cognouisset, nisi qui eam fecit, sic sanxisset. Ex quo continuo factum est, vt hæc fuerint diuitiæ natura, quippe cum nunquam earum vsus deficiat, & quo magis quædam vsu consumuntur, eo sunt diuturniora. ac partim quidem alunt homines, partim vestiunt, & alia alios vsus præbent, facta homini serua à creatore. vnde subiecta sunt ei etiam, quæ sunt vasta mole, mansuetè obedientia. & quæ in aëre, artificio rationis ad nos trahuntur, & quæ in aquis, educuntur, atque ea magis, quæ vtilitatem hominibus explent. Sic patet, non homines sibi per vim animalia ratione carentia subiecisse, præter voluntatem eius, qui ea creauit, quin potius lex creatoris hæc eis subiecit.

Dicit etiam Manichæus impium esse bouem arationi terræ applicare, ne anima à Deo missa, valde seruitute pressa videatur. & quomodo agricultura sustentari posset? quomodo durans genus hominum perseveraret? sic Manichæus omnia præter communes notiones contra creationem variè furens finxit. Serua enim hominis naturaliter mansueta animalia facta sunt, & vsui eius destinata. non mansueta autem alia ratione serua, præter causam dictam, vt homo ratione in omnia animalia ratione carentia dominaretur Deo ob varias causas id procurante, alioqui non Leo tantum fera fortissima, aut aliqua alia huiusmodi bestia, aut serpens hominem vinceret, sed culex etiam, aut aliud ex minimis, verum natura ferarum aliter etiam quam

quam dictum est, ad aspectum, & experientiam hominibus diuersis de causis necessaria est.

Sed quia ad singula, quæ ille nugatur, & fingit, respondere & occurrere delirum esse videtur, contemplandum est intelligentiam sine disputatione, quomodo vnus verbo omnia aptata sunt. Vna lex creatoris in omnibus dominatur, & nihil in rebus pugnat, neque belli iudicium, vel dissensionis in creaturis apparet, quin potius omnia (homine quidem peccante) pacem inter se habent, vt quæ ab vno pacis, & quietis statutum acceperunt, à quo hoc ipsum, quod sunt, à principio habent. conspirat enim cum rebus quæ in terra sunt, cælum pluens, cum tempus postulat; ac rursus pluuiam sustinet, cum opus est solo calore ad maturandum: sol autem suo circuitu lege auctoris constituto efficit tempestates, nunquam eas commutans, quin immò vnum ordinem earum immutabilem tenet, perseveratque in natura varietas, atque vna & eadem summa conspiratio supra & infra cernitur. nox autem omni sæculo permansit sine inconstantia aduersus diem, non motu fortuito, & carente ratione dici succedens, sed sapientia auctoris addendo, & subducendo temperata, idque non alias aliter, quin potius manifestum, ac certum est tempus accessionis; manifestum item & certum tempus subductionis. rursus sol non grauatur nocti succedere; neque contumeliam ducit legem creatoris, sed potius more probi serui, confecto sine cessatione vlla cursu dici, recedit, vt ei lex imposta est, diligenter se abdens, vt nox spatium sibi dimensum recipiat.

Quid verò de terra, & mari dices? quomodo ambo terminis circumscripta sunt? licet videre mare fluctibus elatum, lege autem ab impetu prohiberetur, & vi ventorum impulsurum in terram, metu autem legis retrosum reflexum. quamuis non murus adamantinus auxilio est ei, ne mare effluat, & inundet terram, & non obediatur auctori suo, quin immò satis est propugnaculum terræ aduersus mare verbum eius, qui fecit, coërcetque; arena, quin potius lex cohibet & foris flatus ventorum violentos, & intus fluxionem aquarum, vt nullam partem terræ inundet aqua maris. & creature quidem amicæ, & tanquam inter se germanæ vnum verè auctorem sibi ascribunt, ac profitentur. Quis enim vnquam historicus scripsit, in cælo motum stellæ in stellam factum esse? aut in terra animalia alterum genus oppugnasse, vt ipsum delerent, aut ipsa contra delerentur? sed potius quæcumque aliud in aliud incurrunt, & inuadunt, sapientia creatoris

toris statutum est hoc; ut quæ abundant, consumantur; quæ & esse
& consumi, vtrumq; hominibus prodest.

Si quis autem ad ipsa principia corporum consideranda veniat,
& quatuor elementa contempletur, quæ in admodum eorum conspi-
ratio, ac contentus ex contrariis pendat, magis stupebit consensum
rerum, ut quæ ab vno, & solo hoc ipsum, quod sunt, habeant in his e-
nim quatuor elementis, id quod contrarium est, amicitia causa est:
& quod in eis natura pugnat, summam pacem facit. quæ quidem
quatuor numero sunt, vnum verò conflatur, ac conuersus, quin potius
us se ipsis inter se indigent, ut sint; & ipsa natura contrarij se vicissim
adiuant; & in se ipsis inter se abdita sunt, & per se ipsa inter se appa-
rent. & ut paulum dicam, neq; calidum frigidum frigore frigescit, nec
humore humidi extinguitur, neque siccum ab igne combustum est:
nec ab humido humore perfusum. ex his enim inter se constituta sunt,
& consistunt; & in se ipsis mirabiliter insunt, ac putabis quidem so-
lum ignem esse, non tamen absq; humido, & sicco, quibus quidem
alitur, & splendet. Sicut alia in se ipsis inter se insunt, tactu tantum
contrarium indicantia, sic tamē sibi inter se amica, ut nullam discor-
diam habere videantur. Hæc autem silentio prædicant admirabilem
vnius ingeniti sapientiam, à quo facta postea concreta, ac mista, sunt,
non enim corpus ex vno quopiam & simplici elemento fieri potest.
mixture enim & concretionem constat corpus, quæ autem con-
cretio, ac mixtio esse possit sicci tantum? quæ humidi solum?

Igitur necessaria est varietas ad mixturem corporis, necessaria
item natura contrariorum, quæ in auctoris admirationem ad coag-
mentationem vnius urget, quæ quidem non primum per se sola con-
stituta sunt, atq; ita coierunt ortum pariter inter se capientia; & si-
mul ut facta sunt, sensibus sunt diiudicata. Cum enim corpus
per se extitit, ratio & mens coniuncta, & concreta, sensu discer-
nit, quamobrem natura contrariorum postea deprehensa est sensu
corporis, quod ex ipsis concretum, & temperatum est. quæ quidem
non prius sunt, quam corpus ipsum, sed simul cum eo incipiunt esse.
Quis digne, ac meretur, admirari potest potestatem creatoris, & con-
cordiam, ac concentum creaturarum? quàm in pace, & sine pugna o-
mnia, excepta iniustitia hominum.

Permanet igitur ac perseverat omnis fabrica in suo & ordina-
to motu conseruans in se immutabilem legem auctoris. æquis ve-
lit, si sensus animæ sanos habeat, cum hæc ita sunt, & infinita alia, quæ
omnium.

omnem mentem superant, aliud principium cogitatione fingere, & hoc soli Deo ingenito opponere: concors enim, & consentiens principium somnare superuacuum est, cum vnum sufficiat, contrarium vero suspicari, furiosi prorsus est, cum vniuersa inter se consentiant, varietate quidem ornata, in quibus sapientia veri auctoris factum est, veritas, & tranquillitas cum austeritate appareat, quia omnis suauitas nimis mera, nocens est, & ratione aliena: feneritas vero, & austeritas sola, suauitatis expers, ad feritatem & inhumanitatem spectat. Vtrumque autem corrigit, & delectat, exhilarat, & deterret. promittit suauitatem, & minatur terrorem. proferendit spem donorum, & substendit periculum suppliciorum, ne ratio eorum, qui in terris versantur, mollicia, & laxitate propriarum rerum in ignauiam demergatur; neque perpetuo metu percussa caeca fiat. Sed

potius ex vtraque parte & ad timorem,
Dei & ad virtutem instituat.

Finis libri secundi.

PRÆ.

ICOMISU
SIV
27

PRÆFATIO IN
LIBRUM TERTIUM
TITI BOSTRENSIS CON-
TRA MANICHÆ-
OS.

Væ superioribus libris tum ex rebus ipsis, tum ex communibus notionibus dicta sunt, fortassis omnium, qui extra ecclesiam sunt, mentem munire possunt, ut blasphemiam Manichæi in auctorem uniuersi non admittant. Quia verò aliam venationem contra eos, qui intra Ecclesiam sunt, grauem quidem illam & periculosam meditatus est, quædam in scripturis sanctis dicta ad suam falsam doctrinam per vim detorquens, tempus est, ut ex diuinis scripturis confutationes contra eum agitemus, ad muniendum eos, qui ipsis scripturis sanctis credunt, qui absurdis, & improbabilibus earum interpretationibus interdum ab illo decipiuntur. Vario enim fallendi artificio errorem, quem adiutore diabolo ex cogitauit, firmare nititur. apud Gentiles quidem non refellens illorum dogmata, quæ verò minima mala sunt, in maiorem molem impietatis extollens, peruersiorem Hellenismum introducit.

Quibus serè ad omnia consimili opinione malarum, & falsarum doctrinarum circumuolutus, accessionem fictionum suarum immittit. apud Christianos verò, scilicet quæ Christianorum sunt, aggressus, & probabilitate nominis Christi, & verborum scripturæ,

ra, & modestia specie lupum quidem qui est ipse, intus tegit, pellem vero ovium extrinsecus indutus, efficitur falsa stella gregi. arguita imprudentioribus, & minus cordatis nocet, cui propositum est, impietatem maxime omnium novam tum à se, tum ab aliis colligere. Ut autem nullus Christianus novitatem eorum malorum, quae collegisset, expendere saltem, & considerare aggredieretur, Paracletum se appellavit, vsu nominis, quod non solum supra hominem, sed supra Angelum est, fallaciam suam tegens, ac dissimulans, ut auctoritate appellationis probabili, homines alioqui stulti, nullo adhibito iudicio, quae dicit, amplecterentur. aliquando etiam tanquam Apostolus Iesu Christi, barbaris genere, idem genere & mente barbarus impietatem per epistolas tradit. sed de his postea.

Ex scripturis, quae sunt veteris testamenti, illas ascribit Nequitia, quam vocat, legem scilicet, & Prophetas. euangelia vero & reliqua novi testamenti à Bono data esse dicit, ut putat. sed nec haec quidem iste inuentor blasphemiae affirmat esse ex toto à contrario Dei vacua & pura, sed esse in his multa à materia, quam vocat, admista, oportere quae his ablatis sola relinquere, quae ad partem boni reputat pertinere.

Sic correctionem Sanctarum scripturarum, ut opinatur, solus aggrediens, & hac potissimum ratione ausus videri paracletus, plurima quidem tollit, pauca vero novi testamenti relinquit, quae concantum, ac concordiam cum cognatis sermonibus desiderant.

Putat quidem omnem blasphemiam eis imposuisse, ut qui illa solum reliquerit, quae ad illa monstra, quae fingit, trahi possint, nihil vero minus etiam haec ipsis amentiam, & furorem summum coarguant, ut iuvante Deo aperte disputatio cum in eis verfabatur docebit.

Ostendendum igitur primo est quam dementer in sanctas scripturas veteres blasphemus est, consentiens hactenus cum se anti-

Q

quio.

quioribus, viris pravis, & ab Ecclesia eiectis: impietate vero omnes illos superas. Si igitur sicut Gentiles historiis scripturarum penitus non credunt, sic etiam ille non credens scripturis, nequaquam, aut fortuito facta esse, quae in eis narratur, diceret, neque nos quicquam contra eum de his disputarem: nec ipse maiorem confutationem per hoc subiret.

Sed quia veritatem Dei in eis fuisse attestatur, causam vero horum esse ait nequitiam, quae nihil est; Age, doceamus nunc, quomodo magna opera, ac magis admiranda nequitia, quam ipse accusat, attribuit, quippe qui caeca ratione non intelligit admirabiles Dei creatoris universorum gubernationes, ac providentias, quae in historiis feruntur.

Sic igitur ad verbum siue ille, siue alius quispiam eius discipulus, qui caput inscripsit de prima formatione humana. Quia cognoverunt magistratus materiae, quod si omnino pars luminis, quod in eos incidit, omnino auferretur, mors eis advenitura esset, machinati sunt descensum animae in corpora, quae quidem ne illo modo rediret, unde descendisset, ipsi curarent; reversa vero, ut non reperiretur digna habitatione supera, repote fecerunt carnem inquinatam, & pollutam.

Et Paulo post: Quamobrem unusquisque eorum, qui sunt magistratus materiae, sicut diximus prius, propter motum factum, & propter eum, qui primum apparuit ad redemptionem animae, ianua primum aperta, praeter terrorem invidiam dimissa virtute, quae in eo erat, formavit se ipsum ad venandam animam, & imitationem sui fixis in terra, coegitque animas delinitas, ut difficile ab ea imitatione abstraherentur.

Ac primum quidem Adam ab eis formatus, ac factus est instrumentum cupiditatis, & esca animarum e caelo descendentium, & Machina ad trahendum eas in corpora. Primum autem considerandum est, quantum sapientiam opinione sua asseribit, & attestatur magistratibus materiae, quam omnino de ignorantia condemnat, & vituperat,

superat, tanquam machinatis per carnem descensum animæ ad eos, ne priuarentur lumine eis admisso, qui rursus redire animæ non scernerent. Sin vero rediret, indigna superna habitatione tanquam fordidus carnis polluta declararetur, quasi non posset Deus animam à se creatam integre seruare vultus Machinis magistratum materia. Ac de his quidem adhuc dicere an non est ridiculum?

Quia vero ait, primum, quod magistratus materiae formatum, esse Adam instrumentum cupiditatis, & escam supernarum animarum, didicimus hinc clare eum dicere, esse hominem formatum à materia, quæ minime est, qui materia, & nequitia vbiq; plus tribuit simulatione accusationis. nunc autem ipsam dicit hominem fecisse animal omnium animalium, quæ in mundo corporeo sunt, praestantissimum, ac maxime regium, & potestate ratione præditum, & admirabile tum ratione natura, tum institutis, atq; exercitationibus. Questionem autem ponit de vniuerso mundo, quare factus est?

De homine autem, dum nititur demonstrare, non esse à Deo formatum, mouet alias questiones dementes. Quomodo, inquit, dedit Deus Adæ mandatum? alterum enim ex duobus necesse est, aut cognoscebat, quod transgressurus esset, & sic non solū frustra, & inaniter dedit, sed ipse est in culpa, & reus peccati illius; aut si dicatur ignorasse, necesse est dicere, Deum ignorantia præditum esse. ut iam mandatum quidem à nequitia, ut opinatur, datum fuerit ad insidiandum homini, & non ad alium usum. adiutum verò magnopere fuisse, & liberatū hominē, cum credidit consilio serpentis, quem angelum Dei esse decernit. cæcus enim, inquit, erat. cum autem gustasset vitium, cognouit se esse nudum, & tegumento inuēto usus est; cognouitq; bonum, & malum. Sic magnam cepit utilitatem.

Quomodo, inquit, Deum decet, ut dicat; Ecce Adam factus est tanquam vnus ex nobis sciens bonum, & malum. nunc autem ne forte mittat manum suam, & sumat etiam de ligno vitæ, & comedat, & viuat in æternum? Si enim poterat recuperare immortalitatem, inuidia fuit, qui ex paradiso vitæ cecidit, & à participatione ligni vitæ exclusit, quo participato semper immortalitatem habere poterat.

TITI BOSTREN-
SIS CONTRA MANI-
CHÆOS LIBER
TERTIVS.

Postquam autem de principio breuiter differui-
mus, pertractemus quaestionem de lege. decre-
uerunt enim amplecti euangelium, legem, verò,
& Prophetas reprehendere studuerunt. ac to-
tum quidem vetus testamentum calumniati sunt,
Euangelia verò honorare se suspicati sunt, ho-
norem potius Euangeliorum simulantes, vt esset simulatio inuita-
mentum eorum, quos deciperent. nec enim q. assentiuntur euangelii,
honorare se euangelia consistunt. quin potius quia honorant no-
men Iesu, fingunt honorem euangeliorum. oportebat autem eos, si
quidem euangelia honorabant, non circumcidere euangelia; non
demere de euangelii; non alia apponere, neq. verbis, & propria sen-
tentia euangelia adscribere. nec enim eorum lingua hæc euangelia
habet. & eorum lectionem prætermittunt. adscripserunt itaq. quæ-
cumq. voluerunt; & detraxerunt, quæcumq. iudi cauerunt. & postea
nomine appellant euangelia, qui corpus euangelij non seruauerunt,
sed potius aliud corpus litterarum, quod vsque ad nomen tantum
euangelij pertingit, propria voluntate fecerunt. plus enim quam
Gentiles euangelia inhonorauerunt; illi non recipiunt, & non reci-
piendo non corrumpunt, sed solum reiiciunt; non tamen calcant
litteras. hi vero cum recepisse videbantur, calcauerunt, insultarunt,
& adulterauerunt litteras; & quod præstigiatores, & improbi faci-
unt, fecerunt. illi non crediderunt solum, & quibus non crediderunt,
de eis à se differi non patiuntur. hi vero in medium prodeuntes co-
nati sunt concentum soluere; modulationem doctrinis artifi-
cio fabricatis tollere ausi sunt, præparato nomine euangelij, vt esset
fallacix

fallaciæ causa. si enim euangelium cognouissent, legem non ignorassent. quod si legem ignorauerunt, quomodo Iesum receperunt? sine lege enim Christus non recipitur. nam qui finem desiderat, principium inuestigat. contra verò, qui est principij contemptor, vanus est, vane loquitur, non potest in finem euadere.

Si autem finis legis est Christus, frustra laborant, qui legem fugiunt, & cognitionem Iesu se habere profitentur. Nisi lex loquatur, Dominus non agnoscitur. taciturnitas enim legis, ignoratio est prædicati. rursus vero cognitio legis, noticia est prædicati. si enim Moysen audirent, crederent in eum, qui venit. Sane quidem neque suscitatio creditur, nisi lex fidem faciat audientibus. Et si quidam dicat, Mitte Lazarum, vt nunciet fratribus meis, ne & ipsi veniant in hunc locum tormenti; & respondente Abraam, Habent Moysen & Prophetas, dicat, Nisi quis ex mortuis resurgat, non credent; audiet tamen iste, si Moysen & Prophetas non audierunt, neque si quis à mortuis resurgat, audient. O rem miram! neque si quis à mortuis excitatus nuncium afferat, ei creditur sine lege, & Prophetis. immo neque Dominus Iesus Apostolis apparere voluit transfiguratus, nisi adhibitis lege, & Prophetis. & qui potuit testimonium à patre ferre, non in honorauit consortionem Sanctorum, quin potius eum vellet certissimam fidem in conspectu Apostolorum facere, quod in montem eos adducebat, & transfigurabatur, ostendebat Moysen, & Eliam, vt testimonio esset consociatio sanctitatis illorum. & vt is, qui Iesum recipit, socios eius ne dedecoret; ne si eius stipitatores, & ministros paruis faciat, regem ipsum in honoret.

Denique tantam curam legis, & Prophetarum Saluator habuit, vt nihil ex lege non perfecit; omnia autem, quæ scripta erant, patrauerit, clamaretque; Nō veni soluere legem, sed adimplere: ingredere autem in templum, & turpes inde administrationes domus Dei eiecisset, vt reddens domum puram, re ipsa plenissime persuaderet se suorum, ac paternarum rerum procuracionem suscipere. Clamat enim, Domus patris mei domus orationis vocabitur, vos autem fecistis eam speluncam latronum. & quia sunt infinitæ scripturæ, quibus illorum absurda opinio redargui potest, nos ne prolixè scribentes librum in longum producamus, permittemus aliis vt verborum analogis, nos autem breuitate vsi ad ea, quæ contra scripturas dicunt, pergemus. recipientes euangelium non recipiunt legem. quia non totum & integrum euangelium recipiunt; alioqui legem reciperent, si uni-

Qui enim analogis verborum id est, communi

Ubi cau-
ponantur
euangeliū,
qui in fa-
bulam il-
lud ver-
vunt, &
cogitata
sua cum
gratia mi-
scent. Sic
Theodor.
2. Cor. 6, 2.
interpre-
tatur cau-
ponari
serbum,

si vniuersum euangelium tenerent. nunc autem primo cauponati euangelium, consentaneè legem non recipiunt. Conuincuntur igitur non tenere legem, propter latrocinium in euangelio. Si autem euangelio testimonium tribuunt, & legem non honorant, testimonium inhonorant. non iam enim est hoc legem inhonorare, sed potius non credere testanti. ac si vnum quidem euangelium testaretur, aliud vero taceret, & vnius tantum dedecoratio esset, non tacerent alia euangelia, quæ dedecorationem vnius communem ducerent.

Si verò Marcus ait principium euangelij Iesu Christi, sicut scriptum est in Esaia Propheta, Matthæus autem, liber generationis Iesu Christi filij Dauid, filij Abraam; & hic quidem progenitorem Iesu secundum carnem scit esse Abraam, & Dauid honorat, coniungit euangelium cum lege, & legem cognouit esse principium euangelij, fatetur verum saluator, cum ait; Qui vos spernit, me spernit. nõ enim vsq; in legem euadit dedecus, & ibi residet, sed in ipsum Saluatorem redundat. A Iudei qdã audiant, si Moysen audiretis, audiretis vtiq; me; de me enim scripsit ille. Manichæi verò audiãt: si euangeliũ audiretis, & legem audiretis, de lege enim scripsit euangelium. Verum Iudæi quidem velo oculis adhibito, neq; legem intellexerunt; neque nunciatum agnouerunt. Hæretici verò oculos habent cæcos, & aures surdas. Quia non introspiciunt in euangelium, legem oppugnauerunt. Ioannes enim clamat: Fuit homo missus à Deo, cui nomen erat Ioannes; hic venit in testimonium, vt testimonium perhiberet de lumine. cognouit testem, & cognouit de quo erat testimonium, & testem præscribit inquit: Lex & Propheta vsq; ad Ioannem. Ioannes igitur testatur; & lex testis est; & testimonium legi perhibetur.

πρωτοε-
φα.

Eadem
voce pa-
tri scilicet,
quia Da-
uid patrẽ
Christi vo-
cauit sicut
Matthæus.

Vide, non credere testimoniis, quantum absurdi afferat. atq; hi qdã cum talia dixerint, neq; Lucas silet eadem enim voce vsus est, & aliis euangelistis consona loquitur. narratque qdã Gabriel qdã apparuit Mariæ, & cœlestẽ salutationem ei attulit, inquit: Ave gratia plena, Dñs tecũ; quæ cum audisset, turbata est in sermone eius, & cogitabat, qualis esset ista saluatio. & ait angelus ei: ne timeas Maria, inuenisti enim gratiã apud Deũ: ecce concipies in vtero, & paries filiũ, & vocabis nomen ei⁹ Iesum. hic erit magn⁹, & filius altissimi vocabit. & dabit illi Dñs sedem Dauid patris ei⁹, & regnabit in domo Iacob in æternũ, & regni ei⁹ non erit finis. Honorat Dauid, & pater eius esse conceditur, & stat ac durat principat⁹ eius, traditurq; Dño, & finẽ non habet, cuius gloria perpetua est. atq; hæc qdã sunt principia euangeliorũ. oportebat

tebat enim, vt ex principiis sermonē texeremus, post quē, q. ponē gra-
diatur, consecutionem, & concentum sermonū ex vniuersis euange-
liis intelligat.

Quia verò etiā Apostoli ministri euangelij stylū euangelicū seruāt,
& Paul⁹ quoq; eū nouit, & ministeriū passionū suarū in parte euange-
lij metū. ait enim: Secundū euangeliū meum per Iesum Christū. nos
neq; principia Apostoli pretermittimus. quin illa cōmemoremus. vt
oēs scripturas, & principia scripturarū percurrētes, vna carū voce le-
gē dispensemus. Scribens igit̄ Hebræis sic ait. Multifariā, multisq; mo-
d̄ olim Deus loquens patribus in Prophetis, nouissime diebus istis lo-
cut⁹ est nobis in filio, quē cōstituit heredē vniuersorū, p. quē & sēcula
fecit. hoc in loco patrē filij cognouit, & patrē filij cognoscens, nō par-
tit̄ rē. nō tacet de antiquis, nō adscribit alios Prophetas, sed Deū Pro-
phetarū, & patrē filij. Paulus non partit⁹ est, neq; diuisit; immo totū
predicat, illū q. dē à Prophetis adoratum, hunc vero partū editū, atq;
huius q. dē patrē, q. illos habuit adoratores, & sibi supplices. cui enim
supplices sunt illi Prophetæ, hui⁹ fili⁹ est Christ⁹. Si autē filiū honoras,
eos verò, q. patri supplicant, accusas, & conuitiis insectaris, ore effers
quæ vis, succenset filius, nō patit̄ cōtumelia patrem affici. Si enim pa-
ter filij inhorationem suam ducit, quāto magis filius contumeli-
am patris vilitatē suam esse reputabit?

Sed vt sensim pergentes, paulatim ad erubescendū cōpellamus, sic
aggrediemur argumētari: Si Dei est lex, quare legē nō tenēt? Sin verò
legē criminari, cuius verba, ac vox lex est? cuius potestate, quæ scripta
sunt, locuta est lex? Hic partit̄ sūt hereses; nec iā vno modo sermoci-
nā, sed sibi repugnātes. ac Valentiniani q. dē sic; Manichæi verò aliter.
secus Marcion. Spūta nō verba testimoniū sunt contra legē. Valenti-
niani q. dē, iustus, inquiunt, erat Deus legis, & cū iustus esset, non erat
pater filij. Iesus, inquiunt, bon⁹, bonus autē & pater, ac pater q. dē bo-
nus, & bonū, q. genitū est; Deus verò legis iustus. taliter differētes nō
intellexerūt, qualē habitudinē habeat iustū ad bonū; neq; de eo cogi-
tauerūt. cū autē huiusmodi cogitationes cōcipere nō potuerint, hoc
solutū eos interrogemus: Si iust⁹ est Deus legis, & nō est pater filij, nō est
iust⁹ Iesus, quomodo iustitiā à filio req̄rim⁹, si non est genitus à iusto?
Quomodo iudicat? Quomodo iudicio decernit? Quomodo cōmil-
sum est ei à patre tribunal? Quomodo vnicuiq; reddit secundum o-
pera sua? quomodo verum est quod ait Paulus, his qui secundum pa-
tientiam boni operis gloriam, & honorem, & incorruptionem qua-
runt, vitam æternam; iis autem, qui sunt ex contentione, & qui non

ICONSU
m. m.
SIV
27

acquiescunt veritati, credunt autem iniquitati, ira & indignatio, tribulatio, & angustia in omnem animam hominis operantis malum? soluta enim sunt & euauerunt hæc verba, si definitio iusti non accommodatur, & redditur filio. Si autem iis, qui deliquerunt, constitutum est supplicium, & iustus qui præest, supplicium metitur, contra vero honores, & munera seruantur bene meritis, & honor delictu, ac diiudicatione iusti ponderatur, quomodo non discindunt, & comprimunt petulentiam? Si autem talis quidem est vnigenitus, pater vero non est talis, non iam ex simili simili genitus est. non iam est imago eius, qui genuit; non figura, non splendor. non iam qui videt filium, videt patrem, si non quæcumque habet filius, habet pater. & clamat saluator in euangelio: O pater iuste, mundus te non nouit, ego vero te noui. Quid agemus? terga demus verbo saluatoris, ne credamus scripto; aut habeamus in admiratione verbum, est enim verbum veritatis. Valentinus vero tanquam insanientes, & à dæmone actos extra conuentus, ac confessus sanctos, & Deum decentes collocabimus.

Sed quia aliquid indecorum nobis accidit, dum sermonem contra istos hæreticos longe protrahimus, cum nos negotium susceptum non eo trahat, reuocemus sermonem, & ad propositum, & institutum pergamus. His hætenus vtiliter consideratis. vt sermo de istis non omnino nobis præteritus sit. Tripartita enim nequitia contra legem locuta est, totidem ministris, & præfectis blasphemæ vsa, Valentino quidem ad minuendam, & extenuandam legem, & separandum euangelium; Marcione vero ad tradendum esse scripturam legis abortionem quandam; Manichæo autem ad mentiendum, esse legem cuiusdam mali, splendore carentis, & ex toto tenebricosi. talia enim agit, talia verba componit, vana loquitur; aures rudes & inexercitatas compositione verborum in admirationem traducens.

Quamobrem percontari oportet, si malus ille sine splendore, & totus, & ex toto tenebra, legem scripsit, quomodo non cognouit aduentum filij? quomodo eum adesse? Quomodo ante euentum rerum intellexit quæ Deus consilia ceperat, & prænucciavit ea, & prædixit? manifestæ enim sunt scripturæ legis, quæ à principio aduentum filij testantur. Si enim dicent contra ea, quæ in manifesto sunt, loquentes, non prænucciassent legem, neque Prophetas prænucciassent, redarguentur non à nobis nostris cōfutationibus, sed ab ipsis euangeliiis apertis verbis, cum vbique clamant, nunc quidem, vt impleatur

pletur quod dictum est per Esaiam Prophetam, nunc verò non veni solvere legem, sed implere. Si vero ex his conuicti, consentiunt, quid ad hoc respondebunt? si enim nemo nouit, quæ sunt hominis, nisi spiritus Dei, qui autem legem scripsit, nouit quæ erant in Deo, & sciebat, quæcunq; Deus volebat, & idcirco scripsit accuratè, & scienter, erat igitur ex Deo, & Deus, & in Deo. & ideo quæcunq; volebat Deus, locutus est, sciens quæ in Deo erant, & non ignorans. Si autem nemo cor nostrum nouit, sed solus nouit, qui eum fecit, & laetor cor nostrum alios, non potest tamen latere Deum. quæ autem volebat Deus, non ignorabat nequitia, sed sciebat, & hic quidem volebat, illa vero cognoscebat: quomodo non tribuunt nequitia magnam amplitudinem, quam non potuit calare Deus de consiliis, & voluntate sua? Quomodo non detrahunt Deo, qui non potuit calare nequitiam? ac ridemus quidem viros, qui cum aliquid contra hostes moliantur, & machinantur, consilium excogitatum in apertum efferunt.

Qui talia loquuntur, & huiusmodi sermonem ferunt, non vident facere se, vt ludibrio sit Deus, qui eum militet tanquam dux exercitus aduersus nequitiam, consilia sua non occulte seruauerit, ne nequitia patefierent. Quod si diuinæ & angelicæ potestates non possunt intelligere, quid consilii capiat pater, solusque filius intelligit, & enarrat, Deum nemo vidit vnquam, vnigenitus filius qui est in sinu patris, ipse enarravit: quomodo malæ potestates ea, quæ in Deo erant, cognouerunt, cum neq; diuinæ potestates hæc scire possint, nisi ea tradente, & enarrante vnigenito discant? Quod autem ipsa lex omnia, quæ ad aduentum eius pertinent, prius narret, Ecce, inquit, virgo in vtero habebit, & pariet filium. alius propheta non ignorat locum; & tu Bethleem terra Iuda nequaquam minima es in principibus Iuda. alius locum definit, vbi positus, cognouit bos possessorem suum, & asinus præsepe Domini sui. alius fugam in Ægyptum, & reditum ex Ægypto. Ex Ægypto vocaui filium meum.

Alius habitationem in ætate puerili. Terra Zabulon & terra Nephthalim viam maris vltra Jordanem populus, qui sedebat in tenebris, vidit lucem magnam. alius etiam præcursorem non ignorat. Vox clamantis in deserto, parate viam Domini, rectas facite semitas eius. Deniq; si quis vellet Prophetias ex lege colligere, totum euangelium componere videretur conscribendis rebus in eo gestis Propheticeis verbis, narrans studiosè, & φιλολόγως non sine spiritu eius disci-
 R plinas

plinas, eius doctrinas, eius baptismata, eius miracula, iudicium factum, perditionem iuda, quae in patibulo facta, fel, acetum in situ porrectum, ipsam sepulturam, & monumentum, descensum ad inferos, ipsam resurrectionem, & ad extremum assumptionem, tunc enim, quae superest, clamabit; Tollite portas principes vestras, & eleuamini portae aeternales, & introibit Rex gloriae; tunc adiunget hoc, quod à Dauid scriptum est: Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Si igitur Lex à Deo diligenter aduentum filij descripsit, & longinquo tempore antequam res euenirent, eas praenunciavit, non iam accusatur; non iam alteri adscribitur. Qui genuit, praedixit. Qui deliberavit, res dicto anticipavit. Deus genuit. Deus dicit: filius meus es tu, ego hodie genui te. Deus misit me. Deus per Moysen locutus est: Prophetam nobis suscitabit Dominus Deus ex fratribus vestris; ipsum audietis, quaecumque loquetur vobis. de iis ipsis omnibus Deus deliberavit; & cum deliberasset, non tacuit, consilium, ac deliberationem praenunciavit, per praenunciata fidem faciens. vocatur, inquit, nomen eius, magni consilij angelus, admirabilis consiliarius, princeps pacis, pater futuri saeculi. atque haec quidem confutatio sic habet.

Quia verò legem attribuunt malo, quid dicturi sunt, si quis eos percunçetur, si malus mala suadet; & non potest non suadere mala, si quandoque bona suadebit, etià bona consilia dabit? si enim dicat, aptum esse natura ad suadendum bona, ad dandum bona consilia, rursus definitione sua soluant. non enim iam malus est, quia bona dat consilia. Sin autem nulla bona voluntas, ac deliberatio à malo proficiscitur, cuius ordinis dicet esse illas suasiones, ac monitiones; Non fornicaberis; Non adulterabis; Non furtum facies; Non falsum testimonium dices. cuius ordinis dicent esse illud, quod scriptum est; Non facies tibi idola, nec vllius similitudinem, neque quaecumque in caelo, neque quaecumque in terra, neque quaecumque in aquis; cuius partis esse illa dicturi sunt; Non concupisces bouem fratris tui, aut subiugale, aut vxorem, aut omne iumentum? Si enim haec honesta, & diuina, atque amabilia esse dixerint, ipsae monitiones efficiant, ut se ipsi erubescant, quia amplitudinem eius, quae monuit, ignorauerunt. Sin vero dixerint praua esse haec, & in crimine, & prauum est non scortari, & prauum, ac vitiosum est non concupiscere aliena, & huiusmodi sunt, quae mala sunt, aduerte, qualia bona esse intelligunt. & quomodo prostitutores sunt voluntatum, & conciliatores idolorum, ac turpium cupiditatum inuentiones. Qui enim legem accusant, pro vitio à lege alieno obeunt legationem. Qui

ὁ πρὸς θεο-
μάρτυρ.

Qui legem, quæ voluptates tollit, quæ fallaciam euertit, quæ superstitionem extinguit, relegant, quid aliud faciunt, quam voluptates domum introducunt; & cupiditates accerunt? ut autem voluptas licenter in mentes irrumperet, legem ex habitationibus eiecissent, ne lege vsi, à lege pudore afficerentur. Sed quomodo lege eiecta aures suas venales præbent cupiditatibus. apparet lex esse interfectrix nequitia. hi autem indocte, & inerudite aggressi sunt accusare legem. ac lex quidem nequitiam odit, hi verò legem oderunt. euertit quidem superstitionem lex, hi verò audent legem euertere. opponamus igitur res. Si lex nequitia contraria est, hi autem legem oppugnant, succensent propter nequitiam, quia lex nequitiam criminatur. etenim quia non patiuntur, ut accusetur nequitia, idcirco legem ipsi accusauerunt, ut accusatio nequitia nullas vires haberet lege in crimen vocata. Si Lex idola tollit, & multitudinem deorum soluit, hi autem tela in legem torserunt, consentaneum erat, ut multitudinem deorum denunciarent. ut igitur multitudo deorum confirmaretur, legis præceptum apud eos vetitum est, quod ait: Audi Israel, Dominus Deus tuus Dominus vnus est, & diliges Dominum Deum tuum. & ne forte aspiciens in cælum, & videns solem, & lunam, & stellas, adores ea. Contra hæc verba tela lecerunt; contra hæc præcepta exasperati linguam tanquam gladium acuerunt. idcirco à dæmonibus aguntur; & omnia venerantur, nec aliud sciunt, quam omnia adorare. ac semper se humili sternunt, & mentem habeat elatam; errantq; ac vagantur sensu animi. omnia pro sua licentia verterunt in deos. vicerunt Gentiles & multitudine, & vanitate, Gentiles ex Gentilibus oriundi, & magnitudine flagitij Gentilium ignorantias illorum superantes.

Ne quis autem arte fallacissima studiosè & accurate vsus dicat, Simulauit lex, & quædam pulchra furata, tanquam sua protulit, cum vellet sua flagitia honestare, & partes honestatis inseruit studio obtegendi turpitudinem aliarum partium. Age excutiamus primò, vtrum aliquid absurdum, & flagitiosum apud Legem appareat. atq; ita flagitium istorum redarguatur. Secundo, si quasdam partes vitij vltiscendo dissipauit, reddens eos, qui credebant liberos ab omni parte vitij, non iam lex simulata apparebit, quin potius inimica, & hostis vitij, & nequitia. Tertio, si quædam honesta circumseminauit, & nõ omnem speciem virtutis cum littera legis coniunxit, ut quædam videatur scripsisse, plura verò reliquisse, habeat vim aliquam refutationis legis.

παρρησια
 ψωμστα.

legis. Sin vero vniuersa, quæ honesta, & decora sunt, omnino in litteris legis posita sunt, admitemur legem, & Dei legem confiteamur, dicamusq; sermonem Dei esse. in hos vero accusationem à lege transferamus, quorum sententia adulterina, & deprauata est. Quod igitur nullam partem vitij lex habet infeminatam, neq; partem abstulit aliam, & alij pepercit, sed potius pura est lex, & sancta, & Dei lex; Paulus clamat: lex quidem sancta, & mandatum sanctum, & iustum, & bonum. & scimus enim, quod lex spiritalis est. quod enim sanctum est, & spirituale, & bonum, ab omni turpitudine liberatum est, & nulla culpa in eo hæret, gloriaturq; virtutibus, & cum Deo loquitur. Sermocinatio enim cum Deo non patitur, vt alterius ordinis sit. Sed gubernatione Spiritus sancti temperatur. Deus enim spiritus est; & qui cum adorant, in spiritu, & veritate oportet adorare. Lex autem cum spiritalis sit, sermocinationem cum Deo parat. etsi potest spiritalis alia quidem iudicare, ipse autem à nemine iudicatur, quantum magis lex spiritalis potest quidem aliorum omnium sermones iudicare, ipsa vero à nemine iudicabitur.

Quod autem omnem speciem vitij sustulit, & nullam partem prætermisit, aut neglexit, sed potius omne genus vitij vindicauit, tollens & excindens illud, constat ex legibus ac regulis de vitio constitutis, cuius sunt species quatuor, imprudentia, intemperantia, timiditas, & iniustitia. siquid autem prauis legibus reuicisset, imperfecta esset lex. Sin vero vt omnes species nequitie præcideret, eas vindicauit, & retractauit, sequitur vitium à lege coerceri, & reprimi, quæ neque reliquias eius patitur. Vbi igitur valet, & viget lex, & suasioni nervos adhibet; ibi neq; humor vitij reperitur. vbi autem debilitatur, obambulat nequitia compilans, & depascens, licenter gradiens, & licentiam nata propter custodiam animæ neglectam. Clamat enim lex: Si populus meus audisset me, Israel in viis meis si ambulasset, pro nihilo inimicos eius humiliassem. Cum enim lex persuadet, nervos amittunt vitia humi iacentia, quæ nec animam ex aduerso intueri possunt. Si enim lucerna pedibus meis lex tua, & lumen semitis meis, omnis offensio sublata est, illuminato corde & splendente. etsi enim quis ætate illa adolescentiæ lubrica sit, custodiam tamen verborum conseruet perseverans erectus, clamabit, In quo corrigit adolescentior viam suam? in custodiendo sermones tuos. David comparatis sibi viribus ad non labendum, abdendo in mente disciplinas legis aiebat; In corde meo abscondi cloquia tua, vt non peccem tibi.

Atq;

Atq; ita qui legem pro custode adhibuerit, intelliget, quomodo
 dolex singulas species vitij abigit, & eiicit. imprudentiam quidem
 per scripturam, quæ ait, Nolite fieri sicut equus & mulus, quib' non
 est intellectus. timiditatem verò per scripturam, quæ dicit, Ne timue-
 ris, cum dives factus fuerit homo, ne timeas probrum hominum, &
 vituperatione eorum ne vincaris. & time Deum, & valebis, præteri-
 tore imposito ac fortitudine immissa lex clamat, iustus tanquam leo
 confidit, qui non timet, neq; horret iumentum. duabus partibus vi-
 tij sublatis imprudentia, & timiditate simul tollit intemperantiam,
 iniquis; non fornicaberis, non mæchaberis. vbi cohibentur per-
 turbationes, frænum temperantiæ in mente reperitur. ac tribus ex-
 tinctis, extinguit etiam iniustitiam: Non facies tibi pondera parua, &
 magna; pondera iusta & æqualia sint tibi.

Atq; ita singulis partibus nequitia deletis soluta est nequitia,
 quæ non potest amplius obambulare in mente. Quas igitur vitij spe-
 cies non sustulit lex? quas partes voluptatis non destruxit? quas ti-
 miditates, quas imprudentias non vsq; adeo vindicavit tollens vo-
 luptatem, vt etiam curam oculorum habuerit; auditioni non peper-
 cerit, & linguam non neglexerit? posui enim oculis meis custodi-
 am, & non intelligam super virginem. Sanctus vsq; ad curam oculo-
 rum procedito, ne voluptas animam titillans, eam ad concupiscen-
 dum adducat. alius sanctus clamabat, ne circumspicias pulchritudi-
 nem alienam, ne voluptas cum vestibulum animæ ceperit, spem in-
 gressus concipiat, quin immo à ianuis repulsa insidias suas desperet.
 progrediens autem ad aures, & ad linguas, vigiles, & custodes mem-
 bris præfecit, non cedens loco suo; quin potius clamat, Pone Do-
 mine custodiam ori meo, ne sermo turpis sine utilitate emissus in vi-
 tamentum voluptatis turpia loquenti adiungat. Habens præterea
 curam liborum, præcauit, ne mens huc & illuc agitata vineta esset.
 præcepit enim: Sic comedetis pascha, lumbi vestri erunt præincti, ne
 si membra habeant discincta, facili motu prehendere possimus; rur-
 sus verò in sic præinctis optimum ordinem ad res gerendas, & ad
 negocia reperiamus.

Ad hunc modum partibus voluptatis sublatis, in species vi-
 tiorum partis ratione prædita & in species iniustitia inualit. si enim
 tollere, quæ sunt alterius, & per vim tollere, & inuito domino, iniu-
 stitia est, & tollentem, quæ aliena sunt, dare ea meretricibus, vel lu-
 xurio-

luxuriosè consumere, species iniustitiæ est, iniustus est, qui honorem Deo eripiens, lignis & demōnibus eum adhibet; & honore Dei consumit, & in mente luxuriosus est. nec enim ita luxuriosè viuit, qui opes consumit, vt est iniustus, qui magnas & affluentes diuitias honoris Dei ex animo delet, quamdiu enim diuitiæ cognitionis Dei in animo permanent, respondet in ea charitas erga Deū. cum autem oēs diuitiæ dilapsæ, & cōsumptæ sunt, & ad inopiā redacta est anima, relinquitur tunc, vt honorem Dei lignis, & aru pictoris, & sculptoris deferat. Vnde Apostolus, cum sciret ipsam iniustitiam esse culturam falsæ religionis, dixit & auaritiā, quæ est idolorum seruitus.

Ergo quia terribilissima pars iniustitiæ est ignorantia in Deum, leuius autem est delictum in homines, & in partes duas diuiditur iniustitia, in ignorantiam in Deum, & in delictum in homines, ab vtrisque principium sumpsit lex scripta. ac primum quidem clamat; Non facies tibi idoli vllius similitudinem, ne scilicet in honorem eius, qui te fecit, luxuriosus sis, totum honorem Dei funditus labefacias. iratus est autem populo iustè, cum factō vitulo clamabat; Hi sunt Dij tui Israel, qui te eduxerunt ex terra Ægypti. etenim quia dona Dei illi assignabant & attribuebant, qui mouere se nō poterat, eratque flagitiosissima iniustitia diuitias beneficiorum sui auctoris arti & sculpturæ attribuere. idcirco veritas excitata, & lex scripta, & iniustitia vetita est; & qui discebat, erudiebatur. atque ita sublata prius iniustitia, quæ iram Dei prouocauit: iniustitiā quoque in hominem sustulit.

Ac primum quidem noluit, vt amor diuitiarum in anima insideret, quoniam amor diuitiarum parit iniustitias, & cupiditas habendi diuitias generat auaritiā. radix enim malorum est cupiditas diuitiarum, erunt autem rami, & surculi cupiditatis pecuniarum iniustitia, & auaritia. & quoniam à cupiditate pecuniarum incipit auaritia & iniustitia, præoccupat Lex, prius tollit, prius; denunciat, diuitiæ si affluant, nolite cor apponere. ne diuitiæ mentē cum fluxu diuitiarum confluentem fluxis diuitiis capiant. Si enim opes fluunt, & nō stant, meritò resistit mens, quæ statum suum fluxis diuitiis nō violat, & quia tum auaritia molesta est, tum cupiditas gloriæ, cui⁹ flos in anima prædatur, erudit, inquiens; Vidi impium superexaltatum, & eleuatum sicut cedros libani: transiui, & ecce non erat. vt mens nulli gloriæ quamlibet magnæ facile flaccescenti magnitudinem suam illecta vendat, quin potius supra hæc omnia se erigens amore veritatis teneatur. idcirco moderationem honorat, & iniustitiam expellit, & diuina

diuina loca ad habitandum rependit & assignat iis, qui modestiam seruauerunt. συμμε-
τρικω.

Sic autem clamat; Domine quis habitabit in tabernaculo tuo, in monte sancto tuo? qui ingreditur sine macula, & operatur iustitiam: qui loquitur veritatem in corde suo, vt omni specie auaritiæ relegata locum iniustitiæ non relinquat: atq; ita omnem speciem iniustitiæ sustulit lex. idcirco qui secundum legem loquitur, pro veritate loquitur. idcirco qui sunt operarij veritatis, non excandescunt, cum lex aduersus vitium loquitur. loquebatur aliquando Dominus aduersus auaritiam, exasperabantur Iudæi, & molestè ferebant. amor enim diuitiarum asperos, & duros eos aduersus loquentem efficiebat. ita profecto est, cum pædagogus cum puero ignauo, & pigro differit: odio habetur ab eo, quem instruit. Omnis enim qui motus adolescentiæ à ratione auersos excindit, in odio est propter amorem voluptatum. ob hanc causam Lex in odium venit hæreticis. Quia contra perturbationes tendebat, contra peccata ambulabat; contra adamata discrebat, rem æquo animo non tulerunt.

Vt autem sermo, & disputatio nostra amplissima sit, & seclius hæretis, quæ iniustè ad legem vituperandam se contulit, appareat, non solum quòd omnes species, & formas virij sustulit, dicamus, sed reddamus insuper sermonem, quod omnem speciem virtutis lex enarrat, & exponit. Si enim omnia vitia lex sustulisset, non autem omnes virtutes inseruisset, manca esset lex relicta virtutum exstrukione, quæ quidem omnia vitia cum relegasset, non iam omnes virtutes animæ despondisset. Sin verò in disputatione nostra apparent, apud legem & Prophetas omnes virtutes posite, an non oportet legem Dei admirari, & amplecti? Cum enim sint quatuor virtutes prudentia, temperantia, fortitudo, & iustitia, omnes virtutes apud legem cernuntur. vnde qui vult esse temperatus, habet in lege disciplinas. Qui studet, vt sit prudens, adhibitis subsidijs legis, præclare se in rebus geret. Qui vult esse fortis, instruat se præceptis legis. Qui vult iustitiam assequi, pondus iustitiæ teneat, & nihil in æquale faciet, faciens omnia ad perpendicularum iustitiæ. & qui factus est particeps prudentiæ, dicat, Dominus docuit me sapientiam, & prudentia hominis non est in me, vt hæc ficta & errante eiecta, & repudiata, optimam, & diuinam amplectatur.

Pudiciæ verò exempla infinita reperiet, qui legendo quæret, vt exempla pudiciæ exprimat, & antiqua exempla ad firmamentum,

I
C
M
S
S
U
S
I
V
27

rum, & robur castitatis complectatur, ut illius adolescentis in ipso flore ætatis, qui fuit à fratribus venditus & ab Ægyptio emptus, qui libertatem corporis mutavit, libertatem verò animæ immutabilem conseruauit; qui exiit pallium, ne pudicitia exueretur, cui vis quidem pallium abstulit, necessitas verò non eripuit castitatem: qui maluit affligi, quam in morbum voluptatis incidere, maluit esse in vinculis, quam capi voluptate, qui inuidiam turpi actioni præposuit; qui existimari, & non esse voluit, melius enim iudicauit, haberi turpis, quam esse, & latere, si enim esset, & lateret, metuebat testem Deum. Sin verò haberetur, contentus erat teste facta inspectante, atque pudicitia quidem hoc sit exemplum.

Fortitudinis verò multa quidem sunt alia, satis verò nunc sit illud Iudith, quæ muliercula erat, & infirma erat, & non audax erat, quia muliercula erat, audax tamen fuit, & fortis, quia credibile ei fuit, quæ expectatione hominum fieri non possunt, posse fortitudine, quæ cum fide mista, ac temperata, ad fidem & spem adduxit insperata. muri enim aperti sunt, & exiit adolescentula, & cū sola ancilla exiit non formidans, quod erat in pulchritudine suspectum, non metuens gladios, non timens, ne in libidine esset, ne vis inferretur pudicitia, non formidans, ne quid repentinum ex gladio accideret, quin potius terrorem gladij fortitudine vincens, formositatem verò Deo commendans. Deum enim custodem pulchritudinis dignum, cui fideret, existimabat esse, gladios verò sarmenta, & papyrū ducebat, animi fortitudine formidinem superans; transiit mulier, & non est iudicatum temerarium, quod ausa est, non fuit in ea criminatio duritiæ, nec enim imperfecta fuerunt, quæ fuerant iudicata, & decreta, ut duritia accusetur, perfecit ea, de quibus deliberatum fuerat ad finem perducta sunt considerata. Idcirco in admiratione est, quia prudentiam fortitudini admiscuit, quia omne consilium cœptum ad exitum perduxit.

Hoc fortitudinis exemplo sumpto, iustitiæ etiam exemplum sumamus. Cum Abrahæ iniuria affectos viciscens pro eis pugnavit, & eum post auxilium allatum audiret à liberatis, Accipe tibi equitatum, & omnia, non in quæstum aspexit, sed iustitiam attendit, quomodo conscius se gratis cepisse, non debebat vendere donum, quia gratia non patitur, ut venundetur, si quidem iniusti sunt, qui dona vendunt, & non iuste quis venalia, & beneficia venundat, vestis, & res preciosa vendatur in foro, beneficium vero, ne habeatur vendibile,

Duritia, n. supori similia patientiam imitatur.

bile, quod magno animo gratis indigenti dari debet, tale exemplum habemus; dona, & beneficia non oportere multa pecunia vendere, sed seruare quemque honorem suum, & non prius pecunia corrumpi.

Atq; hæc quidem hæctenus persecuti, probauimus vtrumq; esse in lege, & vitij extirpationem, & virtutis officium, atq; exercitationem. atq; hæc quidem satis esse, vt se isti erubescant. Aliquid simile reddimus in Euangelio, & lege. Si enim essent Euangelia, & esset lex, & nihil lex haberet æquale Euangelio, crimini daretur dissimilitudo. Sin autem similitudo est, quid de similitudine contendimus? cum similitudo non patiatur, vt controuersa sit. Proclamat cognationem stylus, similitudo germanitatem significat. ad vnam causam aliorum omnium, patrem autem saluatoris lex, & euangelia ducunt mentem. Lex dixit: audi Israel, Dominus Deus tuus Dominus vnus est. Dixit euangelium: Nemo bonus nisi vnus Deus; clamauit Apostolus Paulus: Vnus Deus, ex quo omnia, ex lege, & ex saluatore, atq; ex Paulo cognitus est ingenus, & sine patre, genitus verò ex sinu, & filius eius, qui genuit. Rursus hic scripturæ consentiunt: Lex ait: Ex vtero ante luciferum genui te; euangelium verò, Vnigenitus, qui est in sinu patris, ille enarrauit. Sinum dicit euangelium, & vterum lex. & filius legitimus similis ei, qui ex vtero & sinu genuit, denunciatur. ac testimonium quidē perhibet vox euangelij: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui. testatur etiam Dauid in Psalmo: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Vna vox & tunc, & nunc missa est. & vnus, qui milit, locutus quidem tunc est, nunc autem nobiscum sermocinatus, non mutatur, qui tunc locutus est. Qui enim serò tandem hanc vocem misit, iam ante in Psalms eam prænucciasse reperitur, fuitque facta denunciatio sanctis angelis, vt in seruirent filio, & religionem venerationis, atque adorationem ei adhiberent. scriptum est enim: & adorent eum omnes angeli Dei. assipulatus est huic denunciationi Paulus. immò hanc retractat, & interpretatur; studetq;, vt sit interpretus eius, quod prius dictum, & prius scriptum est. cum enim, inquit; Introducit primogenitum in orbem terræ, dicit, & adorent eum omnes angeli Dei. Videbisq; Apostolum studuisse, vt vetera interpretaretur, & non neglexisse legis explanationem. aliquando enim dicit, omnia subiecit sub pedibus eius, & statim enarrat inquit, cum autē dicat, omnia subiecta sunt ei; sine dubio præter eum, qui subiecit ei omnia, nihil reliquit non subie-

S

subie-

subiectum illi, ut sit Deus omnia in omnib⁹. quandoq; dicit: Propter hoc relinquet homo patrem, & matrem, Sacramentū hoc magnum est, ego autem dico in Christum & in Ecclesiam.

Atq; Apostoli quidem interpretes sunt veteris legis; consono-
nantq; vetera nouis. at verò, qui sunt non Apostoli, accusant vetera,
qui quidem cum non faciunt, quod Apostoli, sed potius cum eorum
scripto pugnant, mentiuntur Apostolatū, facti Pseudopropheta.
explanatores enim veritatis, qui legem honorauerunt, iidem legem
exposuerunt. Hi verò qui legem criminati sunt, legem ferunt, & eos,
qui legem explanauerunt, pungunt. Parem similitudinem euangelij
atq; legis cognoscunt Apostoli. qui cum legem sumunt, euangelium
aspiciunt; cum euangelium aspiciunt, legem non tollunt. illi verò
dum, quæ sunt similia, semper dissimilia esse putāt, & quæ sibi inter se
amica & germana, inimica, & aduersaria esse profitentur, nō quidem
effugiunt, quā in malitia eorum conuicta sit: disungere verò, & diri-
mere similia dum student, neq; tamen possunt. siquidem lex ab eu-
angelio diuidi non potest, inuidiæ suæ fructum perceperunt obiur-
gationem. Quæcunq; enim de patre in lege scripta sunt, hæc etiam
sunt in Euangelis: quæcunq; de filio, hæc in vtrisque; quæ de Spiritu
sancto, hæc quoq; in ambobus reperire poterimus, neutra enim scri-
ptura non meminit de Spiritu sancto. immo in euangelio est donum,
ibi est petitio. & aliquando dicit David: Spirituum sanctum ne auferas
à me. interdum dicit euangelium: Accipite spiritum sanctum ut
quod quidem habet David ne auferatur ei rogat: quod verò hic do-
nat, id cum ille acceperit, habeat. familiaritate etiam Spiritus S. ani-
mæ honorantur, nec à familiaritate eius auulsæ, neq; sine eius familia-
ritate permanentes.

*Quomodo
de dando
& accipi-
endo Spiri-
tu. S. con-
sonant ve-
tus & no-
ua scriptu-
ra,*

Ad eundem modum poterit quis elaborando, de angelis, & ar-
changelis, & aliis potestatibus, & de cælo, ac terra, aliisque creaturis si-
militudinem legis & euangelij, contemplari. atque ita inuestigando
vsq; ad minimum deuenire. nos verò tantam molem recusantes, &
principio tantum vsi, prouocantesq; studiosos, ut suscepto ad tra-
ctandum argumento ad omnia theoremata procedant, id solum
ad librum adiungemus, quod hæretici cum quadam reprehensione
accusant, ut eorum accusationem dissoluamus, & legis dispositio-
nes perspiciamus. Si enim illi legentes, quæ contra scripturam obici-
unt, ore contumelioso vsi sunt: at nos amentiam similitudine redar-
guemus, & quæ in crimine obiciunt, apponere non dubitabimus.

Accu-

Accusant enim veterem legem tanquam acerbam, & crudelē; accusant præterea veteres ministros tanquam austeriores, & magis ad oburgationem propensos, & ab affectione misericordiæ alienos, non intelligentes, quod scriptum est: Misericordiæ, & iudicium cantabo tibi Dñe, neq; scientes, perfectionem ratione gubernationis ex misericordiâ, & vindicatione pendere. idcirco cæcati, miserationes legis tacent; & vindicationum potius meminerunt, & ubiq; clamant: Non videtis, quia pueri parui conuiuium fecerunt Elifæo, maledixit eis, & duobus vrsis tradidit pueros ad deuorandum? Non videtis, quia quibusdam militibus missis à rege ad vocandum Eliam inuitis, noluit ire cum eis, ignem iaculatus est, & viros consumpsit, inquit, Si vir Dei ego sum, descendet de celo ignis, & deuorabit te, & quinquaginta tuos? Si huius mali accusationes, & vindictas inter vitiosa & praua referūt, quid dicturi sunt de Paulo, q. cū videret aliquando Bar ieu magum, qui erat cum Sergio Paulo proconsole, differentem, & artificiosa machinatione orationis mentem eorum, qui veritatem didicerant, deprauantem, non est passus, increpauit, puniuit, priuauit oculis, clamauit, O plene dolo, & omni fallacia, fili diaboli, non desinis subuertere vias Domini rectas? & nunc ecce manus Domini super te, & eris cæcus non videns solem vsque ad tempus.

Quid de Petro dicent, quando Ananias, & Sapphira vendita possessiuncula partem pretij sibi auerterunt, partem attulerunt? cum Ananiam iudicatum, & mendacij conuictū morte affecit, Sapphiram autem eidem sepulchro tradidit? iacebant enim mortui, verbo interfecti. Illic ignis allatus consumpsit ad Eliam profectos; hic verbum emissum in conspectu discipulorum efficit, vt q. fidem cauponati erant, morentur. illic Elifæus corpora puerorum bestiis dedit; hic Paulus aspectum oculorum ademit, & eū, qui videbat, cæcauit, & qui talia patrauerunt, pœnas dederunt. Si igitur pœna ac vindicta in malis numeratur, mali sunt Paulus, & Petrus: sin autem boni sunt, quia Apostoli sunt, boni sunt, quia pœnas exegerunt. Quid pœnas accusas, idq; Apostolis irrogatione pœnarum vsis? quod si Apostolos quidem approbamus, pœnas verò improbamus, non decernunt, vel ius dicunt leges secundum personam de factis; non disceptant contra personas, sed astipulantur similitudini factorum.

Sed rursus aiunt; Misericors est filius, misericors, qui euangeliis scripsit, & qui misericors est, fili' est misericordis. Lex verò dura, & aspera est non parcens delinquentibus. misericordiam autem continet euangelium, quod delicta quidem coercet, pœnitentias verò predicat. Ecce, dicent, Petrus negauit, & saluator pepercit. & eum, qui tam graue peccatum commiserat, dissimulat, & minas clemētiæ subiecit, vt esset omnibus per vniuersam vitam exemplum, & imago clemētiæ Saluatoris. Quid igitur lex? an caret imitatione exempli, & non habet imaginem parem, & huic respondentem? ac Petrus quidem studio virtutis deditus, & lapsus, venia, & condonatione honoratus est: in lege autem nemo post peccatum & quidem magnum veniam sibi per pœnitentiam conciliauit? Si enim ignorant, recitabimus quod scriptum est: Misere mei Deus secundum magnam misericordiam tuam. Et secundum multitudinē miserationum tuarum delinquentiam meam, & à peccato meo munda me. Tibi soli peccaui, & malum coram te feci. Si autem non ignorant, sed sciunt, silentium tenent in malo sermone.

Cognate igitur & germanæ sunt res, similes imagines. atq; hic quidem Petrus, illic verò Dauid, vt magnorum virorum lapsus magna etiam venia curentur; & iis, qui grauiter deliquerunt, magna etiam misericordia tributa sit. Si igitur admirantur euangeliis, quia Petrus misericordiam consecutus est, admirentur etiam legem, quia & Dauid misericordiam adeptus est. Si autem legem accusant, quia post tanta delicta non est Dauid data venia: neque Petrus opinionem eorum querelam, & accusationem effugiet. & videbitur quidem contra solum Dauid facta accusatio; sed re ipsa eadem accusatione accusabitur Petrus. Si autem dixerint, bonam quidem esse veniam, sed veniam veteris legis vsq; ad vnum pertigisse, in euangelio autem multam esse veniam, & pelagus condonationis. & clamat ibi Saluator: Venite ad me omnes, qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos. legant vetera, & subeat admiratio eorum, quæ scripta sunt.

Si autem propter defuetudinem exercitationis nolunt legere scripta, etiam hic desinant accusare. Saluator dicit: venite ad me omnes, qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos, neminem prætermisit, neminem reliquit, omnes complexus est. Dauid verò ait: Omnes gentes plaudite manibus. & rursus, Auribus percipite omnes, qui habitatis orbem, quiq; terrigenæ, & filij hominum, simul in vnum diues, & pauper. omnes in Euangelio excitati sunt; omnes in lege.

lege, neminem reliquit euangelium; neminem lex omisit, clamauit euangelium, agite poenitentiam, appropinquauit enim regnum cælorum, omnibus dimisit hanc sermocinationem; cum delinquentibus loquebatur, cum lapsis sermonem habebat, cum iis, qui iam erant rei mortis, loquebatur, libertatem per prædicationem præconculiabat.

Profectus est Ionas Niniuem, quæ erat ciuitas non parua & magna gentium frequentia habitata. edidit comminationem, non reticuit poenam, clamauit, perterruit sermone, vidit viros, ad mutationem vitæ impulit, fecit, vt peccatum repudiarent, prænunciata cõminatio abiit, successit misericordia. factum est, qd vt fieret, curabatur, non enim interitus quærebatur, sed mutatio morum indagabatur, postquam factum est hoc, & viri mutati sunt, apparuit donum Dei, clamauit iudex patrociniũ suscipiens, dixit ministro suo: Si tu tristatus es pro cucurbita, pro qua non laborasti, quæ sub vna nocte nata est, & sub vna nocte perit, ego verò non parcam pro Ninive ciuitate magna, in qua habitant plusquam centum viginti millia hominum, & multa iumenta? & pepercit Deus, qui nunc quidem hæc dixit; in alio autem Propheta clamauit, inquiens: Nolo mortem peccatoris, sed magis vt conuertatur, & viuat, qui abiit, qui sciunt laudes eius canere, in laudibus vocatur miserator, & misericors, patiens, & multæ misericordiæ, tam ingens, n. pelagus miserationum apud Deum est, vt minimã, & breuissimam etiam flagitiosissimorum ad poenitentiam inclinationẽ non relinquat inhonoratã. Achab enim ferme ad extremũ nequitie processerat, & cũ paulum compunctus esset, honorauit eum Deus, & rem ministro ostendit, & minas represent, ac cohibuit, protrahens interim tempus supplicij, Vides, inquit, quomodo compunctus est Achab? non inducam mala in diebus eius, sed in aliis diebus, idq; vt minimam asperisionem poenitentia de-centi honore Deus honoraret.

Sed hæc hæctenus, ne disputatio de lege omnino præteriretur non tractata & excussa. Hoc solum addemus, fuisse legem vmbra futurorum honorum, pedagogum verò adiuuare puerum, & etatem pueritiæ, quousq; magister suscepta grandiore ei habitudine, maioribus disciplinis eum tradat, commodius enim & aptius hoc principio tanquam fundamento iactõ, poterit quis confirmare, quomodo lex per Moysen data, gratia verò & veritas à Christo facta sit. nos autem alias argumentationes abortionis istius attingamus, proposita

alia huius opinione in scripturis absfona, & absurda, vt ea excussa & euoluta, quoad fieri potest, mentes illaqueatas ex opinione a mente eripere possimus.

Porrexit enim se vsq; ad fabricam mundi, & hoc, q; cernitur creatum, à diabolo creatum esse vult. esseq; hominem à diabolo formatum. atq; animam quidem à Deo, esse tamen corpori à diabolo aptatam, & factum hominem, qui substantiam quidem corporis, ex substantia diaboli acceperit, substantiam verò animæ tanquam spoliū & exuias ex Deo sumplerit. vt anima quidem sumpta sit ex Deo, traxerit verò de Deo spoliū diaboli. atque ita ex substantia diaboli, & spolio Deo detracto fabricatum esse hominem ex corpore & anima constantem. atq; animæ quidem non esse auctorem diabolum, neq; substantiā eius fecisse, sed solius ingressus animæ in corpus effectore esse. detractā enim tanquam spoliū, vt ipsi aiunt, in carnē immisit, carnem verò ipsam, & formationem, & figuram, & talem formam, ac totam substantiam op^o esse & formationem diaboli. Fidentes igitur factū esse hominem ex contrariis, neq; que sit contrariorum ratio sciunt; neq; sciunt, esse quædam contraria, quæ inter se commisceri non possunt, quia nullam inter se communionem, neq; missionem habere queunt. quin potius causa sunt interitus sui in illa, quæ putatur, communionem, quia non possunt simul esse, immo aliud tollitur, quia aliud dominatur.

Ecce, in vno cubiculo dies & nox inueniri non potest, quia solum lumen inuentum prius sustulit tenebras. Ecce, in vna anima pudicitia, & scortatio non possunt cerni, quia sola pudicitia, si apparuerit, fugat, & amandat scortationem. ecce, pietas, & impietas in homine vno nunq; erit. vbi enim pietas cernitur, neq; illa impietatis apparebit. confirmat autem Apostolus, & signat, quæ dicta sunt. Quæ, inquit, societas luci ad tenebras? Quæ pars Christo cum Belial? Quæ enim sunt sibi contraria, non possunt esse sibi amica, & vnus concentus non poterit facere, vt quæ sunt vnus concentus discrepent. nec enim ex numeroso, & non numeroso vnus concentus, & vna modulatio efficitur. nec ex silentio, & locutione vna compositio fit. Vnum enim solum esse oportet, altero sublato, quod non patitur, vt simul sit. Si autem corpus esset diaboli, & anima Dei, quomodo vnus concentus hominis ex eis conflatus esset? Quomodo vna amicitia, & affectio? en, aptatus, & factus est vnus homo, & concentus, ac conuenientia vnus est, ecce anima copulata est cū corpore, & illud amat, & affectione

fectione complectitur; nemo enim vnq̄ carnem suam odio habuit, sed nutrit, & fouet eam. Si autem alterū alterius curā habet, & dolorē corporis suū ducit anima, & non disiungit affectionib⁹; sed adiungit se ad vulnera, adiungit se ad affectiones; & cū corpus dolet, ppter vulnera, in tristitia & molestia est anima, quę potest esse expertis doloris.

Cum verò voluptatē percipit, & a voluptate titillatur, anima etiam motus corporis participat; & titillationes simul attingit. ac similiter quidē desinit, accipit verò similiter incrementum. Cum anima, inquam, desinit perturbationibus moueri, simul desinit corpus, & conuiescit. Cum verò cupiditas in anima remoratur, titillationibus etiā in corpore remoratis, corpus suauitate perfundit, & inflamat: suntq; æqualiter titillationes, & æqualiter titillationum abiectiones, & defectiones. Si autem ex contrariis esset homo, ac corpus quidem diaboli esset, anima verò Dei, primum quidē non facta fuisset coniunctio vtriusq; nec ipsa diuturna mistio perficeretur. Secundo, quamuis alterū ab altero reciperetur, & vtrumq; tamen, quæ sua essent, propria, & priuata duceret, quæ verò alterius, aliena. & neq; voluptas corporis, animæ voluptas fieret; neq; vulnera corporis dolores animæ essent: sed vtrumq; per se voluptatē, & dolorē sibi impertiret. Quomodo diabolus illinc, q̄ suum non erat, sumere potuit? quomodo anima, quæ non est huius, sed alterius, & nullā admisionē eius habet, sed est alterius substantiæ, & substantiæ oīo à diabolo alienæ, quomodo, inquā, in alienis & externis est? & admisionem corporis diaboli, tanquā vinculum patitur, & tolerat? & ligata est in non suo? quomodo carnem propriam esse ducit, & sanctam facit, atq; eam ad virtutem præparat, vt quo ad fieri potest, similem Deo efficiat? cum enim corpus castum est, & non sordidatum, neq; maculatum, cum sanctum est, & honestum, cum sermo eius sanctus, & rectus, cum aspectus iustus, cum motus eius diuini sunt, quid aliud est hoc, quam similem esse Deo? ac de his quidem hæc dicta sunt.

Pauca autem ex scripturis apponamus, vt appositio scripturarum illos ad erubescendum se adigat, & nobis fidem maiorem conciliet. Saluator enim cum in euangelio de formatione viri & mulieris meminit, formationem ad patrem suum, & conditorem vniuersi referens, aiebat: qui fecit hominem ab initio, masculum, & feminam fecit eos, & dixit: propter hoc relinquet homo patrem suum & matrem suam, & adhærebit uxori suæ, & erunt duo in carnē vnā. itaque iam non sunt duo, sed vna caro. Quod ergo Deus coniunxit,

homo

homo non separet. nouit cuius esset corpus, & cuius anima confitendo auctorem vtriusq; & patrem confitendo: & retinet, accohibet humanas cogitationes, volens, vt non possint disungi, quæ facta sunt, non concedens, vt vlla humana sententia, ac voluntate, quæ bene aptata sunt, separare liceat: in euangelio autē iis, qui falso videbatur eodem studio & cura teneri, occulta tamen & quæ intus erant in homine, negligebant. aiebat, stulti, non ne qui fecit, quod foris est, quod intus est, fecit? Si autem, quod intus est, anima est, quod autem foris, corpus, & qui fecit, quod intus est, animam fecit, & qui fecit, quod foris est, corpus fecit, igitur qui est animæ auctor, & effector, corporis auctor & effector est, & Deus est, qui vtrumq; fecit, & aptauit, & coniunxit, qui hunc harmoniam decentissimam coagmentauit. ipse autem Saluator quam accuratorem corpori in sermonibus suis adhibet, cum ait: sunt eunuchi, qui se castrauerunt propter regnū cælorum. Qui poterit capere, capiat? adhibens enim hanc diligentiam, & studium corpori, & efficiens ipsum sanctum & perturbatioribus, ac voluptatibus vacuum, & omnem cupiditatem verbo amputans, & detondens, procuratorem corporis demonstrat, & curā carnis prouidam significat. sollicitudine autem, & accuratorem suam esse prædicat, progrediens vsq; ad curam aspectus. ne si aspectus fortuitus, ac temerè moueatur, omni labe, & macula impleatur. quin immo si constanter, & grauius cietur, in apta modestia perseueret. ait enim in Euangelio; Omnis, qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est in corde suo. commotionem in corpore cum corde committitur, & aspectum curans, communem curam adhibet cordi, commotionem aspectus commotionem cordis reputans esse, & accuratorem aspectus, accuratorem mentis. nec enim aliter nocebit oculus, quam vt nocebit mens. quia non potest oculus deprauari, non deprauata anima: si enim anima est in æquitate, & recte videt; aptè, & conuenienter oculi cernent.

Hic igitur repudians turpem aspectum oculorum, sanctum aspectum inducit. vt oculi, inquit, recta videant, & palpebræ iusta intueantur. erigit enim & extollit oculos, non permittens simul, vt fluctantur, sed potius excitat, & vt erecti sint, facit. idcirco saluator gerens magnam prouidentiam, & procuratorem corporum corpus gestauit, & in corpus venit. Si igitur non venit in corpore, quid dicituri sunt de cruce, & fixura clauorum, & lanceæ, & monumento, ac sepultura? Sin autem his conuicti corpus sumpsisse Saluatorem confi-

constentur, quid dicent, si non sunt dicturi ipsum quoq; à diabolo formatum esse? & non iam solum corpus humanum esse diaboli, sed etiam corpus Saluatoris benefici nostri? non enim parcent, nec abstinébunt se, quin vsq; in hanc cogitationem euadant, & linguam in Salvatore[m] proeëndant. Qui enim contra ea, quæ ad illum pertinent, disputat, hic linguam acuens contra ipsum disputabit. Saluator autem baptismo etiam in Iordane abluebatur, & aquis aspergebatur, quis erat? & quid erat? Si enim corpus non gestabat, neq; corpus habebat. Quid commune est spiritibus cum fluminibus? Quis angelus, quæ virtus, quæ dominatio, quis principatus, quæ potestas ad lauerum descendit, & aquas experta est? quod si neq; virtus, neq; potestas, neq; thronus in aquas descendit, extra quæstionem posita est res. factum est perspicuum, quod quærebatur. immo ascendit ab aquis, tenebatur à diabolo, esuriebat, sitiebat, nauigabat, dormiebat, iter faciebat, defatigabatur, ambulabat, esuriens venit ad ficum. postremo iudicatus est, & crucifixus. quis hæc proclamabat? quis hæc testabatur? taceant linguæ, loquantur acta. Os habent res, res amplius ærem pulsantes, sonum emittamus, os habent scripta. & si nos taceamus, non tacent res. & si nos non loquamur, quæ scripta sunt, non possunt non loqui.

Igitur quia sic sunt hæc. & acta fidem habent, & narratio actorum vera est, & clamant ipsæ actiones vi sua, habuisse corpus Saluatorem, & corpus mortale, & quod propter nostra corpora corpus gestant, quod reliquum est, simile querit, propter nos venit illius corporis sui effector, & nostrorum effector. Si enim aliud fuisset illud, curam aliis non adhibuisset corporibus. Si autem factum est, & factum à Deo, factum verò est propter nos, igitur propter propria fiebat, vt quæ propria erant, salua essent. illud fecit, illius effectione omnium suorum libertatem operatus; gratiæ igitur debentur ei, qui corpora nostra fecit, qui eorum ignauia, atq; pigritiæ prospexit, & consuluit: qui misit filium suum in corpore, & nostris corporibus pignus dedit, vt non iam amplius stectamur, & humi cernamus, sed simus elati, & erecti communitate corporum.

Id est, si non fuisset eiusdem nature corpus scilicet humanum anima intelligente præditum,

Illos igitur deceptores, & fallaces in hoc etiam attenuemus, quod in corpora inuaserunt, & in corpus auctoris processerunt, ac contra economiam, & dispensationem Dei linguam extenderunt, ac contra libertatem nostram ad usum & exercitationem linguæ loqui non dubitauerunt circulatores quidam, & circumforanei. congestimus

T acerrimum

Handwritten notes in the right margin, including "SIV" and "27".

aceruum verborum prauitatis istius. licet enim ex vno aliud accusa-
re, immo omnia deinceps persequentes, omnia inutilia, & aliena exi-
stimare, ideo nos omnem sermonem ipsorum huc vsq; delapsi, ne
magnitudinem libro præbeamus, his hæcenus dictis terminemus,
facta ex paucis aliorum indicatione, & ex dictis prius eorum confu-
tatione confecta. opus autem est diligentia studiosis, vt omnes præ-
stigias præteruecti aures seruent, ne a prauitate capiantur, vt sint cu-
stodes suarum aurium. partim eas aperientes, cum verus sermo pul-
sat, partim claudentes, cum falsus, & dolosus, veritatem simulans la-
borat, vt in conclaue mentis irrumpat. multi enim ficti, & simulati
pullant aures, dicentes, ego sum Christus, & multos decipient. vnus
autem solus Christus, qui est liberator, præses victoriæ, beneficus, qui
dispositione pulsat, qui libertatem in ipso aditu conciliat, qui simul
vt ingreditur, peccata excludit, qui in ingressu, amicitiam cum
patre tribuit, qui mox ingrediens trophæa
in anima ponit.

Finis libri tertij.

Zacha